

Vergaderjaar 2007–2008

31 510

Energierapport 2008

Nr. 4

VERSLAG VAN EEN WETGEVINGSOVERLEG

Vastgesteld 9 oktober 2008

De vaste commissie voor Economische Zaken¹ heeft op 6 oktober 2008 overleg gevoerd met minister Van der Hoeven van Economische Zaken en staatssecretaris Huizinga-Heringa van Verkeer en Waterstaat over **het Energierapport 2008**.

Van het overleg brengt de commissie bijgaand stenografisch verslag uit.

De voorzitter van de vaste commissie voor Economische Zaken,
Tichelaar

De griffier van de vaste commissie voor Economische Zaken,
Franke

¹ Samenstelling:

Leden: Van der Vlies (SGP), Schreijer-Pierik (CDA), Vendrik (GroenLinks), Ten Hoopen (CDA), Tichelaar (PvdA), voorzitter, Hessels (CDA), ondervoorzitter, Van der Ham (D66), Van Velzen (SP), Aptroot (VVD), Smeets (PvdA), Samsom (PvdA), Dezentjé Hamming-Bluemink (VVD), Irrgang (SP), Jansen (SP), Biskop (CDA), Ortega-Martijn (ChristenUnie), Blanksma-van den Heuvel (CDA), Van der Burg (VVD), Graus (PVV), Zijlstra (VVD), Besselink (PvdA), Gesthuizen (SP), Ouwehand (PvdD), Vos (PvdA) en De Rouwe (CDA).

Plv. leden: Van der Staaij (SGP), Jan Jacob van Dijk (CDA), Sap (GroenLinks), Van VroonhovenKok (CDA), Blom (PvdA), Aasted-Madsen-van Stiphout (CDA), Koşer Kaya (D66), Ulenbelt (SP), Blok (VVD), Boelhouwer (PvdA), Kalma (PvdA), Weekers (VVD), Karabulut (SP), Luijben (SP), De Nerée tot Babberich (CDA), Cramer (ChristenUnie), Atsma (CDA), De Krom (VVD), Madlener (PVV), Van Dam (PvdA), Gerkens (SP), Thieme (PvdD), Heerts (PvdA) en Uitslag (CDA).

Stenografisch verslag van een notaoverleg van de vaste commissie voor Economische Zaken

Maandag 6 oktober 2008

Aanvang 13.00 uur

Voorzitter: Tichelaar

Aanwezig zijn 10 leden der Kamer, te weten:

Hessels, Jansen, Samsom, Ortega-Martijn, Van der Ham, Tichelaar, Van der Vlies, Vendrik, Zijlstra en Graus,

en mevrouw Van der Hoeven, minister van Economische Zaken, en mevrouw Huizinga-Heringa, staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat.

Aan de orde is de behandeling van:

- **de brief van de minister van Economische Zaken d.d. 18 juni 2008 ter aanbieding van het Energie-rapport 2008 (31510, nr.1);**
- **de brief van minister van Economische Zaken d.d. 7 mei 2008 over de voortgang van het aansluitbeleid (29023, nr. 56);**
- **de brief van de minister van Economische Zaken d.d. 3 juli 2008 ter aanbieding van de Innovatie-agenda Energie (31530, nr. 1);**
- **de brief van de minister van Economische Zaken d.d. 14 juli 2008 over de concurrentiepositie van de Nederlandse industrie (28240, nr. 95);**
- **de brief van de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat d.d. 30 juni 2008 over de ontwikkeling van windturbines op zee (31209, nr. 35);**
- **de brief van de minister van Economische Zaken d.d. 24 september 2008 ter aanbieding van het EBN jaarverslag 2007 en het EZ jaarverslag inzake opsporing en winning 2007 (31700-XIII, nr. 5);**
- **de brief van de minister van Economische Zaken d.d. 1 oktober 2008 inzake de reactie op het rapport van de Kfkbrigade (Zeekracht) (2008Z03581);**
- **de brief van de minister van Economische Zaken d.d. 2 oktober 2008 over het aansluitbeleid elektriciteit (2008Z03675).**

De **voorzitter**: Ik open het notaoverleg over het Energierapport 2008. Ik heet de minister van Economische Zaken van harte welkom. Wij zijn nog in afwachting van de komst van de staatssecretaris. Ik heet ook het toegestroomde publiek welkom en de woordvoerders van de diverse fracties. De woordvoerders die het laatst zijn binnengekomen, krijgen het minste spreektijd. Dat zeg ik tegen mijnheer Vendrik, die zojuist nog binnenkwam... Het woord is aan de heer Hessels van de

CDA-fractie. Hij zal een voorbeeld stellen voor het omgaan met de spreektijd tijdens dit overleg. Ik herinner de woordvoerders eraan dat wij tijdens de procedurevergadering hebben besloten om dit notaoverleg tussen 13.00 uur en 17.00 uur te doen plaatsvinden. Wij zullen dit overleg geen seconde langer laten duren. Wij houden binnen deze tijd de eerste en de tweede termijn. Op enig moment zal worden geconcludeerd op welke wijze en op welk moment wij een plenaire afronding doen geschieden. De heer Vendrik was niet aanwezig bij deze procedurevergadering, dus ik deel met name hem dit even mee, zodat hij straks niet verrast gaat kijken. Het woord is aan de heer Hessels.

De heer **Hessels** (CDA): Voorzitter. Ik begrijp dat de voorzitter mijn spreektijd ten voorbeeld wil stellen aan die van de andere woordvoerders. Ik moet dus vaart maken.

Energie is hot op dit moment. Zowel op nationaal als op internationaal niveau spelen discussies over de energievoorziening een belangrijke rol. Schaarste en prijsvorming zijn aanleiding tot initiatief en spanning. Milieu en grondstoffengebruik zijn onderwerp van heftige discussies. Wij moeten nu handelen om onze energievoorziening van over 20 jaar of over 50 jaar zeker te stellen. De drie scenario's die door de minister worden geschetst, geven ieder afzonderlijk een beeld van hoe deze energievoorziening er dan uit zou kunnen zien. Het meest realistische scenario is volgens de CDA-fractie een combinatie van deze drie scenario's. Wij mogen immers geen mogelijkheden onbenut laten. Nederland moet, gezien de gunstige ligging, de kansen grijpen om het "powerhouse" van Europa te worden. Ons land heeft unieke mogelijkheden om op te treden als flexwerker van Europa. Wij moeten bovendien alle mogelijkheden benutten om met kleinschalig opgewekte elektriciteit een "smart energy city" te zijn. Volgens de CDA-fractie moet de overheid deze drie ontwikkelingen nauwgezet volgen en actief faciliteren.

Over de kostenstructuur zullen wij overmorgen in een ander debat ingaan op het rapport van de commissie-Kist over onder andere de beloningsstructuur als gevolg van de splitsing van de energiebedrijven. Ik zal hierover nu niets meer zeggen. Dit is een punt waar de CDA-fractie zich grote zorgen over maakt, maar wij komen hierop overmorgen terug.

Ik kom op het punt van de duurzaamheid. Reductie van de CO₂-uitstoot is een van de belangrijkste uitdagingen

van de 21ste eeuw. Nederland wil hieraan volop meewerken. De CDA-fractie steunt de inzet van de regering op dit punt. De inzet vanuit de Europese Unie is hierbij van groot belang. Alleen kunnen wij dit immers niet. Zelfs Europa kan dit niet alleen. Binnenkort vindt in Poznań de volgende ronde van de besprekingen plaats. Verwacht de minister dat wij hierna duidelijkheid hebben over de toekomstige situatie? Kunnen wij na deze besprekingen hierover meer zeggen? Immers, echt succesvol kan de CO₂-reductie pas zijn als dit op mondiale schaal gebeurt. China en India doen op dit punt nog bijna niets. Dit zegt ook de minister in de beantwoording van de feitelijke vragen. Welke ontwikkelingen kunnen op dit punt een rol van betekenis spelen? Hoe krijgen wij met name de emerging markets op dit punt mee? Als daar op dit punt niets gebeurt, doen wij het hier ook allemaal voor niets.

Ik zei al dat bij de verduurzaming van de energievoorziening geen enkele energiebron kan worden uitgesloten. Volgens de CDA-fractie moet eerst en vooral worden ingezet op de erkende duurzame vormen van energieopwekking, namelijk wind, zon, water en biomassa. Het kabinet streeft naar 20% duurzame energie in 2020. Dat is ongeveer vier keer zo veel dan nu wordt opgewekt. Om dit percentage te halen, moeten wij in 2020 zelfs beschikken over 35% duurzame elektriciteit. Dat moet dus binnen elf jaar worden gehaald. Dat is een ambitieuze doelstelling.

Dan nog blijft er echter 80% over. Volgens de CDA-fractie moeten wij doorwerken naar 100% duurzame energie. Voordat het echter zover is, is de 21ste eeuw waarschijnlijk al weer voorbij. In de tussentijd moeten wij noodgedwongen fossiele brandstoffen blijven gebruiken. Wat ons betreft, gebruiken wij die zo weinig mogelijk. Het voorkomen van CO₂-uitstoot moet daarbij de leidraad zijn. Kernenergie is dan toch een onmisbare vorm van energieopwekking binnen het geheel. De CDA-fractie juicht initiatieven van energiebedrijven om de nucleaire capaciteit in Nederland uit te breiden dan ook toe. Zoals is afgesproken in het regeerakkoord, zal er gedurende deze kabinetsperiode geen nieuwe kerncentrale gebouwd worden. Die afspraak staat. Wij moeten echter wel alvast kijken naar de bureaucratie rond een nieuwe vergunningaanvraag. De minister noemt in haar antwoorden op de feitelijke vragen een termijn voor vergunningverlening van vijf tot zeven jaar. Dat moet toch sneller kunnen? Ook het energiebedrijf DELTA, dat nu de eerste stappen heeft gezet om tot een nieuwe vergunningaanvraag te komen, rekent op tweeënhalf tot vijf jaar. Dat is een stuk korter. Wat gaat de minister doen om deze procedure te verkorten? Op welke wijze kan de rijkscoördinatie-regeling hierbij uitkomst bieden?

De heer **Jansen** (SP): De heer Hessels zegt dat hij toe wil naar uiteindelijk 100% duurzame energie. Daar zullen wij wel naartoe moeten, zou ik ook denken. Eer wij daar zijn, hebben wij volgens hem in de transitieperiode kerncentrales nodig. Iedereen die er verstand van heeft, zegt dat kerncentrales een belangrijk probleem hebben, namelijk dat zij basislast zijn. Dat staat haaks op het windvermogen. De CDA-fractie heeft gezegd dat zij er niet één kerncentrale bij wil maar misschien zelfs drie of vier naast de huidige. Hoe is dit met elkaar te rijmen?

De heer **Hessels** (CDA): Ik kom daar straks op terug. Het is inderdaad een bekend probleem. De huidige kolencen-

trales zijn echter ook basislast. Als wij een keuze moeten maken, hebben wij liever een kerncentrale dan een kolencentrale. Dat is onze keuze. Het flexibele vermogen zal in eerste instantie met duurzame energie opgewekt moeten worden. Om dat goed te kunnen sturen hebben wij energieopslag nodig. Dan is de cirkel rond. Daar kom ik straks nog op.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): De heer Hessels legt weer de nucleaire optie op tafel. Dat hebben wij vaker gezien van het CDA. Begrijp ik het nu goed dat hij vindt dat de vergunningprocedure zodanig bekort moet worden dat dit kabinet nog een besluit kan nemen over het toekennen van een vergunning? Is dat de bedoeling van de heer Hessels?

De heer **Hessels** (CDA): Dit kabinet zit tot 2011. Dat is nog tweeënhalf jaar. De duur die genoemd wordt voor de vergunningprocedures, is vijf tot zeven jaar. Als dat nu eens gehalveerd werd en tweeënhalf tot drieënhalf jaar zou zijn, dan zou een volgend kabinet als een van zijn eerste daden daarover kunnen besluiten. Dat lijkt mij een heel goede termijn.

Voorzitter. Wat ons zorgen baart, zijn de ontwikkelingen bij Nederlands snelst groeiende zonnecellenbedrijf, Solland Solar. Grootaandeelhouder DELTA schreeft de groei van het bedrijf terug naar beduidend minder ambitieuze proporties. Dat is slecht voor de duurzaamheid van de energievoorziening en het is slecht voor het imago van DELTA. Opteren voor een tweede kerncentrale in Borssele heeft de volle steun van de CDA-fractie, maar dit mag nooit ten koste gaan van de groei van echte groene energie. Bovendien is het slecht voor de ontwikkeling van Energy Hills, het groene-energieconglomeraat op het grensoverschrijdende bedrijventerrein Avantis. Hoe kijkt de minister hier tegenaan? Duurzaamheid vraagt ook om keuzen. Te vaak wordt de bouw van duurzame productiecapaciteit vertraagd of zelfs afgelast vanwege bureaucratische tegenwerking of technische beperkingen. Procedures, oude rechten en vergunningstrajecten staan windmolens, zonneparken en wkk-uitbreiding in de weg. Dat moet anders. De overheid moet zich als één man achter de duurzaamheidsdoelstellingen scharen. Een eenduidige coördinatie vanuit de overheid is daarom geboden. De minister geeft aan dat de aanbevelingen van de commissie-Elverding hierop niet van toepassing zouden zijn. De CDA-fractie bestrijdt dit. De uitkomsten van Elverding moeten zeker betrokken worden bij de vergunningstrajecten voor de bouw van groot- en kleinschalige energieprojecten. Het moet gewoon sneller, maar hoe bereiken wij dat?

Ik kom daarmee vanzelf op het onderwerp infrastructuur. Voor de CDA-fractie is het belangrijkste aandachtspunt de benodigde aanpassing van de infrastructuur. Het huidige elektriciteits- en gasnet is gebouwd op groot-schalige invoeding op een beperkt aantal locaties en afname op een groot aantal punten. Decentrale invoeding van duurzaam geproduceerde stroom en groen gas vraagt een totaal andere structuur van het net. Daar zal aan gewerkt moeten worden. Wij hebben afgelopen week al een eerste nota hierover van de kant van de energienetbeheerders en de minister mogen zien. Capaciteitsschaarste is momenteel feitelijk een planningprobleem. Het ontstaat wanneer met het realiseren van de door de afnemer benodigde netcapaciteit een langere doorlooptijd gemoed is dan de realisatietermijn die de

afnemer zelf nodig heeft voor zijn initiatief. Concreet betreft het dan meestal een kassencomplex met wkk-installatie, die binnen een jaar gebouwd kan worden, terwijl de regionale netbeheerder tot een jaar of drie nodig kan hebben om de benodigde infrastructuur te realiseren. Het huidige reguleringskader voorziet dan niet in investeringen die gebaseerd zijn op toekomstige productiestromen. Wat gaat de minister daaraan doen? De CDA-fractie is tevreden met de mededeling van de minister dat de wetswijziging die duurzame energie voorrang geeft bij aansluiting op het net, begin 2009 aan de Kamer wordt aangeboden. Welke verdere maatregelen worden genomen om ook structureel en materieel decentrale invoering te verankeren in het systeem? Voor wind op zee – ik ben blij dat de staatssecretaris inmiddels ook is aangeschoven – moet er een infrastructuur op zee komen, waarop de nieuwe windparken kunnen aanhaken. De CDA-fractie wil niet langer wachten met de besluitvorming over het stopcontact op zee. Zo faciliteert de overheid, en wat ons betreft in ruil voor afschaffing op termijn van de exploitatiesubsidies voor windparken op zee, de productie van wind op zee. Zoals gezegd, moeten voor de locaties voor nieuwe windmolenparken duidelijke keuzes worden gemaakt, waarbij in een enkel geval medewerking gewenst is van andere departementen, zoals LNV, Defensie of VVW.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Wij hebben begrepen dat het kabinet op termijn 6000 megawatt wind op zee wil plaatsen. Als wij echter de bureaucratie haar gang laten gaan, komen wij voor 2011 niet verder dan 450 megawatt. Vindt u dat net als ik onaanvaardbaar?

De heer **Hessels** (CDA): "Onaanvaardbaar" is een groot woord. Ik kan nu niet direct overzien of het op zo'n korte termijn tot veel grotere investeringen kan leiden, maar de intentie van uw opmerking steun ik volledig. Het moet inderdaad veel sneller en veel duidelijker en de vergunningsprocedures moeten sterk bekort worden.

De heer **Janssen** (SP): Het is mij nog niet duidelijk wat de fracties van het CDA en de PvdA willen versnellen ten opzichte van wat is afgesproken over het stopcontact op zee; daarbij verwijs ik ook naar de toezegging in het antwoord van de minister op de schriftelijke vraag nr. 11.

De heer **Hessels** (CDA): Mijn fractie vindt, heel simpel, dat heel snel begonnen moet worden met de aanleg van het stopcontact van zee. Ons uitgangspunt is dat de aansluiting een windpark op het nationale grid, dus het nationale hoogspanningsnet, door de overheid moet worden gefaciliteerd. Dat kan het best, het goedkoopst en het snelst door een stopcontact op zee. Dat moet zo snel mogelijk gebeuren. De minister heeft daarover al waardevolle toezeggingen gedaan. Ik zou graag zien dat zij daar verder in meegaat.

De **voorzitter**: De heer Hessels vervolgt zijn betoog.

De heer **Hessels** (CDA): De afvang en opslag van CO₂ vraagt een heel eigen infrastructuur. Wie gaat dat nu aanleggen en betalen? Wat zijn de geraamde kosten? Die zie je namelijk nergens terug. Hoe lang vergt de aanleg van het netwerk? Dit zijn allemaal onbeantwoorde vragen die van doorslaggevend belang zijn bij de planning van nieuwe productiecapaciteit.

De voorzitter van de Algemene Energieraad, de heer Vogtländer, zei tijdens de hoorzitting over het Energie-rapport in deze Kamer dat bij een structuur met veel decentrale productie, een groot aandeel CO₂-vriendelijke baseload – mijnheer Vendrik, daarbij doel ik dus op kernenergie – en moeilijk planbare productie – wind dus – een grootschalige energiebuffer nagenoeg onmisbaar is. In West-Europa is Nederland het enige land dat niet over een dergelijk instrument beschikt. De CDA-fractie pleit ervoor dat de overheid de beleidsbeslissing neemt dat in Nederland behoefte is aan grootschalige opslag, onafhankelijk van de voorkeur voor een van de mogelijke technieken of locaties.

Op die manier komen wij ook uit de vicieuze cirkel van het eisen van een sluitende business case, terwijl voor het rondkrijgen daarvan minimaal de beleidsmatige steun van de overheid nodig is. Investeerders zullen niet snel investeren als zij denken dat er toch niets mee gedaan wordt. Bij de uiteindelijke keuze voor een techniek en een locatie moeten dan de beschikbaarheid van de locatie, de toepasbaarheid van "proven technologies" en de vermijdbaarheid van lange procedures leidend zijn. Wij stellen voor om in aansluiting daarop TenneT te laten participeren in deze energiebuffer, omdat dat onderdeel is van de hoofdinfrastructuur en een ideaal instrument is om balanceren van het net te realiseren.

Volgens ons kan dat grotendeels budgetneutraal geschieden. De meeste landen om ons heen gebruiken hun energiebuffers immers primair voor de balanceren van het net. Alleen al de door TenneT in de systeem-diensten op te voeren kosten voor balanshandhaving bedragen volgens de antwoorden van de minister 70 mln. per jaar. Met iets meer dan de helft daarvan zou een buffersysteem al rendabel kunnen draaien.

Nederland heeft het initiatief genomen om in Noordwest-Europes verband tot samenwerking te komen op energiegebied. Dit pentalateraal overleg juichen wij toe. Het betekent echter wel dat de TSO's niet uitsluitend naar het nationale systeem moeten kijken, maar ook naar regionale, grensoverschrijdende infrastructuren waardoor geen dure interconnectiecapaciteit gebouwd wordt uitsluitend ten gevolge van een tijdelijk verschil in regelgeving. Afstemming van regelgeving tussen de Europese landen is nu hard nodig. Europese samenwerking moet ook leiden tot risicospreiding en het voorkomen van een grote afhankelijkheid van enkele, vaak niet als politiek stabiel bekendstaande landen. Welke stappen worden op dit gebied gezet?

De versterkte aandacht voor duurzaamheid van dit kabinet heeft mede geleid tot een actieve industrie die in productie en ontwikkeling van duurzame projecten een belangrijke rol speelt. In de energienota vinden wij daar, naar de mening van de CDA-fractie, te weinig van terug. In hoeverre kan gerekend worden op facilitering en ondersteuning vanuit de overheid voor deze projecten? Je kunt het hele land doorgaan. Energy Valley in Groningen heeft vergaande plannen om de spilfunctie op gasgebied verder uit te bouwen. Limburg heeft met Solland Solar, ik sprak daar al over, en met Scheuten Solar de top van zonne-energietechniek in huis. Laten wij hopen dat dit, gezien de ontwikkelingen van de laatste weken, zo blijft. Den Helder maakt goede kans op de bouw van een grootschalige fabriek van windmolens. Hoe ondersteunt de overheid deze initiatieven? De CDA-fractie pleit voor gerichtere aandacht binnen het innovatiekader voor nieuwe energietechnieken. Goede

voorbeelden zijn er te over: warmtewisselaars die steeds meer rendement leveren, getijdestroom, algen, en zout-zoetwatersystemen. Welke mogelijkheden zijn er om deze veelbelovende ontwikkelingen te ondersteunen? Ten slotte doe ik een algemene oproep aan de minister, maar zeker ook aan onszelf als Kamer. Wij moeten vertrouwen kweken bij ondernemers die zich met ons willen inzetten voor de verduurzaming van de Nederlandse energiehuishouding. Dat wordt niet bereikt als wij elke paar jaar de regelgeving veranderen. De strategie en visie maar zeker ook de maatregelen die wij op dit Energierapport baseren, mogen niet hun geldigheid verliezen in mei 2011. Laten wij daarom streven naar een zo breed mogelijk gedragen beleid dat Nederland uiteindelijk 100% duurzaam maakt.

De **voorzitter**: Ik dank u voor uw bijdrage in eerste termijn. Gelet op de interrupties, is die ook keurig binnen de tijd gebleven. Het woord is aan de heer Jansen.

De heer **Jansen** (SP): Voorzitter. Ik hoop dat dit mij ook gaat lukken! Dit Energierapport doet mij denken aan een pizza quattro stagioni, en wel eentje die te lang in de oven heeft gestaan. De vier oorspronkelijke smaken zijn inmiddels samen met de kaas versmolten tot één ondefinieerbare smaak die alleen nog maar met veel drank weg te spoelen is. Dat laatste is misschien de bedoeling van de betreffende horeca-uitbater, maar hij maakt daar geen vrienden mee.

In het Energierapport worden geen keuzes gemaakt. Die worden aan de markt overgelaten. Dat betekent dat er stilzwijgend wel degelijk een keuze wordt gemaakt, namelijk voor business as usual en dus voor het powerhousescenario. Veel grootschalig vermogen, veel kolen al dan niet met CCS. Volgens TenneT wordt er tussen 2008 en 2014 ongeveer 14000 megawatt aan nieuw grootschalig vermogen gebouwd, allemaal langs de kust en grotendeels in basislast. Dat zijn centrales die dag en nacht op vol vermogen draaien. Dit is dodelijk voor de ambities in het programma Schoon en Zuinig. Niet alleen windenergie wordt zo uit de markt gedrukt, maar ook industriële warmtekrachtinstallaties. Ik kan mij voorstellen dat het bloed van mijn buurman Samsom kookt, nu zijn fractie als coalitiepartner mede verantwoordelijk is voor het "grijze muizen, grijzestroomverhaal". Hij kan hier nog even over nadenken voor zijn bijdrage in eerste termijn... De minister stelt overigens in haar antwoorden op de feitelijke vragen dat de doelstellingen van Schoon en Zuinig te halen zijn in combinatie met alle scenario's uit de energienota. Kan zij deze stelling nader onderbouwen?

Dan kom ik op het elektriciteitsplan. De SP-fractie roept namelijk al enige tijd dat wij weer een echt elektriciteitsplan nodig hebben. In dat plan wordt integraal gekeken naar een optimale combinatie van brandstofmix, centraal en decentraal vermogen, locatiekeuze en infrastructuur. Op dit moment is er bij de netbeheerders een situatie van "u vraagt, wij draaien". Als de commerciële partijen besluiten om ergens productievermogen te realiseren, worden de gevolgkosten gesocialiseerd. Als de overheid echt de regie in handen heeft, zoals in het Energierapport 2008 beweerd wordt, vraag ik mij af waarom zij dan niet de optimale samenhang van het hele systeem bepaalt. Daarna zou zij alsnog de marktwerking kunnen benutten

door middel van aanbesteding of het veilen van productielocaties. Een bijkomend voordeel is dat plannen en optimaliseren van infrastructuur veel eenvoudiger wordt.

In het Energierapport worden drie scenario's geschetst voor de toekomstige energievoorziening. Die beschrijvingen oogsten lof, maar allerwegen wordt ook geconcludeerd dat het kabinet geen richtinggevende keuze maakt voor een van de scenario's. Op zichzelf is flexibiliteit niet fout, maar je moet wel weten wat je wilt. De SP-fractie is voorstander van het Green4surescenario dat is ontwikkeld door de milieubeweging en de vakbond. Waarom kiest dit "schoon en zuinig"-kabinet niet onomwonden voor dit "schoon en zuinig"-scenario? Daaruit kun je namelijk opmaken dat je met gericht beleid snel kunt verduurzamen als je in de transitieperiode vooral gas inzet voor flexibiliteit en back-upvermogen. Gas is ook relatief gemakkelijk decentraal in te zetten. Het gecombineerd opwekken van stroom en warmte zorgt ervoor dat het systeemrendement met ongeveer 20% toeneemt. Kernenergie en kolen zijn in dat scenario waarschijnlijk niet nodig als transitietechnieken. Ik zeg "waarschijnlijk", omdat er op dit terrein weinig eeuwige zekerheden zijn. De SP-fractie is voorstander van het voluit inzetten op het voorkeurscenario, maar zij wil andere opties niet op voorhand uitsluiten. Zij kan zich voorstellen dat kolenvergassing op de Maasvlakte of bij de Eemshaven in combinatie met decentrale warmtekracht nabij afnemerswarmte wel een optie wordt, als de leveringszekerheid of de betrouwbaarheid van gas een probleem oplevert. Omdat het Energierapport 2008 zwaar leunt op kolen, is de afvang en opvang van CO₂ automatisch tot speerpunt van beleid gemaakt. De SP-fractie vindt dat uit strategisch oogpunt een slechte keuze en heeft daarvoor de volgende redenen. Anders dan investeringen in energie-efficiency en duurzame energie, die ook onze economische structuur versterken, zijn investeringen in CCS alleen maar te beschouwen als een kostenpost. De techniek staat nog in de kinderschoenen en kost extra energie. Waarschijnlijk moet je voor iedere vijf kolencentrales een extra kolencentrale bouwen om het energieverbruik van CCS te dekken. De opslagcapaciteit van CO₂ onder zee en land blijkt volgens recent onderzoek van NOGEPa zeer beperkt te zijn. Die is namelijk ongeveer gelijk aan de productie van acht kolencentrales gedurende hun levensduur. Als dat de feiten zijn, hoe is het dan mogelijk dat men in Rotterdam roept dat die stad CO₂-hub van Noordwest-Europa wil worden en dat men daar "even" het CO₂ van Antwerpen of dat van het Ruhrgebied gaat verzamelen en opslaan?

De heer **Zijlstra** (VVD): De SP-fractie gaf eerder in haar betoog aan dat zij gaat voor Green4sure, maar dat zij kolen en kernenergie niet wil uitsluiten. Begrijp ik het goed dat, als er aanvragen komen voor bijvoorbeeld kernenergie, zij daar als politieke partij niet voor gaat liggen? Zal zij dat dus accepteren omdat zij die optie niet wil uitsluiten?

De heer **Jansen** (SP): Volgens mij heb ik daarvoor nog gezegd dat de SP-fractie voorstander is van een elektriciteitsplan in de vorm van een klassiek strategisch document waarin de samenhang van productiecapaciteit en infrastructuur als geheel wordt geregeld. Daarin komt wat ons betreft ook te staan hoe die brandstofmix eruit moet zien. Als de heer Zijlstra vraagt hoeveel fiducia de

SP-fractie heeft in kernenergie, antwoord ik dat ik die vraag het afgelopen jaar al een paar keer heb beantwoord. Ik denk dat de techniek niet stilstaat. Dat is positief. Er zit echter een aantal fundamentele problemen aan kernenergie vast dat nog niet opgelost is. Wij zijn dan ook voorzichtig en willen dat het eerst wordt aangetoond. Daarnaast zijn er economische problemen, zoals de baseload: het feit dat die kerncentrale altijd op zijn volledige vermogen moet draaien. Dat lijkt haaks te staan op meer wind en zon. En dat is uiteindelijk het doel dat wij nastreven. Ik zeg "lijkt", omdat ook ik de wijsheid niet in pacht heb.

De heer **Hessels** (CDA): Baseload zal altijd noodzakelijk zijn. Dat weet ook de heer Jansen. Totdat wij meer dan 50% duurzame energie hebben, blijft dat het geval. Voor kolencentrales geldt precies hetzelfde als voor kerncentrales. De heer Jansen heeft zojuist een heel interessant betoog gehouden over de nadelen van kolencentrales, CO₂-afvang en het energieverbruik daarvan. Laten wij ervan uitgaan dat in de toekomst in een bepaalde periode baseload nodig is. Gaat de voorkeur van de SP-fractie dan uit naar kolen of naar kernenergie?

De heer **Jansen** (SP): Ik zou die vraag op dat moment willen beantwoorden. Over kolen heb ik al iets gezegd, namelijk dat flexibele kolen naar mijn idee een betere optie is dan die poederkolencentrale die E.ON nu bouwt. Op dit moment is de discussie vooral: als wij meer windenergie willen realiseren, wat het kabinet volgens mij ook wil, moeten wij dan tegelijkertijd het aandeel baseload gaan opvoeren? Daar lijkt het nu op uit te draaien. Dat lijkt mij een buitengewoon slechte strategie. Als de heren Zijlstra en Hessels iets langer waren gebleven bij die interessante hoorzitting, hadden zij heel wat deskundigen horen bevestigen dat het een knelpunt is en wordt. De SP-fractie vindt dat je dat niet moet willen. Je moet er heel voorzichtig mee zijn. Alleen als duidelijk is dat wij meer baseload kunnen hebben, bijvoorbeeld omdat wij naast de huidige afnemers in de nacht nog andere nachtafneemers krijgen, bijvoorbeeld al die elektrische auto's waar de minister veel fiducia in heeft, dan is het misschien een alternatief. Maar voorlopig zeg ik dat bijvoorbeeld de opslag van de heer Hessels economisch gezien een heel fors kostenplaatje heeft dat je moet optellen bij de kosten van die kern- of kolencentrale.

De heer **Van der Ham** (D66): Wij schatten hier altijd een beetje in hoe de technologie zich gaat ontwikkelen op al die punten. Wij moeten maar gokken dat over tien, vijftien jaar de zonne-energie zich ontwikkelt in een richting en op een snelheid die wij wenselijk vinden, dus het wordt altijd inschatten. Op welk moment vindt de SP-fractie dat wij de inschatting moeten maken: "wij komen er met de technologie voor schone energie wel uit; wij hebben gewoon geen kolen- of kerncentrales nodig" of "wij hoeven kernenergie niet te doen, want de technologie voor CO₂-opvang zal zich voldoende ontwikkelen"? Het blijft altijd een beetje nattevingswerk, een beetje inschatten van technologieontwikkelingen. Wanneer gaat de SP wat dat betreft haar mind opmaken?

De heer **Jansen** (SP): De heer Van der Ham heeft volgens mij zijn eigen vraag al beantwoord. Het is nu altijd nattevingswerk. Onze lijn is dat je op basis van de

informatie die je nu hebt een strategie moet uitzetten. Die strategie is wat ons betreft Green4sure: inzetten op energiebesparing, energie-efficiency en vraagbeïnvloeding, de drie grootste pijlers daarin, met CCS en biomassa. Tegelijkertijd moet je flexibiliteit inbouwen, zodat je de komende tijd gebruik kunt maken van eventuele nieuwe inzichten. Ik ben overigens best positief gestemd over de kennisontwikkeling op het gebied van duurzame energie. Ik vind dat het behoorlijk hard gaat. Ik ben ook vrij positief gestemd over de kennisontwikkeling op het gebied van kernenergie. Zelfs op het gebied van kernfusie wordt vooruitgang geboekt, dus waarom zou je dat volledig bij het afval zetten? Ik ben het met de minister eens dat je nooit opties moet weggooien. Je moet wel duidelijkheid geven over de voorkeursstrategie die je zelf nastreeft.

Ik was bezig met CCS. Als er maar capaciteit voor acht kolencentrales onder de Noordzee en onder het land zit, is het wat merkwaardig dat Rotterdam van de toren gaat schreeuwen: wij worden de CO₂-hub voor heel Noordwest-Europa. Dat lijkt mij toch niet kunnen. Voor het deel onder het land zullen wij hetzelfde probleem krijgen als bij de plaatsing van windmolens: niemand wil zijn opslag in zijn achtertuin. Dat wordt dus een gebed zonder eind. Wat ons betreft, moeten CCS-pilots niet worden gesubsidieerd door de overheid. Dat geld moet worden gereserveerd voor bijvoorbeeld onderzoek in duurzame energie. De energiebedrijven zullen dan een nieuwe afweging moeten maken voor hun brandstofmix, waarbij kolen waarschijnlijk een stuk minder interessant wordt dan nu. Wel interessant vindt de SP-fractie overigens het gebruik van CO₂ als groeigas in de glastuinbouw. Die strategie zou wel eens ook economische baten kunnen opleveren.

De heer **Van der Ham** (D66): U zegt terecht dat in Green4sure ook CCS zit. Het is niet heel veel, maar het zit er wel degelijk in. U zegt dat de overheid zich er niet mee moet bemoeien.

De heer **Jansen** (SP): Niet subsidiëren, zei ik.

De heer **Van der Ham** (D66): Niet subsidiëren, maar daardoor zal het wellicht ook trager gaan. Energiebedrijven zullen toch eerder kiezen voor bijvoorbeeld meer vertraging, als zij minder steun krijgen. Zowel voor uw fractie als voor mijn fractie verdient CCS de voorkeur boven kernenergie. Als u absoluut geen subsidie wilt verlenen aan CCS-projecten, dan brengt u de optie van kernenergie dichterbij. Daar bent u zich toch wel van bewust?

De heer **Jansen** (SP): Er wordt ook geen subsidie gegeven voor onderzoek naar SO₂-afvang uit rookgasen van elektriciteitscentrales. Ik vergelijk dit met de SO₂-problematiek. In de milieuvergunning wordt opgenomen: u dient SO₂ tot een bepaalde concentratie terug te brengen en hoe u dat verder flikt, u regelt het maar; als het u niet lukt, zet u gewoon geen kolencentrale neer. Zo simpel is het. Bij CCS lijkt mij dat de juiste strategie. Bij de verdeling van de onderzoeksmiddelen valt het mij op dat er meer publiek geld gaat naar CCS dan bijvoorbeeld naar duurzame energie. De SP-fractie vindt dat daar iets wringt en ik kan mij niet voorstellen dat de fractie van D66 daar erg enthousiast over is. Ik vind in ieder geval dat het niet deugt.

Ik wil het nu hebben over wetgeving. De heer Vogtländer van de Energieraad zei tijdens de hoorzitting: met name voor de doelstelling van Schoon en Zuinig zal de markt niet automatisch de publieke belangen waarborgen, zonder een sterk aanpalend overheidsbeleid. Hij pleitte voor de inzet van harde instrumenten om de ambitieuze doelstelling te halen. De heer Hoff van ECN zei: Je moet de voorhoede verleiden, de middengroep prikkelen en de achterhoede verplichten. De praktijk van de afgelopen vijftien jaar laat trouwens ook zien dat stevige wetten een effectief middel zijn om publieke belangen veilig te stellen. Daardoor wordt ook het principe "de vervuiler betaalt" automatisch meegenomen, zonder ingewikkelde financiële instrumenten. Waarom maakt de regering daar niet vaker gebruik van?

Daarmee kom ik op de financiering. De deskundigen die wij spraken tijdens de hoorzitting, schatten in dat er voorlopig op jaarbasis zo'n 4 mld. tot 5 mld. nodig is voor het realiseren van de doelstellingen van het programma Schoon en Zuinig. Bijlage 1 van het Energierapport komt, met hangen en wurgen, tot krap 2 mld. per jaar. Dat betekent dat er extra publiek geld nodig is, of dat er wetten nodig zijn die extra private investeringen afdwingen, of dat beide nodig zijn; ik denk dat dit laatste het geval is. Een voorbeeld daarvan zou het Duitse Einspeisegesetz zijn. Deze financiert de groene stroom via een heffing op grijze stroom. Overigens zou dit systeem ook prima te combineren zijn met een verplicht en oplopend aandeel "duurzaam" voor elektriciteitsleveranciers. De minister vindt dat veel te duur, maar ook de Energieraad zegt dat je voor een dubbeltje niet op de eerste rang kunt zitten.

De heer **Hessels** (CDA): Zegt de heer Jansen hiermee dat zijn fractie vindt dat energie duurder moet worden? Hij wil groene energie immers subsidiëren door grijze energie duurder te maken. Voor mensen die het zich niet kunnen permitteren, wordt stroom volgens de SP-fractie duurder. Klopt dat?

De heer **Jansen** (SP): Waarom zouden mensen die zich dat niet kunnen permitteren, geen groene stroom willen hebben? Ik gun iedereen betaalbare groene stroom. In principe is dit een voorbeeld van het beginsel "de vervuiler betaalt". Er zijn totale maatschappelijke kosten. Deze worden door de Energieraad geraamd op 4 mld. à 5 mld. Ik geloof de wijze mannen en vrouwen van de Energieraad. Deze rekening zal ergens moeten worden neergelegd. Onze Duitse vrienden hebben hiermee heel goede resultaten geboekt. De heer Hessels kijkt volgens mij ook vaak over de oostgrens. De SP-fractie suggereert om van deze ervaringen te leren.

De heer **Hessels** (CDA): Maar daardoor maakt u de elektriciteit dus duurder. U zegt: iedereen moet groene stroom hebben, groene stroom is duurder dan grijze stroom, dus wij smeren dat uit. Daardoor kan niemand meer goedkopere stroom hebben, omdat de subsidies volgens de SP-fractie moeten worden gehaald uit een opslag van de prijs. Stroom wordt duurder, volgens u. Dat wil ik niet!

De heer **Jansen** (SP): Het lijkt mij niet erg verstandig om zo'n uitspraak te doen. Voor de SP-fractie staat voorop dat de kosten van het verduurzamingsbeleid op een eerlijke manier moeten worden verdeeld en dat de totale

kosteneffecten daarvan ook voor mensen met lage inkomens goed te betalen moeten zijn. Vandaar dat wij het ook zo op prijs stelden dat de vakbond zijn medewerking heeft verleend aan Green4sure en juist heel goed heeft gekeken naar de financiële effecten. De vakbond komt tot de conclusie dat de prijzen die volgens deze strategie zijn vastgesteld, juist heel goed te betalen zijn voor de lagere inkomens. Voor hen pakt deze strategie dus heel goed uit.

Ik heb daarmee de vraag van de heer Hessels, zo te horen, naar tevredenheid beantwoord, voorzitter.

De **voorzitter**: Dat laat ik maar in het midden, maar vervolgt u uw betoog.

De heer **Jansen** (SP): Ik wil de minister in ieder geval vragen om in te gaan op de kritiek over de financiering en om aan te geven op welke wijze zij de publieke en private investeringen denkt te verhogen. Een andere manier om de doelstellingen van Schoon en Zuinig te halen, is het geven van goede financiële prikkels aan energiegebruikers. COS Noord-Brabant heeft tijdens de hoorzitting voorgesteld om de energiebelasting voor kleinverbruikers te beginnen voor elektriciteit te differentiëren. Boven de bestaande belastingvrije voet zou je dan een basistarief gaan betalen voor het eerste deel van je verbruik, en een hoger tarief voor het luxedeel van je verbruik. Wat ons betreft is dit een simpel en sympathiek idee. Het sluit ook aan bij het pleidooi van de Consumentenbond om bij het energieverbruik niet uit te gaan van een klassieke economische aanpak, maar van een gedragseconomische aanpak. Wil de minister dit voorstel met haar collega De Jager van belastingzaken onderzoeken? Kan de minister een reactie geven op het idee van een wiebeltaks, zoals tijdens de hoorzitting voorgesteld namens onderzoeksbureau CE?

De SP-fractie is het eens met de Energieraad, die adviseert om de export van gas te beperken en het Slochterenveld langer beschikbaar te houden als strategische reserve. Kan de minister aangeven welke ruimte er zit in de lopende exportcontracten om dit advies op te volgen?

Wij ondersteunen overigens het gasrotondeconcept als uitgangspunt van beleid. Nederland is een gasland en een handelsland. Gas, met inbegrip van biogas en syngas, zal een grote rol blijven spelen tijdens de transitieperiode naar duurzame energie. Wel stelt het Energieonderzoek Centrum Nederland (ECN) terecht dat de gasrotonde nu nog een betrekkelijk vaag concept is. Het zou goed zijn als er snel duidelijkheid komt over de mogelijke bouwstenen die passen in het concept, waarna gestart zou kunnen worden met die bouwstenen, die de grootste flexibiliteit bieden voor inpassing in de verschillende scenario's. Wanneer kan de minister de Kamer die duidelijkheid verschaffen?

In het Energierapport is een volstrekte onderschatting van het belang van warmtebenutting voor het halen van de 20%-duurzaamdoelstelling. Vogtländer noemde de realisatie van 20% duurzaam, van 20-20-20, zonder succesvolle aanpak van het warmtegebruik kwestieus. Oudshoorn van het Verbond van Nederlandse Ondernemingen (VNO) vroeg om voldoende commitment van de overheid bij de implementatie van het Aanvalsplan Warmte. De SP pleit al anderhalf jaar voor harde eisen aan het restwarmtegebruik in de milieuviering voor

elektriciteitscentrales. Bij de 14.000 MW baseload die de ministers als een soort natuurverschijnsel over zich heen laten komen, verdwijnt straks 80% van de restwarmte de Noordzee in. Hoe dom kun je zijn? Volgens ons ligt er nog voor minstens 3000 MW aan interessante warmtekrachtprojecten op de plank bij de energie-intensieve industrie. Dat is ook basislast, maar dan basislast met 100% nuttig gebruik van restwarmte.

Bij het algemeen overleg over windenergie met de minister van Economische Zaken en de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat op 1 juli heeft de SP 23 suggesties gedaan voor het verbeteren van het windbeleid. Die ga ik hier niet allemaal herhalen, maar onze suggestie voor de benoeming van één coördinerend en resultaatverantwoordelijk minister lijkt mij nog steeds hoogst actueel. Ook hebben wij bij die gelegenheid gepleit voor verbetering van de rechtsbescherming van omwonenden op land. Hoe gek dat ook klinkt, door een betere rechtsbescherming zal het juist eenvoudiger worden windprojecten op land die voldoen aan elementaire kwaliteitseisen te realiseren. De SP is net als CDA en PvdA voorstander van één of meer stopcontacten op zee, bij voorkeur als onderdeel van een "super-grid" met onze buurlanden. De tender over wind op zee houdt geen rekening met afstand tot de kust. Maar wij zouden innovatie toch stimuleren? In de beantwoording van onze feitelijke vragen staat dat de meeste initiatiefnemers haar standpunt steunen, maar dat is logisch, want dat zijn partijen met locaties dicht bij de kust. Ik vind dat merkwaardig. De SP pleit voor proefgebieden waar opkomende duurzame technieken op grotere schaal worden toegepast, zodat ook de gebruikerseffecten kunnen worden meegenomen. Dat zouden wij in ieder geval moeten doen voor de kleinschalige opwekking van wind en zon, in combinatie met een smartgrid, wat GTI suggereerde tijdens de hoorzitting.

Professor Van der Hagen, de voorzitter van het samenwerkingsverband van energieonderzoekers, stelde tijdens de hoorzitting dat onderzoek, de basis voor een energierevolutie, ernstig wordt verwaarloosd. In de begroting van EZ lijkt al een klein beetje te zijn geluisterd naar deze hartenkreet, maar het zou goed zijn deze kritiek serieus te nemen en het enorme onderzoekspotentieel in Nederland beter te benutten. Van der Hagen pleit ervoor om in ieder geval de coördinatie van onderzoeksprogramma's van OCW en andere ministeries te verbeteren. Is de minister daartoe bereid?

Het Energierapport is een laf rapport, omdat het de waarheid in het midden houdt, terwijl wij op dit moment juist behoefte hebben aan een kabinet dat moed toont en richting geeft.

De heer **Samsom** (PvdA): Voorzitter. Wat is de overeenkomst tussen de kredietcrisis, Gouda en de Noordpool? Het zijn alle drie signalen dat de houdbaarheid, de duurzaamheid van onze samenleving stevig onder druk staat. De kredietcrisis zet de economische duurzaamheid op het spel, Gouda staat symbool voor spanningen in onze sociale duurzaamheid en het smeltend ijs op de Noordpool luidt de noodklok over de ecologische duurzaamheid van onze welvaart. Er is echter ook een groot verschil tussen de kredietcrisis, Gouda en de Noordpool, althans tussen de eerste twee en de laatste. Want waar de kredietcrisis leidt tot historische ingrepen en wij in het geval van Gouda niet weten hoe snel sommige fracties zelfs hyperventilerend harde maatregelen

moeten voorstellen, laten wij de berichten over de Noordpool toch relatief onaangedaan aan ons voorbij trekken, en wij gaan over tot de energievretende orde van de dag. Ligt dat aan het feit dat het filiaal van ABN AMRO om de hoek is en de Noordpool niet? Ligt het aan het laatste restantje twijfel over de relatie tussen de uitstoot van broeikasgassen en de opwarming van de aarde? Wellicht, wellicht. Maar ook degenen die zich in merkwaardige bochten moeten wringen om klimaatverandering te blijven ontkennen of bagatelliseren, kunnen ons energievraagstuk niet negeren. De stijgende olieprijs en oprakende voorraden, vooral in dit deel van de wereld, vragen hoe dan ook om ingrijpen; is het niet om klimaatverandering binnen de perken te houden, dan is het wel om de brandstofprijzen binnen de perken te houden.

Voor de PvdA-fractie zijn beide genoeg reden om met grote urgentie te willen werken aan de opschoning van onze energievoorziening. Ons gevoel van urgentie stijgt met de dag. Gelet op de beschikbare voorraden fossiele brandstoffen en de toenemende concentratie CO₂ in de atmosfeer, hebben wij immers nog tot ongeveer halverwege deze eeuw om het probleem echt op te lossen. Dat is dus nauwelijks meer dan één generatie. Eén generatie om het overgrote deel van onze huidige, vervuilende en eindige energievoorziening te vervangen door een schone energievoorziening. Eén generatie, onze generatie, waarbij ik de vrijheid neem om de minister en mijzelf tot dezelfde generatie te rekenen. Onze generatie dient deze klus te klaren om de toekomst van volgende generaties niet op het spel te zetten.

Klimaat- en energiebeleid lijkt met al die terrawatturen, gigatonnen en parts per million soms een heel ingewikkelde technocratische fetisj voor experts, maar uiteindelijk is de kern voor ieder van ons net zo indringend als persoonlijk. Wat vertel ik straks aan mijn dochter en mijn zoontje? Heb ik er genoeg aan gedaan om hun de toekomst te bieden waar zij recht op hebben? Dat is uiteindelijk ook de meetlat waar mijn fractie het Energierapport langs legt. Is het genoeg? Zijn de keuzen scherp genoeg? Worden er genoeg acties aangekondigd om de toekomst veilig te stellen? Wordt de weg naar een duurzame energievoorziening ondubbelzinnig en met grote snelheid ingeslagen? Of persoonlijker: kan ik over twintig jaar, als oude vader, dit rapport, dan inmiddels vergeeld, uit de kast trekken om mijn kinderen een overtuigend antwoord te geven op hun vraag? De conclusie luidt: nee, nog niet.

In één zin luidt de PvdA-diagnose van het voorliggende rapport: analytisch ijzersterk, maar te wankelmoedig in zijn keuzen. Dat wordt treffend geïllustreerd door het openhouden van maar liefst zes zeer uiteenlopende scenario's: "Powerhouse", "flexwerker" en "Smart Energy City", met voor alle drie een grijze en een groene variant. Een Energierapport waarin opzichtig alle opties worden opengelaten, inclusief opties waarin het aandeel kolen- of kernenergie niet afneemt maar toeneemt, of waarin de CO₂-reductie in 2050 blijft steken op 40% of 50%, terwijl 80% nodig is, kan analytisch nog zo sterk zijn, het is simpelweg nog onvoldoende.

Het is onvoldoende om de kabinetambities voor 2020 ondubbelzinnig veilig te stellen en onvoldoende om de basis te leggen voor de permanente energierevolutie die zich ook na 2020 moet blijven voltrekken. Het is vooral onvoldoende om de enorme kansen te grijpen die zich nu aandienen, want het verhaal over de noodzaak van

een schone energievoorziening is uiteindelijk geen toberig milieupraatje, zoals sommigen wellicht van mij zouden verwachten. Het verhaal van een schone energievoorziening is een verhaal van ongekende mogelijkheden voor de Nederlandse industrie, de werkgelegenheid, de innovatie en uiteindelijk de hele samenleving. Wij staan niet aan de vooravond van een apocalyps, maar aan de vooravond van een geweldige toekomst, als wij tenminste nu de juiste keuzen maken. Mijn fractie kiest dus wel, en met overtuiging, in de wetenschap dat een schone energievoorziening niet tot stand komt zonder een krachtig leidende overheid. Wij kiezen voor de groene combinatie van de drie scenario's uit het Energierapport. Noem het maar een "Green Smart Powerhouse", als je de terminologie wilt handhaven. Dat betekent dat wij de Noordzee optimaal gaan benutten voor duurzame energievoorziening, dat wij drastische energiebesparingen in industrie, huizen en bedrijfsgebouwen gaan bewerkstelligen, dat de decentrale energieopwekking uit geothermie, zon en microwarmtekracht grote vormen gaat aannemen, dat wij de Afsluitdijk en de Zeeuwse delta gaan gebruiken voor grootschalige opwekking van blue energy en dat warmtekrachtkoppeling en zo nodig ook "schoon fossiel" ons door de periode heen helpen waarin wij nog afhankelijk zijn van gas en kolen.

Met die keuzen kan Nederland wereldleider worden in een aantal doorbraaktechnologieën: in offshore wind, in blue energy – de energieopwekking uit zoet-zoutwaterovergangen – en in CO₂-afvang en -opslag of CCS. Dit zijn stuk voor stuk bedrijfstakken met een hoog innovatiegehalte, grote exportpotentie en bakken met werkgelegenheid. Hier ligt voor de sociaaldemocraten de toekomst van de Nederlandse economie; niet in de rat race van lagere belastingen, soepeler ontslagrecht, slechtere arbeidsvoorwaarden en langere werkweken, maar in de keuze om te innoveren en te investeren met een blik op de toekomst. Houd onze economie concurrerend en sociaal. Dat is onze missie. Wij hebben daarmee haast. Daarom doe ik een aantal concrete voorstellen die als amendementen mogen gelden op het Energierapport, om het op die manier de richting te geven die op dit moment te veel verscholen blijft tussen de pagina's.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): De heer Samsom heeft forse kritiek op het huiswerk van deze minister en dat lijkt mij terecht. Wat moet vanmiddag daarvan de politieke consequentie zijn? Moeten wij deze zaal niet verlaten voordat de minister heeft toegezegd dat een nieuw scenario van het kabinet gepresenteerd wordt dat wel zicht biedt op de doelen die de heer Samsom nastreeft?

De heer **Samsom** (PvdA): Ik was net toegekomen aan een aantal voorstellen die, wat mijn fractie betreft, hierbij als amendementen moeten gelden. Ik wacht met spanning op de reactie van de minister. Ik denk dat wij samen kunnen bouwen aan een Energierapport dat wel die richting geeft die zo nodig is. Zo ken ik deze minister overigens ook al enige tijd. Ik laat harde en lege woorden even achterwege en wij gaan volgens mij gewoon aan de slag.

De heer **Jansen** (SP): De heer Samsom zei dat Nederland op het gebied van drie speerpunttechnologieën wereldleider kan worden. Energie opwekken met wind en

water klinkt mij goed in de oren maar wat is de diepere gedachte van de PvdA achter CO₂-afvang en -opslag? Die techniek is toch eigenlijk alleen maar een kostenpost? Kortom, dat is geen investering in vooruitgang maar dweilen met de kraan open.

De heer **Samsom** (PvdA): Daar ga ik in een ander deel van mijn betoog nog iets over zeggen. Het is een feitelijke constatering dat wij de komende 50 tot 60 jaar nog veel fossiele brandstoffen zullen gebruiken. Dat geldt niet alleen voor Nederland maar ook voor veel andere landen, met name China en andere opkomende economieën. Het is een enorme kans voor Nederland om als eerste in staat te zijn om die fossiele brandstoffen op een schone manier te verbranden. Dat zorgt niet alleen voor een schone verbranding op de Maasvlakte en in de Eemshaven, wat wel aardig is, maar ook voor exportmogelijkheden voor landen die daar straks op grote schaal gebruik van willen en moeten maken. Dat zijn de kansen die ik bedoel.

De heer **Jansen** (SP): Volgens mij bouwen de Chinezen op dit moment iedere vijf dagen een kolencentrale. Zij gaan ons binnenkort vertellen hoe wij een kolencentrale moeten bouwen en hoe wij de CO₂ moeten opslaan in plaats van andersom. Dus dat lijkt mij een beetje naïef.

De heer **Samsom** (PvdA): Precies daarom hebben wij zo veel haast. Overigens valt het met die naïviteit reuze mee; de Chinezen bouwen vooral kolencentrales zonder CO₂-opslag op dit moment. En als wij niets doen, gaan zij daar nog even mee door ook.

Voorzitter. Ik doe een aantal voorstellen.

1. Kies allereerst voor offshorewindenergie. Dat betekent inderdaad allereerst de aanleg van een stopcontact op zee. De minister stelt dat zij eind dit jaar wil bezien of, en zo ja, hoe socialisering – dat betekent met zijn allen betalen – van die kabel kan worden gerealiseerd. Dat was niet geheel de strekking van de motie-Samsom, zoals de Kamerleden weten. Immers, die was de "ofvraag" voorbij. Van de Partij van de Arbeid mag het project Infrastructuur op zee, dat de minister na de motie is gestart – waarvoor dank – gewoon uitmonden in een wetsvoorstel dat spoedig behandeld kan worden. Dat zou zo spoedig moeten gebeuren dat de eerstkomende windparken, die zogenaamde 450-megawatttranche, ook kunnen meegenieten van deze faciliteit. Zo kunnen wij voor hetzelfde geld meer megawatt realiseren. Snel omgerekend zou je tot 600 megawatt kunnen komen als je de investeringskosten voor een kabel weghaalt bij de projectontwikkelaar en dus ook weghaalt uit de gelden van Stimulering Duurzame Energieproductie. Dat is dubbel winst. Ik hoor graag een toezegging van de minister op dit punt.

Wij kunnen echter nog verder denken dan een kabel. Waarom socialiseren wij de hele fundering niet? Dat hebben wij ook op het land met de polders gedaan. Een dijk op zee is tegelijkertijd een fundering voor de molens en een opslagmedium voor de stroom. Zo combineren wij twee ontwikkelingen die na 2020 nodig zijn maar waarover wij nu wel al moeten nadenken. Ik ben benieuwd naar de visie van de minister hierop.

2. Zorg ervoor dat Nederland een vestigingsplaats wordt voor de grootschalige offshorewindindustrie die nu ontwikkeld wordt. Daarmee maak je van een milieuverhaal immers een verhaal over investeringen, banen

en innovatie. Op dit moment speuren de grote consortia, Siemens en al die anderen, letterlijk Google Maps af op zoek naar locaties voor die miljardenindustrie van funderingspalen, wieken, generatoren, masten, installaties, schepen, onderhoudslogistiek en alles wat daarbij komt. Het bedrijf Darwind heeft zijn oog laten vallen op locaties in Noord-Holland, Den Helder met name. Ik hoor graag wat de minister kan en wil bijdragen om ervoor te zorgen dat Darwind, en daarna hoop ik ook anderen, zich hier gaan vestigen. In de specifieke situatie van Darwind zijn ook nog investeringen nodig in de havens van Den Helder, zo zeg ik tegen de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat. Is zij bereid die investeringen te versnellen om zo de komst van de industrie zeker te stellen?

3. Geef duurzame energie wettelijk voorrang op het net. Nu heeft grootschalig basislastvermogen de facto voorrang. De investeerder in windenergie zit dus straks met de risico's op een beperkte toegang. Dat moet radicaal worden omgedraaid. De investeerders in grote, logge poederkoolcentrales zullen zich achter de oren moeten krabben, wanneer zij weten dat straks 6000 MW windenergie achter hen langs met voorrang over het net suist. Met deze maatregel krijgt wkk de ruimte die zij verdient. Ik ben dus heel blij met de aankondiging van het wetsvoorstel Voorrang voor duurzame energie dat wij na het Energierapport ontvingen. Er is nog altijd voortgang, maar mijn vraag is of hiermee de onbelemmerde toegang voor wkk wordt geregeld. Dat is van belang voor de investeringen in het Westland en in Energy Valley in het noorden van het land.

Dan kom ik op het geld, het aardse slijk, maar niettemin zeer belangrijk in deze situatie. In de debatten over de SDE is hierover al heel veel gesproken. De minister heeft het inmiddels goed op orde voor deze kabinetsperiode, maar daarmee is de kous niet af. Na 2012 moeten de investeringen onverdroten doorgaan en deze moeten nu al worden voorbereid. Het kost immers even om een offshore park neer te zetten? Investeerders moeten op korte termijn zekerheid hebben dat ook na 2012 de budgetten bij de ambities blijven passen. Deze is er nu niet. Afhankelijk van hoe je rekent, schiet het cumulatieve budget tussen 2012 en 2020 ongeveer 3 mld. tot 4 mld. tekort. Dat is heel wat anders dan het bedrag van 5 mld. dat ook wel rondzingt; overdrijven helpt niet, de waarheid is erg genoeg. Het gaat om 3 mld. tot 4 mld. tussen 2012 en 2020.

Ik accepteer de logica van de democratie en de terughoudendheid om die te doorbreken door komende kabinetten op te zadelen met allerlei uitgavenverplichtingen, maar wij hebben daarvoor een modus gevonden met het Infrastructuurfonds en het FES.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Die terughoudendheid begrijp ik niet helemaal, want dat doen wij met wegen ook.

De heer **Samsom** (PvdA): Daar kom ik nu net op. In het Infrastructuurfonds en het FES worden de uitgaven en inkomsten langjarig tot 2020 vastgelegd ter versterking van de economische structuur. Als er een investering is die de economische structuur versterkt, dan is het wel een duurzame energievoorziening. Deze is straks een conditio sine qua non voor de economie. Daarom doe ik het volgende voorstel...

De **voorzitter**: Voordat u dat doet, geef ik het woord aan

de heer **Zijlstra**, want anders gaat hij weer zeggen: even een stapje terug.

De heer **Zijlstra** (VVD): Misschien gaat de heer Samsom er nog op in, maar ik dacht dat hij zou aangeven hoe wij dat gaan betalen, toen hij over geld begon. Ik snap best dat er veel inspiratie is door het opkopen van een bank in België, maar de genoemde zaken zijn risicovolle investeringen. Volgens mij moet niet de belastingbetaler daarvoor opdraaien maar horen deze bij marktpartijen thuis. Hij wil toch niet dat de Nederlandse belastingbetaler zeer veel geld, tussen 4 mld. en 5 mld. per jaar, gaat betalen om middelen beschikbaar te stellen voor al die kansen, als zij dat al zijn? Dat is toch aan de bedrijven?

De heer **Samsom** (PvdA): De VVD is gewoon akkoord gegaan met de SDE.

De heer **Zijlstra** (VVD): Nee.

De heer **Samsom** (PvdA): Maar goed, dan was u daar als enige in de Kamer tegen. Wij zijn er wel mee akkoord gegaan, omdat het verstandig is om een industrie die nu nog niet rendabel is, rendabel te maken en zo de toekomst ervan veilig te stellen. Daarmee wil ik nog even doorgaan. Met al uw tegenwerpingen tegen de SDE zult u moeten erkennen dat dit project in 2012 niet af is. Daarom wil ik daarmee doorgaan. Het lijkt mij consistent om door te gaan met datgene wat wij vol overtuiging samen met het kabinet hebben ingezet.

De heer **Zijlstra** (VVD): Wij waren tegen de SDE, maar ik snap de redenering. U veegt er nu van alles bij, zoals de palen en de stopcontacten. Op die manier worden de miljarden leuk opgeteld. De VVD-fractie is toch benieuwd hoe u dat allemaal gaat betalen. De rekening wordt feitelijk bij de belastingbetaler gelegd, omdat u zegt dat het kansen zijn voor de economie in de toekomst. Volgens u kunnen de bedrijven daar in de toekomst profijt van trekken, maar moet de belastingbetaler nu de investering doen. Dat vinden wij de verkeerde volgorde.

De heer **Samsom** (PvdA): U legt een veel ernstigere rekening bij de belastingbetaler. U hebt straks misschien een volle schatkist, maar wel een ondergelopen land, lege scholen en ziekenhuizen zonder personeel, terwijl het licht uitvalt. Het zal je ideaal maar wezen! Het is niet ons ideaal. Ons ideaal is om te investeren in de toekomst. Daarvoor hebben wij belastinggeld nodig en dat wilt u ook vaak inzetten voor dat soort investeringen. Ik kom nu op een concreet voorstel om dat geld voor na 2012 op een rij te krijgen. Wij verzoeken de minister om precies na te gaan welke financiële middelen na 2012 nodig zijn om op koers te blijven met die kabinetsambities. Zodra dat bedrag op tafel ligt, met alle bandbreedtes erbij, kunnen wij spreken over de vraag hoe wij een deel van die middelen nu al kunnen reserveren. Het zal u zijn opgevallen dat mijn fractie – overigens in samenwerking met de CDA-fractie – in de discussie over de FES-voeding tijdens de algemene politieke beschouwingen en de financiële beschouwingen, de stelling heeft betrokken dat die voeding na 2012 omhoog kan. Wellicht zijn er ook andere financieringsmethodes te bedenken. De SP-fractie noemde er zonet een aantal. Wat mijn fractie betreft moet dit allemaal zijn

beslag krijgen in de begrotingscyclus voor 2010, zodat uiterlijk eind van volgend jaar investeringszekerheid ontstaat voor de periode na 2012. Dat valt dan mooi samen met de uitgifte van concessies voor de 6000 megawatt aan windenergie. Mijn fractie vindt dat die al moet kunnen beginnen aan het eind van 2009 of aan het begin van 2010. De ontwikkeling van offshore windenergie mag immers niet stilvallen na de eerste 450, en wat mijn fractie betreft 600, megawatt. Kan de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat toezeggen dat zij zal aangeven hoe zij haar oorspronkelijke planning op dat punt nog kan versnellen?

Achter de op zich beloftevolle ontwikkelingen op zee dienen zich zo mogelijk nog veel mooiere ontwikkelingen aan. Uit de overgang van zoet naar zout water is energie te halen: osmose-energie, blue energy genaamd. Een energiebron met een enorme potentie. Overal ter wereld stroomt zoet rivierwater immers de zoute zee in. Het is zo'n beetje de motor van ons gehele ecosysteem. De Afsluitdijk is een messcherpe afscheiding van 30 kilometer tussen zoet aan de ene kant en zout aan de andere kant. Het is 's werelds meest geschikte plek om te beginnen met blue energy. Je kunt op de Afsluitdijk het equivalent opwekken van twee grote kolencentrales of, zo u wilt, twee grote kerncentrales. Op dit moment worden de plannen voor de toekomst van de Afsluitdijk beoordeeld door de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat. Daar zitten plannen tussen waarin deze potentie niet volledig wordt benut. De PvdA-fractie vindt dat alleen al genoeg reden om die plannen te laten afvallen. Wij willen van de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat graag de bevestiging dat zij daar precies zo over denkt. Wij vinden dat blue energy, het icoon van Stichting Energy Valley in het noorden, moet slagen. Mijn zesde punt is warmtebenutting. Wij gooien nog steeds een enorme hoeveelheid warmte weg. Onze Warmtewet – zeg ik met enige trots – en het Aanvalsplan Warmte moeten daar een einde aan maken. In het Energierapport staat er echter nog te weinig over. Wat ons betreft moet de doelstelling zijn, alle benutbare restwarmte daadwerkelijk te benutten. Dat zijn immers uiteindelijk rendabele projecten die wellicht in het begin een steuntje in de rug nodig hebben in de vorm van mede-investeringen uit een revolverend warmtefonds of iets dergelijks. Is de minister dat met ons eens? Wil zij zo'n fonds of een variant daarop instellen?

Ook de instelling van een categorie in de SDE voor wkk kan zo'n stimulans zijn. Wkk kost nu geen geld, want zij is immers rendabel. Zij biedt echter wel zekerheid aan investeerders. Wij spraken daar al eerder over. Wat mijn fractie betreft gaan wij dit dus doen vanaf 2009. Is de minister dat met ons eens?

De heer **Jansen** (SP): Op het moment dat wij meer baseload toelaten tot de Nederlandse markt, zullen wij als communicerende vaten daarmee de hoeveelheid decentrale warmtebenutting de nek omdraaien. Bent u dat met mij eens?

De heer **Samsom** (PvdA): Niet op het moment dat je ons voorstel volgt om duurzame energie en wkk voorrang te geven op het net. Dan zal de baseload hoeveelheid zich daaraan moeten aanpassen. Ik sluit overigens niet uit dat de transportcapaciteit ook snel zal toenemen als wij genoeg blijven investeren in de netten. Dan kun je een beetje van beide doen. Nederland wordt echt een

exporteur van energie, van groene energie wel te verstaan, maar toch een exporteur van energie. Het is in dit geval dus niet een sec of-ofbenadering. Ik ben het met u eens dat duurzame energie en wkk – en de laatste vanwege de warmtebenutting – voorrang moeten hebben. Vandaar ook dat wij het voorstel van de minister om te komen tot een wet voorrang duurzame energie van harte ondersteunen. Wij zouden het willen uitbreiden naar wkk. Maar misschien wilde de minister dat zelf ook al.

De heer **Jansen** (SP): Het verhaal dat dit wetsvoorstel inzake voorrang duurzame energie dit probleem zal oplossen, klopt niet. In de nacht is er immers helemaal geen capaciteitsprobleem. Dan kan iedereen erop. Dan zal dus wel degelijk die duurzame industriële wkk worden weggedrukt door de goedkopere kolen of kern baseload.

De heer **Samsom** (PvdA): Het is dus een misvatting om te denken dat wkk duurder is op het moment dat je de warmte kunt benutten, zeker met de huidige brandstofprijzen. De premisse is nu juist dat wkk zo'n kansrijke bron van energie is, niet omdat wij die zo aardig vinden maar omdat die gewoon heel hard mee concurreert op een steeds krappere wordende brandstoffenmarkt. Ik kom te spreken over zonne-energie. Er zijn problemen met Solland Solar. De eigenaar, Energiebedrijf DELTA, lijkt de uitbreidingen te willen temperen. Dat DELTA snode andere nucleaire plannetjes heeft, is ons niet ontgaan. Maar dat mag absoluut niet de investeringen in zonne-energie traineren. Via bijvoorbeeld het Borssele-convenant kan de regering in onze ogen meer dan gemiddelde druk zetten op DELTA om zijn mogelijke obstructie bij de uitbreiding van Solland te staken. Wil de minister hier een rol in spelen?

Ik ben bij punt 8 aangeland en daarmee ook bij de minder glorieuze keuzes, maar niemand kan eromheen dat ook met de meest ambitieuze inzet op besparing en duurzaamheid de komende decennia een groot deel van onze energievoorziening nog steeds op fossiele brandstoffen draait. Die moeten snel zo schoon mogelijk worden. Met CO₂-opslag kan dat. Ook op dat punt hebben wij dus grote kansen en kunnen wij van de nood een deugd maken. Het is een feit dat Nederland vanwege de geografische ligging, de havens, het koelwater en de hoogspanningscapaciteit woest aantrekkelijk is voor kolencentrales. Wij worden nog aantrekkelijker voor kolencentrales als CO₂-opslag in beeld komt vanwege onze kennis en infrastructuur op dat gebied en vanwege onze lege gasvelden. Wij kunnen ook hier een leidende positie innemen en dit als exportproduct ontwikkelen. Ik zei al: denk je eens in wat China nodig heeft wanneer het na 2012 gaat meedraaien in de opvolger van het Kyoto-verdrag. Daarvoor dienen wij nu een aantal stappen te zetten.

Allereerst moet onvoorwaardelijke steun worden gegeven aan de voorstellen in Europa om CO₂-opslag verplicht te stellen bij kolencentrales. Die techniek moet, over het intelligente emissiehandelsstelsel heen, verplicht worden gesteld bij kolencentrales. Als wij dat in Europees verband doen – het Europees Parlement is daarvoor – hebben wij een heleboel poeha weggenomen en dan moet er gewoon geïnvesteerd worden.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Ik hoopte op kritische zin

van de heer Samsom over de kolencentrales. Zo kenden wij hem in het verleden: geen kolencentrales in Nederland. Volgens mij leidt zijn laatstgenoemde voorstel daartoe. Als je CO₂-opslag verplicht stelt voor alle kolencentrales, betekent dit de facto dat het overgrote deel gesloten kan worden of überhaupt niet gebouwd kan worden, want zoveel ruimte voor CO₂-opslag is er helemaal niet. Is dat ook de intentie van de heer Samsom?

De heer **Samsom** (PvdA): In zekere zin wel, maar ook weer niet. Ik zal dat uitleggen. Als er in Europa 100 kolencentrales op stapel staan en als wij er met deze maatregel, een verplichte CO₂-opslag, in slagen om – ik zal het ideale droomscenario nemen – 95 daarvan van de kaart te vegen, komen de vijf overgebleven kolencentrales met CO₂-opslag waarschijnlijk in Nederland te staan, omdat wij vanwege onze geografische ligging, onze havens, ons koelwater, onze opslagcapaciteit en onze CO₂-opslagmogelijkheden woest aantrekkelijk zijn voor die dingen. Dat feit kan ik niet veranderen en dat kunt u ook niet veranderen. Wij kunnen wel van de nood een deugd maken en ervoor zorgen dat die kolencentrales slechts met CO₂-opslag en dus met innovatieve technieken hier terechtkomen.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Volgens mij is de heer Samsom vooral bezig om van zijn politieke nood een deugd te maken. Dat is iets anders, maar dat doet hij heel knap. Er komen vandaag de dag drie centrales bij en Nuon heeft nog een plan in overweging voor twee centrales. Gaan wij CO₂-opslag nu ook meteen verplicht stellen? Er wordt al een centrale gebouwd in Rotterdam. Is dat dan meteen zeker? Wordt dat de nieuwe plicht en gaan wij die meteen regelen voor de centrales die er nu al komen? Of zeggen wij daarvan nu: even wachten totdat de minister haar huiswerk heeft gedaan, zoals Samsom wil, en dan praten wij pas verder? Wat gaan wij nu doen met de centrales die er al aan zitten te komen?

De heer **Samsom** (PvdA): Het is interessant dat GroenLinks die vraag stelt, terwijl GroenLinks in het eigen wetsvoorstel over kolenbelasting – met reden – expliciet is afgestapt van die verplichting. U hebt gezegd dat die verplichting niet kan en dat u die niet wilt. Wij zijn nog niet zover. Wij willen die verplichting wel, op Europees niveau, omdat je er dan voor zorgt dat je daadwerkelijk iets doet in plaats van op een waterbed te drukken en ervoor zorgen dat de kolencentrales elders komen.

De heer **Van der Ham** (D66): Ik deel uw hoop op die CCS-techniek. Dat is, als die gaat lukken, een heel mooie techniek. Wij hebben daar de afgelopen jaren diverse keren in de Kamer over gesproken. Daarbij werd gezegd dat wij in 2010 wel zo'n beetje weten wat die techniek de komende decennia zou gaan doen. Een halfjaar of een jaar geleden werd gezegd dat wij in 2015 echt zouden weten of dit daadwerkelijk een bijdrage kan leveren. Gelet op de kranten van de afgelopen weken, wordt nu gezegd dat het pas rond 2030 à 2040 kan. Dat soort jaartallen wordt nu genoemd. Dan hebben wij – D66, maar ook de PvdA – een probleem, want in hoeverre kan die technologie dan een bijdrage leveren aan een schone energiehuishouding? In navolging van de heer Vendrik vraag ik ook in hoeverre een verplichting van een

energiebedrijf – of die nou Europees of Nederlands is – realiseerbaar is. Lopen wij straks niet het risico dat wij de kolencentrales hebben neergezet en dat dan blijkt dat de technologie gewoon niet grootschalig kan worden toegepast? Dan staan die kolencentrales er, maar kunnen wij die niet schoonmaken.

De heer **Samsom** (PvdA): Dan is het grootste probleem voor de exploitant van die kolencentrale, want die moet dan ongelooflijk gaan betalen voor de CO₂-uitstoot. Wij hebben het energiehandelsstelsel namelijk nog gewoon klaar liggen. Daar gaan wij gewoon mee door. Dat gaat overigens veel succesvoller dan cynici en critici de afgelopen twee jaar hebben aangegeven. U ziet wat er in het Europees Parlement gebeurt. Eindelijk wordt de lobby van de grote industrie en de auto-industrie deels weerstaan. Dit is ongekend en daarmee moeten wij vooral doorgaan. Daarom steunen wij het voorstel dat het Europees Parlement nu heeft durven doen. Daarbij zullen wij nog genoeg weerstand ondervinden van de Duitse en Franse regering. Nederland moet hier echter pal voor gaan staan. Ik heb nog meer voorstellen die de vragen van de heer Van der Ham soepeltjes van tafel zullen vegen omdat ze daarmee worden beantwoord. Let op.

De **voorzitter**: Eerst heeft de heer Zijlstra nog een vraag voor u.

De heer **Zijlstra** (VVD): De heer Samsom zei dat er, als er 100 aanvragen waren, misschien 95 van tafel konden worden geveegd. Dat is mooi voor het kolenaanbod. Hoe gaat de heer Samsom de andere 95 aanvragen invullen? Die voorzien immers in noodzakelijke vraag. Wat is zijn alternatief daarvoor? Wij weten dat dit niet allemaal met duurzame energie geregeld kan worden. Verder had ik het over wat China nodig heeft om de kolencentrales met CCS te faciliteren in de toekomst. Wij weten het antwoord, namelijk een andere ondergrond. Dat is heel moeilijk.

De heer **Samsom** (PvdA): Mijn rekenvoorbeeld was uiteraard bedoeld om de naïviteit van de vraag van de heer Vendrik aan te tonen. Daarop moet de heer Zijlstra mij niet nog weer eens gaan bevragen, want daarmee kan hij straks in de eerste termijn van de heer Vendrik aan de slag. De heer Vendrik denkt dat hij alle kolencentrales Nederland uit kan vegen. Daar gaat het echter niet om. Er is hierbij immers sprake van een Europees vraagstuk en van onze elektriciteitsvoorziening. Verder kan CO₂-opslag heel goed in kolenvelden plaatsvinden. Kolenvelden zijn hiervoor zelfs bij uitstek geschikt als daar achteraan methaanwinning plaatsvindt. De heer Zijlstra kent deze techniek waarschijnlijk. Als China ergens mogelijkheden voor heeft, is het voor dit type CO₂-opslag. Ik heb er niet alle vertrouwen in dat het allemaal automatisch goed komt, ook niet als Nederland zich ferm en goed opstelt in Europa. Daarom heb ik aanvullende voorstellen. Wij vragen alle mogelijke steun, desnoods ook financiële steun, voor de demonstratieprojecten. Deze projecten moeten in Nederland worden ontwikkeld om onze voorsprong te behouden. Ik zou dus niet willen – volgens mij kan niemand dit willen – dat wij in Nederland wel kolencentrales krijgen, maar dat de demonstratieprojecten door RWE en E.ON, met een iets

andere thuisbasis, in Duitsland worden ontwikkeld. Dat lijkt mij geen optie.

Wij moeten verder de politieke bereidheid blijven uitstralen om het minder ideale maar niettemin noodzakelijke Nederlandse aanvullende instrumentarium in te zetten als Europa niet tot verplichtingen overgaat. Ik zal dit altijd blijven doen. Op deze manier kunnen wij alsnog CO₂-opslag bij de kolencentrales afdwingen. Dit kan in de vorm van wetgeving of fiscale wetgeving, bijvoorbeeld door een soort ecotaks voor kolenstroom. Wij kunnen dit allemaal na 2010 bezien. Dan weten wij hoe de Europese regelgeving eruit zal zien. Zo zorgen wij ervoor dat Nederland optimaal en schoon gebruik maakt van de vestigingsvoordelen. Ik hoor graag wat de minister hiervan vindt.

Met alle substantiële zaken die in het Energierapport staan en de acht extra voorstellen van mijn fractie erbij, kan Nederland in een razendsnel tempo uitgroeien tot een "green smart power house" in Europa. Zo worden wij een duurzaam energie-exporterend land. Nederland wordt het land dat de schommelingen in het Europese net opvangt met een flexibele gasinfrastructuur en een flexibel elektriciteitsproductiepark. Nederland wordt het land waar nieuwe technieken bedacht, toegepast en te gelde worden gemaakt. Dit is de Nederlandse droom. Dit vooruitzicht alleen is al voldoende om het Energierapport aan te vullen met de voorstellen die mijn fractie in het afgelopen halfuur heeft gedaan. Ik wacht met spanning op het antwoord van de minister.

De **voorzitter**: Dank u. Ik geef het woord aan mevrouw Ortega-Martijn. Zij vervangt mevrouw Wiegman van de ChristenUnie. Ik zeg bovendien voor alle duidelijkheid dat er vanaf nu een wat ander tijdsregime gaat gelden.

Mevrouw **Ortega-Martijn** (ChristenUnie): Voorzitter. Nederland wil in 2020 een van de schoonste en efficiëntste energiesystemen van Europa hebben. Dat stelt het werkprogramma Schoon en Zuinig. Het doel is duurzaamheid. Ook volgens de fractie van de ChristenUnie moet dit voorop staan. In het Energierapport wordt terecht gesteld dat de energievoorziening schoner, slimmer en gevarieerder worden ingericht. Energie-opwekking op lange termijn vorm een belangrijk strategisch vraagstuk. Onze afhankelijkheid van energie, de gewenste vergroening en de betaalbaarheid van onze energievoorziening vragen om beslissingen voor de lange termijn. Juist daaraan lijkt het te ontbreken in dit Energierapport.

In het rapport worden verschillende scenario's geschetst, maar geen keuzen gemaakt. De minister stelt dat de elektriciteitsvoorziening in 2050 niet voortvloeit uit een keuze van dit kabinet, maar het resultaat zal zijn van de investeringsbeslissingen van ondernemers en consumenten.

De fractie van de ChristenUnie verwacht van dit kabinet echter wel degelijk sturing op dit punt, gezien het belang dat gemoeid is met een daadwerkelijke verduurzaming van de energievoorziening en het belang van leveringszekerheid. De inrichting van de elektriciteitsnetten wordt vooral bepaald door de in te zetten energiebronnen. Het kabinet maakt daarin geen keuze. Dit zal dan ook weer leiden tot een timingprobleem in de afstemming tussen energieaanbod en -vraag enerzijds en infrastructuur anderzijds. Dit is nu al het geval bij de aansluitingsproblematiek in het Westland en in Noord-Nederland.

Een groot potentieel aan duurzame energie wordt maar moeizaam ontsloten. Als er geen capaciteit op het net is voor de elektriciteitsproductie, worden bedrijven om overbelasting van het net te voorkomen nu betaald om niet te produceren. Daarop komt congestiemanagement in feite neer. Dit is eigenlijk te gek voor woorden, en moet in de toekomst worden voorkomen. De ChristenUniefractie is dan ook blij met de brede flexibiliteitsagenda. Daarin worden de probleemloze aansluiting van nieuw aanbod van duurzame elektriciteit en het probleemloos terugleveren van decentraal opgewekte elektriciteitsoverschotten genoemd als uitgangspunten voor een gevarieerd en flexibel systeem. Het moet inderdaad vanzelfsprekend zijn dat de boer met de windmolen, de burger met zonnepanelen en de tuinder met de wkk hun duurzame elektriciteit probleemloos kunnen terug leveren. Hoe gaat de minister deze uitgangspunten realiseren als er nog geen duidelijke keuze voor decentrale energieopwekking wordt gemaakt? Hoe zal de minister ervoor zorgen dat de problemen zoals die zich nu in het Westland voordoen, definitief tot het verleden behoren?

Het is noodzakelijk dat de elektriciteitsnetten de transitie naar een duurzame energiehuishouding goed kunnen faciliteren. Daarbij stelt het kabinet dat het van groot belang is dat de kosten eerlijk worden verdeeld en dat recht wordt gedaan aan het kostenveroorzakingsprincipe, dat bepaalt dat de transporttarieven worden betaald door degene die de transportkosten veroorzaakt. In hoeverre wordt het kostenveroorzakingsprincipe nu ook gehanteerd voor bijvoorbeeld de regionale netbeheerder? Hoe verhoudt het "stopcontact op zee" zich met dit principe? Het aanhouden van het kostenveroorzakingsprincipe zal de opkomst van duurzaam niet ten goede komen. Allerlei kosten in het net die nu nog worden betaald door de netbeheerder en dus gesocialiseerd worden, zullen dan voor rekening van de initiatieven komen. Komt de financiële haalbaarheid van duurzame energie daardoor niet verder onder druk te staan? Dat kan toch niet de bedoeling zijn? Ik hoop dat de minister deze zorg kan wegnemen.

Een duurzamere energiehuishouding begint met het beperken van de vraag, dus energiebesparing. Vervolgens komt het aan op het zo duurzaam mogelijk leveren van de energie. Er moet blijvend fors op energiebesparing worden ingezet. Terecht is dit de hoeksteen van het werkprogramma Schoon en Zuinig. Dit gaat uit van een energiebesparing van 2% per jaar in 2020. Op dit moment is de energiebesparing met nog geen procent per jaar echt te weinig. Als wij niet fors werk maken van energiebesparing, wordt het heel moeilijk om de ambities op het gebied van duurzame energie te halen.

De heer **Van der Ham** (D66): Die ambitie van 2% is een paar jaar geleden uitgesproken door de Kamer. Deze werd toen omarmd. Daarbij gaat het niet om 2% in 2020, maar vanaf 2010. Wat dat betreft liggen wij wel heel fors achter. Wij hebben nog dik een jaar om dit goed te maken. Wat wil de ChristenUnie doen om deze motie, waar volgens mij ook de ChristenUnie voor heeft gestemd, recht te doen?

Mevrouw **Ortega-Martijn** (ChristenUnie): Op dit moment valt heel veel winst te behalen bij energiebesparing. Ik noem één ding om die te bevorderen: het meer bewust maken van de consument. Het is de consument

die op dit moment ontzettend veel energie verbruikt. Wat doen wij daaraan? Welke mogelijkheden zijn er nog meer? Ik denk tevens aan datgene wat ook door de heer Samsom naar voren werd gebracht. Wij zouden inderdaad even voor 2012 kunnen bekijken of er een mogelijkheid voor de ecotaks is. Hoe kunnen wij nog meer bevorderen dat mensen inderdaad meer op energie besparen? Dat zal op een gegeven moment een probleem gaan vormen.

De heer **Hessels** (CDA): Mevrouw Ortega noemt net als de heer Samsom de ecotaks. Ik stel mijn vraag aan mevrouw Ortega, maar dezelfde vraag geldt voor de heer Samsom. Bedoelen zij nu net als de SP dat zij energie duurder willen maken om mensen ertoe te dwingen om minder te gebruiken?

Mevrouw **Ortega-Martijn** (ChristenUnie): Het is maar hoe u het bekijkt. Enerzijds wil je duurzaamheid; daarop gaan wij dus fors investeren. Anderzijds wil je energiebesparing. Op het moment dat ik, als individueel huishouden, meer vergroen – dus duurzamere energie verbruik – en iets duurder uit ben, maar ook heel bewust energie bespaar, compenseert het een het ander.

De heer **Jansen** (SP): Ik dacht dat u duidde op het voorstel van de heer Schreurs, directeur van COS Oost-Brabant, om de energiebelasting, de ecotaks, te differentiëren: een lage eerste schijf en een hoge luxe schijf. Volgens mij had de opmerking van de heer Hessels daar betrekking op. Dat is namelijk budgettair neutraal en kost de belastingbetaler dus geen cent.

De **voorzitter**: Wat is uw vraag?

De heer **Jansen** (SP): Bedoelt mevrouw Ortega dat? Vindt de fractie van de ChristenUnie dat een serieuze optie om uit te werken?

Mevrouw **Ortega-Martijn** (ChristenUnie): Het gaat mij er eigenlijk om na te denken over een ecotaks die eventueel kan worden gekoppeld aan het emissieniveau van de sectoren.

Met vrijwilligheid is niets mis, behalve als het verwordt tot vrijblijvendheid. De tijd van vrijblijvendheid is wat ons betreft dan ook voorbij. Bij het energielabel voor woningen zien wij dat vrijwilligheid niet werkt. Prikkel alleen zijn niet voldoende. Het kabinet onderzoekt of dwingende besparingsinstrumenten nodig zijn, zoals minimale efficiëncynormen voor bestaande gebouwen. Er wordt ook gestudeerd op de mogelijkheid voor nationale emissiebudgetten. Wanneer worden er knopen doorgehakt? Is de minister bereid om naast de emissieplafonds voor de energiesector, emissieplafonds voor bijvoorbeeld de gebouwde omgeving en het verkeer in te stellen of een eventuele ecotaks die is gekoppeld aan het emissieniveau in iedere sector?

Het thema duurzame warmte en koude, waarmee circa 40% van het energieverbruik is gemoeid – de heer Samsom heeft daarover ook al wat gezegd – wordt nog onvoldoende geadresseerd. Het kabinet presenteert binnenkort een aanvalsplan voor duurzame warmte. Industrie en centrales die restwarmte leveren aan derden, bereiken bij het huidige systeem geen voordeel in hun CO₂-rechten. Het milieuvoordeel wordt bereikt via het warmtenet in sectoren die buiten de CO₂-toewijzing

vallen, zoals woonwijken, kantorenparken, mkb en glastuinbouw. Overweegt de minister in het aanvalsplan warmte toewijzing van extra CO₂-credits aan bedrijven die restwarmte leveren?

De fractie van de ChristenUnie pleit al langer voor het inzetten op de mogelijkheden van blue energy: het winnen van energie waar zoet en zout water samenkomen; de heer Samsom heeft daarover ook al iets heeft gezegd. Wij zijn dan ook blij dat de staatssecretaris bij het onderhoud aan de Afsluitdijk heeft bekeken of het investeren in veiligheid valt te combineren met andere functies, zoals het winnen van duurzame energie. Wij hebben begrepen dat er nog vier consortia in de race zijn voor de gunning van het project. In hoeverre hebben de mogelijkheden die de zoet-zoutgradiënt biedt een plaats in deze plannen? Zullen de mogelijkheden daartoe worden benut?

Op diverse fronten wordt hard gewerkt om de doelstellingen uit het programma Schoon en Zuinig te halen. Toch is mijn fractie er nog niet gerust op. Als bij het ijkmoment van Schoon en Zuinig in 2010 blijkt dat de werkelijkheid achterblijft bij de doelstellingen, moeten extra maatregelen worden genomen. Een van de mogelijkheden is om dan een jaarlijks oplopend verplicht aandeel duurzame energie bij elektriciteitsleveranciers neer te leggen. In Schoon en Zuinig staat: "Indien uit onderzoek blijkt dat een verplicht aandeel hernieuwbare energie met een aantal EU-landen mogelijk is, zal Nederland daarnaar streven en nu al de nodige voorbereidingen treffen." Mijn fractie vindt het belangrijk dat er in 2010 werkelijk een stok achter de deur staat. De voorbereidingen moeten nu al getroffen worden. Kan de minister verzekeren dat, mocht het in 2010 nodig blijken, de nodige voorbereidingen ook daadwerkelijk getroffen zijn? Wat is op dit punt de concrete inzet van de minister in Europa? Daarmee ondersteun ik wat de heer Samsom op dit punt heeft gezegd. Kan de minister de Kamer in 2009 informeren hoe het met de voorbereidingen staat, zodat wij in 2010 op dit punt niet onaangenaam worden verrast?

Naast besparing en meer duurzame energie is verdere diversificatie van de brandstofmix nodig in de vorm van kolen of kerncentrales, zo stelt het Energierapport. De fractie van de ChristenUnie staat niet te juichen bij het idee van kolencentrales, ook niet in combinatie met afvang en opslag van CO₂. Als tijdelijke maatregel gedurende de transitieperiode is het echter onontkoombaar en het beste van twee kwaden. De fractie van de ChristenUnie ziet wel dat er nog een aantal stappen genomen moeten worden voordat CO₂-opslag haalbare kaart is. Zie hiervoor bijvoorbeeld het onderzoek van Instituut Clingendael. Ook moet niet forser op CCS worden ingezet dan nodig in de transitieperiode. Daarnaast vraagt de fractie van de ChristenUnie zich af in hoeverre investeren in kolenstroom met CCS de facto een keuze voor het powerhousescenario betekent. In hoeverre draaien wij de echt duurzame initiatieven de nek om door fors te investeren in kolen en CCS? Voor de grootschalige inpassing van windenergie wordt ook gekeken naar mogelijkheden van grootschalige elektriciteitsopslag in Nederland. Hierbij zal volgens het kabinet de mogelijkheid van een energie-eiland in de Noordzee betrokken moeten worden. In hoeverre worden ook andere, kleinschaligere opties serieus overwogen, zoals bijvoorbeeld het initiatief Energie uit Water, een

aangepaste versie van het plan-Lievensse in het IJmeer en Markermeer?

Tot slot heb ik nog een opmerking over de besluitvorming. Ook vorige Energierapporten hadden de ambitie om bestuurlijke en juridische belemmeringen terug te dringen. Dit was terecht. Het bedrijfsleven heeft niet alleen behoefte aan consistent beleid en stimulering in financiële zin, maar ook aan een snellere vergunningverlening, stroomlijning van de inspraakprocedures en minder bureaucratie. Helaas ervaren aanvragers nog steeds veel belemmeringen, bijvoorbeeld als het gaat om wind op zee. Kan de minister duidelijk maken wat er op dit gebied de laatste jaren is bereikt en wat haar concrete doelen zijn? Nederland wil in 2020 een van de schoonste en efficiëntste energiesystemen van Europa hebben. Er liggen volop kansen. Laten wij daarbij vol inzetten op energiebesparing en het gebruik van duurzame energiebronnen. De fractie van de ChristenUnie zal de inspanningen om tot realisatie van de doelstellingen te komen scherp blijven volgen. Niet omdat wij ontevreden zijn met de doelstellingen, maar omdat de fractie van de ChristenUnie er alles aan gelegen is om de doelstellingen te behalen.

De heer **Jansen** (SP): Mevrouw Ortega-Martijn zegt dat de fractie van de ChristenUnie kolencentrales en CO₂-opslag ziet als een noodzakelijk kwaad, als iets onontkoombars gedurende deze kabinetsperiode. Wat is er dan veranderd? Haar collega Wiegman heeft het afgelopen jaar namelijk de lijn gevolgd dat zij het liever niet wil. In het verkiezingsprogramma van de ChristenUnie stond juist dat er helemaal geen nieuwe kolencentrales moesten komen. De lijsttrekker van de ChristenUnie, de heer Rouvoet, heeft dat bij herhaling als een soort selling point gebruikt. Wat is er bij de ChristenUnie het afgelopen jaar veranderd?

Mevrouw **Ortega-Martijn** (ChristenUnie): Ons standpunt is nog steeds zo. Wij willen helemaal geen kolencentrales. Wat ik zeg is dat de CO₂-opslag – daar ging het mij eigenlijk om – in ieder geval iets noodzakelijks is op het moment dat wij in een transitieperiode kiezen voor kolencentrales. Dan moet er sprake zijn van CO₂-opslag. Daar heeft het mee te maken. Het is niet zozeer dat ik zeg dat wij moeten doorgaan met kolencentrales bouwen.

De heer **Jansen** (SP): Waarom zegt mevrouw Ortega-Martijn niet gewoon, net zoals haar collega dat het afgelopen jaar deed, dat haar fractie tegen kolencentrales is en dat zij er in de coalitie alles aan zal doen om die kolencentrales tegen te houden? Dat lijkt mij een stuk helderder.

Mevrouw **Ortega-Martijn** (ChristenUnie): Ik zeg het nog een keer: wij zijn tegen kolencentrales! Maar waar het nu om gaat is dat die kolencentrales CO₂ uitstoten. Wij zeggen dat die dan opgeslagen moet worden. Daarover ging mijn betoog.

De heer **Jansen** (SP): Die kolencentrales komen er in een coalitie waarvan de partij van mevrouw Ortega-Martijn deel uitmaakt. Zij is geen lijdend voorwerp, maar zit er gewoon zelf bij en kijkt ernaar. Bovendien noemt zij het ook nog eens een keer “onontkoombaar”. Dat vind ik niet erg logisch als haar partij onderdeel is van de coalitie en zelf aan de knoppen draait.

Mevrouw **Ortega-Martijn** (ChristenUnie): De heer Jansen noemt het een en ander. Dat is niet wat wij eigenlijk zeggen. De SP-fractie is niet realistisch. De fractie van de ChristenUnie is dat wel. Wij zetten vol in op energiebesparing en duurzaamheid. Dat is momenteel echter op korte termijn niet mogelijk. Dat bedoel ik als ik zeg dat het onontkoombaar is en kiezen tussen twee kwaden.

De **voorzitter**: Dank u wel. De volgende sprekers wil ik graag meegeven dat het gaat om de inhoud en niet om het volume.

Het woord is aan de heer Van der Ham. Ik verzoek hem op de tijd te letten.

De heer **Van der Ham** (D66): Voorzitter. De fractie van D66 heeft het rapport met veel interesse gelezen. Er worden veel beelden geschetst, maar het is niet altijd even helder waarin de keuzes van dit kabinet zitten. Daarom zal ik vooral duidelijk maken waar mijn partij staat.

De Kennisinvesteringsagenda en de Lissabondoelstellingen kunnen worden benut voor het ontwikkelen van schone energie. Investeringsbudgetten blijven echter achter. De regering wijst vooral naar het bedrijfsleven, maar daar blijken de kille cijfers tegen te vallen. Deze lijken aan te geven dat het feitelijke investeringsbudget slechts een zeer klein aandeel voor schone energie bevat. Energieproducenten en oliemaatschappijen kiezen in de praktijk voor beproefde energieproductie boven hernieuwbare energie. Op dit moment bevinden wij ons op een belangrijk scharnierpunt. De aankomende jaren heeft het Internationaal Energie Agentschap becijferd dat wij voor 17.000 mld. moeten investeren om aan de vraag te kunnen voldoen. De aankomende 25 jaar moeten bijna alle energie-industrieën worden vervangen. Op dit moment moeten er dus belangrijke beslissingen worden genomen om het schoner te doen. Dat geldt dan voor een heel lange periode. Blijkbaar kan het bedrijfsleven niet de eigenzinnigheid opbrengen om zelfstandig wezenlijk voor schonere energiebronnen te kiezen. De overheid zou wat mijn fractie betreft dus een belangrijkere, stabielere en stuwende rol moeten gaan vervullen om die energiehuishouding schoner te krijgen. Dat betekent ruim baan voor de ontwikkeling van technieken voor duurzamere energie en meer geld op de plank voor de Kennisinvesteringsagenda. Verder moet het Rijk de infrastructuur voor het onderzoek neerzetten. De bedrijven kunnen dan volgen. Ook moet de overheid stabielere zijn op het punt van de SDE-regeling. Wat dat betreft, sluit ik mij aan bij de oproep van de PvdA-fractie. Er moet echter nog iets anders gebeuren. Energieproducerende bedrijven moeten wettelijk verplicht worden om de komende decennia een oplopend aandeel van hun energieproductie duurzaam te produceren. Door langdurige, harde afspraken te maken wordt innovatie gestimuleerd en weet het bedrijfsleven waar het aan toe is. Ook Europa moet daar een belangrijke rol in spelen. Daarbij zijn de doelstellingen van groot belang. Een voorbeeld hiervan is de 30% reductie in broeikasemissies die moet worden ingezet bij de onderhandelingen in Kopenhagen volgend jaar. Dit moet niet worden losgelaten. Wij horen echter dat er in de lobby's al afscheid wordt genomen van die ambitie. Dat kan niet gebeuren. Ik hoop dat de minister duidelijk zal maken dat zij zo'n proces in de aanloop naar Kopenhagen niet zal

steunen, omdat het juist ook negatieve effecten heeft op de prikkel voor innovatie.

De EU moet strenge eisen stellen aan energiezuinigheid. Als de EU dat niet doet, moeten wij dat in Nederland doen. Ik herinner de minister hierbij aan de motie die ik met mevrouw Spies een jaar of drie geleden heb ingediend. In deze motie, die is aangenomen, wordt gezegd dat er 2% energiebesparing gerealiseerd moet zijn er in 2010. Ik hoop dat de regering deze motie nog steeds gaat uitvoeren.

Wat heeft de minister de afgelopen tijd gedaan aan de uitvoering van de motie die samen met de VVD is ingediend over de onderzoeksbudgetten voor schone energie binnen de EU? Wat is er op dat punt binnengehaald? Er wordt momenteel veel te versnipperd onderzoek gedaan binnen de EU. Het zou veel meer gemeenschappelijk en geconcentreerd moeten plaatsvinden.

Ik heb een aantal vragen over de netwerken. De netten zijn verouderd of te klein om duurzame productie van de industrie te verwerken. Als je nu een glastuinder bent, en je investeert met behulp van de overheid in aardwarmte, kom je vervolgens tot de ontdekking dat je die niet kwijt kunt op de netten van de nabijgelegen gemeente. Wat wil de regering doen om dat op te lossen?

Netten sluiten ook nog niet goed aan op het buitenland. Energievoorziening is Europees en wordt steeds Europees, maar dan moet er wel geleverd of verplaatst kunnen worden. Welke verbeteringen staan er op dit punt op stapel?

De vraag is ook hoe Europa omgaat met de splitsing. Wat gebeurt er als bij de tweede lezing van de Europese richtlijn energieliberalisering wordt afgezien van een splitsing? Wat gebeurt er in zo'n geval met het speelveld voor Nederland? Hoe kunnen de netwerken zo worden gemaakt dat ook energie die mogelijk in de toekomst wordt opgewekt in Noord-Afrika, naar Europa kan worden gebracht? Hoe staat het inmiddels met de ideeën over de Mediterrane Unie waarvoor de Franse president zich onlangs in dit kader inzette? Hoe staat het überhaupt met de voortgang van de motie over de Concentrating Solar Power?

Ten aanzien van schoon fossiel merk ik op dat wij een voorkeur hebben voor de transitieperiode. In het interruptiedebatje met de heer Samsom heb ik echter al opgemerkt dat voor ons zeer onduidelijk is hoe het gaat met die technologische ontwikkeling. Wat is het meest safe om te doen? Steeds vaker horen wij het geluid dat de ontwikkeling van CCS-technologie niet snel genoeg gaat of dat er niet in voldoende mate kan worden opgeschaald. Als straks blijkt dat wij aan een centrale vastzitten die zonder CCS moet produceren, vraag ik mij af wat wij gaan doen. Wat voor weging maakt de regering ten aanzien van ontwikkeling van CCS-technologie? Op welk moment wil zij die weging maken waardoor duidelijk is of die daadwerkelijk op korte termijn of middellange termijn onderdeel kan zijn van de energiehuishouding? Wij hebben veel vragen op dit punt. Wanneer komt het nationaal juridisch kader op de Europese richtlijnen? Eerder antwoordde de minister op vragen van de D66-fractie dat het huidige wettelijk kader volstaat. Gemeenten bestrijden dat echter. Wat gaat het Rijk betekenen voor de pijpleidingen, de gas- en de mijnvelden?

Wij zijn ook heel kritisch over de biobrandstoffen. Er wordt een internationaal RSBO-centrifugaat ontwikkeld.

Nu blijkt dat het gaat om een zeer lichte toetsing: een bedrijf wordt slechts op een van zijn plantages beoordeeld en er is geen controle. Is dat werkelijk voldoende? Denkt de regering dat dat in lijn is met de vele moties die op dit punt zijn aangenomen over de Cramercriteria? Ik ben mij ervan bewust dat dit een retorische vraag is. Korthedshalve sluit ik mij aan bij de vragen die zijn gesteld over de windenergie. Ik ben het ermee eens dat een aantal zaken op dat punt te bureaucratisch is geregeld. Ook ik vind dat de overheid ervoor moet zorgen dat de infrastructuur er is, het stopcontact op zee, opdat een en ander versneld kan worden vormgegeven en er tijdens deze kabinetsperiode grote slagen te maken zijn.

De AER bepleit het Groninger gas langer als strategisch reserve te behouden. Hoe staat de regering daar tegenover en wat is de meest recente stand van zaken ten aanzien van groen gas?

Wij zijn genuanceerd over kernenergie. Een groot gedeelte van onze energiehuishouding bestaat al uit kernenergie: zowel buitenlands als binnenlands geproduceerd. Uiteraard is er het bezwaar van nucleair afval. Wij zien natuurlijk wel dat de technologie op dat terrein verbetert. Een belangrijk bezwaar van ons is dat investeringen in kernenergie ten koste kunnen gaan van investeringen in echte schone energie. De bouw kost tien jaar en vanwege de grote vraag naar vervanging van oude centrales en de geplande nieuwbouw van vele andere, is de vraag gerechtvaardigd hoe snel en omvangrijk de bijdrage van nieuwe kernstroom in praktische zin kan zijn. Onderschrijft de regering deze redenering? Mocht blijken dat alle andere opties gezamenlijk te weinig soelaas bieden om de doelstellingen te behalen, dan kan er aan kernenergie worden gedacht. Voor de D66-fractie zal dan altijd de voorwaarde zijn dat dat alleen kan als het samengaat met de verplichting van een oplopende productie van schone energie om te voorkomen dat investeringen in kernenergie ten koste gaan van die in schone energie. Het vraagstuk van de energievoorziening zien wij als een positieve uitdaging. Nederland en Europa kunnen een leidende positie verwerven in technologisch onderzoek en ontwikkeling. De samenstelling van onze energiemix moet de komende decennia meer divers worden en het aandeel hernieuwbare energie, met name zon en wind maar misschien ook water, moet fors toenemen. Wij kiezen voor een overheid die hierin een uitgesproken stuwende positie inneemt, opdat het bedrijfsleven en de wetenschap worden geprikkeld tot versnelling van innovatie en het opschalen van productie van schone energie. Dat is in het belang van een schonere leefomgeving en stabiliteit in de mondiale verhoudingen. Daarnaast levert het een belangrijke bijdrage aan onze economische slagkracht.

De **voorzitter**: Ik geef het woord aan de heer Van der Vlies.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Voorzitter. Het is goed om geregeld een geactualiseerd antwoord te formuleren op de vraag hoe wij op de korte en de langere termijn kunnen zorgen voor een betrouwbare, betaalbare en schone energievoorziening. Als je het totale pakket beziet, is er sprake van een lijn voor de lange, de middellange en de korte termijn. In ieder geval moet al het mogelijke en denkbare voor de korte termijn worden

aangepakt. Ook het proces voor de middellange en de lange termijn dient in gang te worden gezet, opdat wij niet te laat komen. Vanuit die invalshoek heeft mijn fractie de voorliggende stukken bekeken.

In ieder geval moet er een optimalisering van de transportnetwerken in de landelijke regio plaatsvinden. Ik let even op het vrijdag gepubliceerde rapport Monitor energiemarkten 2007. Graag krijg ik een helder inzicht wat daar mogelijk is op de kortere termijn.

Een belangrijk punt voor ons is de duurzame-energie-doelstelling van 20%. Nagenoeg, zo niet alle deskundigen schatten in dat die niet wordt gehaald. Een recent promotieonderzoek heeft een verklaring gezocht en beschreven: de grote politieke onzekerheid waarmee ondernemers worden geconfronteerd. Het huidige beleid, aldus dat onderzoek, biedt onvoldoende steun bij de marktintroductie van nieuwe technologieën, is te gefragmenteerd en wordt te vaak abrupt stopgezet. Dat moeten wij ons aantrekken. Hoe reageert de minister daarop? Ik ben het met al mijn collega's eens dat je over de regeerperiode heen moet kijken. Toezeggingen, beloftes en perspectieven reiken tot ver daarna. Je moet een betrouwbare overheid zijn, want slechts dat leidt tot een stabiel investeringsklimaat. Dat zouden wij met elkaar moeten ondersteunen. Op welke manier gaat de minister de komende jaren met deze kritiek aan de slag? Verwarming is goed voor 40% van ons energieverbruik. Voor verwarming van gebouwen gebruiken wij nu een zeer hoogwaardige brandstof, namelijk aardgas. Terwijl onze aardgasvoorraad slinkt, gooien wij het equivalent van 15 miljard m³ aan warmte weg in industrie, afvalverbranding en centrales. Een focus op hergebruik van warmte zorgt ervoor dat wij langer van onze strategisch belangrijke aardgasvoorraad kunnen profiteren. Het is dus goed dat er een aanvalsplan komt en de vernieuwde Warmtewet is ook onderweg. Ook Duitsland heeft een nieuwe wet, die een behoorlijke impuls lijkt te geven aan het gebruik van duurzame warmte en van restwarmte. Ik neem aan dat onze regering ook die wet kent en nagaat of er elementen in zitten die wij in Nederland kunnen operationaliseren. Kan de minister aangeven hoe zij hergebruik van restwarmte, een derde van ons aardgasverbruik, wil bevorderen en het gebruik van duurzame warmte binnen de SDE wil aanpakken?

Kleinschalige en decentrale opwekking krijgt nadruk in de stukken met optimale benutting van eigen energiebronnen en een goed investeringsklimaat voor alle energieopties. Dat klinkt mij als muziek in de oren. Er moet wel meer aandacht komen voor het stimuleren van innovaties en ontwikkelingen op het gebied van kleinschalige en decentrale energieopwekking. De minister zal dat geluid uit mijn mond herkennen; wij hebben de SDE-discussie nog kort achter de rug. Kleinschalige energieopwekking kan voor kleine bedrijven en individuele ondernemers rendabel zijn, als het eenmaal draait. Maar het opzetten en opschalen naar een praktijkschaal is voor hen een grote stap die risicovolle investeringen vergt. Hiervoor is een steun in de rug door de overheid mijns inziens onontbeerlijk. Ik pleit er daarom nogmaals voor om de decentrale opwekking ook in de randvoorwaardelijke zin te stimuleren. Graag krijg ik opnieuw een reactie.

Een uitstekend voorbeeld in dit verband betreft een agrarische ondernemer die ik onlangs sprak. Hij heeft profgedraaid met een nieuwe mestverwerkingstechniek.

Zijn methode levert een kunstmestvervanger op – die is welkom – en energetische gunstige biomassa voor verbranding via wkk: twee vliegen in een klap. Hij wil gaan draaien op praktijkschaal, maar krijgt dat niet rond. Is het niet mogelijk dat dit eens serieus onder de loep wordt genomen en dat er linksom of rechtsom een weg wordt gevonden langs welke die opschaling vorm kan krijgen? Dat is van levensbelang voor dergelijke initiatieven, die wij niet moeten ontmoedigen, maar moeten stimuleren. Wij kennen allemaal de recente krantenberichten over de tomatenkweker die zijn energie niet kwijt kan en de tuinders in het Westland die nog steeds met een probleem zitten wat de netwerkcapaciteit betreft: wkk, Westland, maatwerk. De minister heeft dat toegezegd: nieuwe wetgeving, groene stroom voorrang. Maar die toegezegde maatwerkoplossing moet er nu wel snel komen en kan niet wachten op beleidsontwikkeling via wetgeving. Wat gaat de minister concreet doen in het Westland en rondom die door mij genoemde initiatieven? Beknellende regels, die sectoraal worden gestapeld, frustreren. Afvalwetgeving bijvoorbeeld zit hergebruik en energieproductie uit restmateriaal in de weg. Van dit kabinet zou om een integrale aanpak kunnen worden gevraagd om daarnaar te kijken en om onnodige barrières weg te werken.

Ik denk dat er ook nog een wereld is te winnen met energiezuinige woningen. Ik heb diverse pleidooien gehoord om een laag btw-tarief van 6% te garanderen voor het energiezuinig maken van bestaande woningen. Het lijkt mij een stevig en positief signaal aan de burger als het dit kabinet ernst is met het milieu. Graag verneem ik hierover een toezegging van het kabinet, anders zal ik erop terugkomen bij de behandeling van het Belastingplan.

Bij de inzet van nieuwe technieken en energiebronnen moeten potentiële nadelen al in het beginstadium van beleidsontwikkeling voldoende worden meegewogen. Het blad Signalement Gezondheidsraad van september jongstleden wijst erop dat zoiets als ontwikkeling van waterstoftechnologie weliswaar kansen heeft, maar ook bedreigingen kent. Die moeten van meet af aan worden meegenomen, anders krijgen wij ook op dat dossier straks weer teleurstellingen. Ik zou graag willen dat wordt toegezegd dat dit expliciet zal worden meegenomen.

Ik ga nu in op de toegang tot energie. Nederland investeert stevig in de infrastructuur; op zichzelf is de gasrotonde een goed plan, waarbij wel de afhankelijkheid van instabiele landen en toeleveranciers een punt is. Ik pleit voor alertheid op dit terrein.

De SGP-fractie vindt dat de opties "kolen" en "kernenergie" wel open moeten blijven. Wij zijn niet zowel voor het een als voor het ander, maar te zijner tijd zal er, op het goede moment, een afweging moeten worden gemaakt. Tot dusver hebben wij een soort "njethouding" gehad van Schoon en Zuinig en wilden wij dus geen kolen of kernenergie. Maar de energiebalans geeft aan dat er op de lange termijn gaten zullen ontstaan. Als wij de betrouwbaarheid in de leverantie van energie veilig willen stellen, moeten wij daar wel iets aan doen. Wij moeten komen tot de best mogelijke oplossing. De fractie van de SGP heeft er altijd op gehoopt dat de vergroening, het schoon maken van enzovoorts, verder zou helpen, maar tot dusver is het gewoon te weinig gebleken. Daarop moeten wij een beleidsreactie ontwikkelen vanuit een stukje realisme, maar daarbij

moeten wij tegelijkertijd zo veel mogelijk gebruikmaken van duurzame energiebronnen. Dat blijft toch wel de invalshoek van mijn fractie.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Voorzitter. Volgens mij leven wij in revolutionaire tijden, want wereldwijd zijn financiële autoriteiten bezig om de puinhoop van 25 jaar neoliberalisme op te ruimen. Daarbij wordt geen enkel middel uitgesloten. Allerwegen worden banken opgekocht, worden nieuwe programma's vastgesteld, wordt indringend nagedacht over de vraag hoe wereldwijd het financiële beest moet worden getemd. Dat duidt op een groot gevoel van urgentie en dat is volledig terecht. En wat zou de fractie van GroenLinks graag willen dat ditzelfde gevoel van urgentie, diezelfde haast en diezelfde politieke druk, zich ook zouden manifesteren op het terrein van de energiepolitiek. Al jaren pleiten wij bij achtereenvolgende bewindslieden van Economische Zaken voor niet minder dan een revolutie in de energiepolitiek. Ik dicht deze minister van Economische Zaken dan ook maar de rol toe van politiek commissaris van dit project en vraag haar maar eens eventjes hoe het staat met deze revolutie. Mijn voorzichtige taxatie is dat wij nog lang niet op de goede weg zijn. De komende decennia is het inderdaad onze opdracht om zo snel mogelijk af te komen van onze verslaving aan fossiele brandstoffen. Wij moeten naar 100% duurzaam. Wij hebben een kanjer van een klimaatprobleem te pakken. Als wij de voorportalen van het IPCC, het internationale klimaatpanel, langs struinen en kijken naar de wetenschappelijke inzichten die zich langzaam aan het ontvouwen zijn, dan zijn wij met de bestaande programma's lang niet ver genoeg. Wij willen de klimaatverandering beperken tot 2% temperatuurstijging. Daar is alle inzet op gepléegd, daar zijn de doelen voor de beperking van CO₂-uitstoot uit afgeleid. De kans wordt steeds groter dat wij de komende jaren door nieuwe, vervelende boodschappen van het IPCC worden verrast. Die 2% zal niet voldoende zijn, die CO₂ moet veel harder terug dan met de nu bestaande programma's is voorzien. Vervolgens zien wij, dat wij de doelstellingen voor wat betreft CO₂-reductie, duurzame energie, het wegverkeer, de luchtvaart, de energiecentrales waarschijnlijk niet gaan halen. Dat zeggen wij niet als GroenLinks, dat zegt het Milieu- en Natuurplanbureau (MNP), het planbureau voor de ruimtelijke omgeving. Dat is buitengewoon slecht nieuws en ik kan me niet anders voorstellen dan dat deze minister die boodschap vanmiddag ter harte neemt. Zelfs de doelstellingen waarvan wij misschien binnenkort gaan vaststellen dat zij te weinig vergaand zijn en niet het gewenste tempo opleveren om het wereldwijde klimaatprobleem in elk geval vanuit Nederland en Europa adequaat te bestrijden, gaan wij met dit pakket niet halen. Mijn pleidooi is vanmiddag: Minister, geef gas, wees politiek commissaris, organiseer de revolutie en vooral, neem de leiding. Uit het Energierapport en de discussie daarover is al gebleken dat deze minister eigenlijk alle opties openlaat. Tenminste, dat lijkt zo. Het staat letterlijk in het Energierapport, maar als wij kijken naar wat de dominante trend is, wat mogelijk gemaakt wordt en waar niet hard genoeg wordt gelopen, gaan wij naar het scenario "Nederland als powerhouse". Dat is nu juist niet het scenario dat wij moeten kiezen. Als duurzame energie werkelijk alle voorrang krijgt van dit kabinet – en dat zou moeten, met geld, met stimulering, met ruimte op het

net en met ruimte op zee – dan kunnen wij niet anders dan kiezen voor dat flexibele scenario, waarbij vooral gasgestookte centrales een cruciale rol spelen om de variatie in de opwekking van duurzame energie tijdig het hoofd te bieden. De Regieraad transitie heeft dat ook al gezegd. Met het toevoegen van kolencentrales en vooral kernenergie aan het bestaande apparaat aan basislastcentrales zijn wij helemaal op de verkeerde weg. Ik vraag de minister om een andere keuze te maken en te kiezen voor een mix van "flex" en "smart" en daaruit ook de juiste politieke consequenties te trekken. Stop met die kolen, hou op met die discussie over kernenergie, geef vol gas op duurzaam en maak alle ruimte op zee. Dan zouden wij misschien nog ergens kunnen komen.

De heer **Zijlstra** (VVD): De heer Vendrik roept deze minister op om de leiding te nemen op dit dossier, maar voor zover ik weet, ligt het dossier bij een andere minister. Heeft de heer Vendrik de hoop opgegeven dat de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer dit dossier kan trekken en is uw hoop nu gevestigd op de minister van Economische Zaken?

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Ik roep elke minister die hier voor mijn neus verschijnt op, de leiding te nemen. Dat geldt namelijk voor het kabinet en het gebeurt veel te weinig. De een zegt "de markt..." en de ander "dan moet u niet bij mij zijn". Het is inderdaad waar dat de minister van VROM het lastig heeft in dit kabinet. Dat geef ik zonder meer toe en als het aan ons ligt, geven wij haar alle steun om te zorgen dat én mevrouw Van der Hoeven én mevrouw Verburg én de heer Eurlings het haar mogelijk maken om te zorgen dat de klimaatdoelen van dit kabinet wel gerealiseerd worden. Wij zijn niet op de goede weg en GroenLinks staat bepaald niet alleen in die inschatting.

De heer **Graus** (PVV): De heer Vendrik heeft het over duurzaamheid. Hij zou dus ook vóór de nieuwe, vierde generatie kerncentrales moeten zijn. In een stuk in de Volkskrant van 16 september schrijft de heer Van Erp, die meer verstand heeft van kerncentrales dan wij bij elkaar, dat kernsplijting zeker gerekend moet en gaat worden tot de duurzame energiebronnen.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Dat is een kwestie van definitie. In mijn definitie van duurzaam hoort kernenergie niet thuis. Overigens zijn wij wel dol op kernfusie. Wij hebben ook al een centrale, op 400 miljard kilometer afstand. Die doet het perfect en dat gaat nog jaren door. Een fantastische centrale: veilig, wij hebben er geen last van, doet het altijd, geen problemen met het net. Met één uur zon op deze aarde kunnen wij een jaarlijkse wereldwijde energievoorziening opvangen. Wij hebben al kernenergie. Dan gaan wij er toch niets bij plaatsen? Dat is geregeld, daarover zijn wij het eens. Ik herhaal mijn pleidooi richting deze minister: kies voor een nieuw pad, ga volledig voor duurzaam, ontketen die revolutie, geef leiding aan die marktpartijen, zij wachten op u, u wacht op hen, en zo komen wij helemaal nergens. In deze kabinetsperiode, en niet in de volgende, mijnheer Samsom, hoezeer dat ook nodig is, moeten wij de discussie aan over het FES. Wij bepleiten oude energie voor nieuwe energie. Ook in deze kabinetsperiode moet daarom harder worden gelopen, bijvoorbeeld voor wind op zee. Binnen de SDE is daar nu

onvoldoende budget voor, nog afgezien van die stopcontactenbusiness. Er moet deze kabinetsperiode veel harder worden gelopen om bestaande projecten die op de plank liggen toegang te geven tot zee. Daar moet dus extra budget voor komen, evenals zekerheid voor investeerders, anders komen wij helemaal nergens. Wij gaan zeker niet, zeg ik tegen de staatssecretaris, wachten tot 2011.

De heer **Samsom** (PvdA): Voordat mijn bijdrage in eerste termijn verkeerd wordt begrepen: ik wil die discussie over het FES het komende jaar voeren. Dat lijkt mij dus helder. En u spreekt over geld reserveren in deze kabinetsperiode, dus voor de periode 2010 tot en met 2012. U reserveert maar raak, maar dat krijgt u nooit meer uitgegeven. Dat tempo is mede dankzij mijn fractie volwaardig tot 100% opgevoerd. De discussie over het FES en de gelden daarna gaan wij echter nu aan. Ik ben blij met uw steun daarvoor.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Die discussie waren wij allang begonnen. Wij hoeven haar dus niet opnieuw te starten op last van de heer Samsom. Het gaat mij erom dat ook in deze periode extra geld beschikbaar komt en toezeggingen gedaan worden, bijvoorbeeld om windenergie op zee mogelijk te maken. Er is op dat punt echt nog een wereld te winnen. In 2002, toen ik ook even energiewoordvoerder was, is bij de behandeling van de begroting van Economische Zaken Kamerbreed een motie aangenomen om alle noodzakelijke besluiten te nemen om ongeveer 6000 megawatt op zee op te wekken. Bijna alle hier aanwezige fracties hebben die motie ondertekend. Nu zijn wij zes jaar verder en lees ik in een brief van dit kabinet dat wij nog tot 2011 moeten wachten voordat besloten wordt over die projecten, over die 5500 megawatt die wij absoluut nodig hebben. Dat is onbestaanbaar. Wij hebben dus negen jaar verloren laten gaan in het realiseren van een belangrijke optie die onderdeel is van het duurzame energiepakket. Ik weet niet wie in het kabinet ik daarvoor moet aanspreken. Laat ik het eens proberen met de staatssecretaris. Het is schandalig. Het is absurd! Negen jaar verloren, terwijl de Kamer zich in meerderheid in 2002 heeft uitgesproken. Ruim "Kafka" op, geef die gebieden in zee een locatie, geef die investeerders zekerheid en regel het! Waarom moeten wij nu, in 2008, genoeg nemen met de boodschap dat wij voor ongeveer 5500 megawatt moeten wachten tot 2011? Dat is onbestaanbaar. Dit is al het vierde kabinet-Balkenende dat deze motie niet uitvoert. Wanneer wordt deze motie wel uitgevoerd? Vanaf vandaag graag. Ik heb echt even mijn buik vol van procedures, want het duurt al jaren. Het zou eigenlijk heel logisch zijn als er voor het einde van dit jaar een helder plan ligt voor wind op zee, een plan dat uitgerold kan worden en dat investeerders zekerheid geeft dat het geld er is. Bouwen! Palen de grond in en de zee vol plaatsen met windmolens. Dat stopcontact voor de heer Samsom leggen wij dan ook meteen aan. Wij moeten aan de bak, kabinet! Mijn volgende punt betreft de motie-Halsema uit 2006 over het verplicht aandeel duurzaam. Die is maar twee jaar oud. Het valt dus mee dat die nog niet wordt uitgevoerd. Er ligt een toezegging van het kabinet voor een onderzoek van het Centraal Planbureau om preciezer te kijken hoe dit zit. Dat is ook alweer een oude

toezegging. Dat onderzoek moet er zo langzamerhand komen en ik wil graag zekerheid van het kabinet over wat het ermee gaat doen. Wij gaan ervan uit dat die motie wordt uitgevoerd en dat het kabinet in Europees verband een stevig pleidooi houdt voor dat verplichte aandeel. Dat is de beste optie om een snelle introductie van een nieuw vermogen van duurzame energie in de markt tot stand te brengen. Maar ook in Nederland blijft dat een heel belangrijke optie om ervoor te zorgen dat wij nationaal duurzamer gaan produceren en consumeren.

De minister zegt in haar brief van 2 oktober over voorrang van duurzame energie op het net dat in het aanstaande wetsvoorstel niet wordt geregeld welke marktpartij voorrang moet geven. Ik zie het volgende scenario voor mij. Er komen een paar extra kolencentrales. Het kabinet maakt het probleem van wie nu voorrang krijgt op het net alleen maar groter doordat het de basislast opvoert. Die windparken worden dan uitgezet, want het is duurder om even een kolencentrale stil te zetten dan om even een windpark uit te zetten. Met andere woorden, de verduurzaming van de concrete productie loopt vertraging op. Het wetsvoorstel heeft alleen maar zin als de minister echt regelt wie op het moment zelf uit moet. Ik lees in haar brief niet dat zij dat van plan is. Ik hoor graag helder hoe dat nu precies zit. Als deze minister – en dat hopen wij heel erg – vanmiddag kiest voor een concreet scenario van een mix van smart en flex, met een grote, groeiende hoeveelheid duurzame energie, dan zijn gasgestookte centrales een vitale optie voor de komende 50 jaar; dus geen kolen en al helemaal geen kernenergie. Wij moeten onze gascentrales werkelijk in ere houden. Ze zijn cruciaal voor een goed nationaal functionerend elektriciteitsnetwerk. Wij moeten dus het debat heropenen over wat wij met onze gasvoorraad aan het doen zijn. Een aantal mensen in het veld doet dat al. Als wij onze gasvoorraad nu erdoorheen jagen met allerlei exportcontracten, dan wordt het steeds lastiger om tegelijkertijd de duurzaamheidsrevolutie te realiseren. De consequentie moet dus zijn: kies voor flex en smart en wees dus zuinig op ons nationale gas. GroenLinks vindt dat de kolencentrales er niet moeten komen. Binnenkort zal ik de minister het voorstel voor een kolenwet aanbieden. Dat heb ik overgenomen van Wijnand Duyvendak. Wij zijn nu bezig met de beantwoording van alle vragen. Die komt er binnenkort. Laat op dit moment in ieder geval het volgende gezegd zijn. Als wij willen dat kolencentrales ertoe gedwongen gaan worden om te werken met CO₂-opslag (CCS), dan moeten die daartoe verplicht worden, maar dat is volgens ons een ingewikkelde optie, als wij de juridische implicaties daarvan goed hebben begrepen. Dan moeten zij daartoe dus geprikkeld worden. Het kabinet zegt dat dit misschien in de toekomst via het Emission Trading Scheme (ETS) zal gaan. Het ETS gaat daar echter niet toe verplichten want het begrip is nu te ruim. De prijs van een ton CO₂ is te laag ten opzichte van de meerkosten van opslag. Met andere woorden: je moet iets extra's doen om ervoor te zorgen dat het minimaal die kant opgaat als die kolencentrales er komen, wat iedereen moet verhoeden. Daartoe dient de kolenwet, maar dat debat zullen wij later voeren. Of is het ook een optie dat een oude centrale wordt gesloten als er een nieuwe centrale wordt geopend? De kolenwet die ik straks zal verdedigen, sluit dat niet uit. Ik vraag het kabinet

daarover een oordeel te geven. In Schoon en Zuinig staat een wat cryptische formulering die ook op die manier uitgelegd kan worden. Wij doen dat graag, maar mag ik dat ook? Is het ook de inzet van het kabinet dat oude centrales worden gesloten? Dat zou in ieder geval alweer bescheiden winst zijn.

De **voorzitter**: Kunt u uw betoog afronden?

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Zeker, minister. "Voorzitter"!

Ik ben zo blij dat u er weer bent, mijnheer Tichelaar! Dat is een feest! U staat heel hoog in mijn achting. Veel hoger dan een minister heb je niet in dit land, vandaar mijn verspreking.

De heer **Van der Ham** (D66): De koningin is hoger.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Daar moet u bij mij niet mee aankomen. Dat snapt u.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Nou zeg.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Ik ben republikein, mijnheer Van der Vlies. Dat zeg ik voordat u een andere conclusie trekt uit mijn laatste woorden.

Voorzitter. De heer Van der Ham zei het terecht: ook op het gebied van energiebesparing ligt een oude motie die niet wordt uitgevoerd en niet wordt gerealiseerd. Dat is de motie-Van der Ham/Spies, waarin 2% per jaar wordt genoemd. Ik dacht dat wij op 0,7% zitten. Tjongejonge, wat laten wij op dat punt weer een kans liggen! Ik ga er net als de heer Van der Ham maar vanuit dat die motie vanaf heden wordt uitgevoerd. Wij zullen dus in het verslag over 2009 keurig te zien krijgen dat Nederland in dat jaar inderdaad 2% zuiniger is geworden. Het is immers een "doenmotie" en het lijkt mij helder dat wij die zo interpreteren.

Er zijn duizend-en-een manieren denkbaar waarop deze minister haar leiderschap kan tonen om ervoor te zorgen dat Nederland veel en veel zuiniger met zijn energie omgaat. Het punt van restwarmte is genoemd. Laat ik er een ander voorstel aan toevoegen. In de bestaande gebouwde omgeving valt er nog heel veel te winnen, letterlijk: te besparen. Ik snap dat het voor een kabinet lastig is om dit af te dwingen en te stimuleren. Het is zoeken naar instrumenten maar het kabinet blijft op dat punt angstwekkend stil. Het is dus eigenlijk logisch dat dit financieel wordt gestimuleerd. Dan zijn er twee routes: of je stimuleert de investering om gebouwen en huizen energiezuiniger te maken via een subsidie-regeling, of je telt die investering, zodra die gedaan is, niet mee in de Woz-bepaling, een wat bescheidener formule. Daar lopen huizenbezitters vaak tegenaan. Als zij hun huis qua energiebesparing helemaal krakiekrakie in orde hebben, met nieuwe technologie, zonneboilers op het dak enzovoorts, dan wordt dat pand ineens anderhalf tot twee ton meer waard. Dat gaat vrij hard want die investeringen zijn veel waard. Dan moeten huizenbezitters ook nog eens meer afdragen voor de Woz aan gemeenten en via de inkomstenbelasting. Daar ligt een kans voor het kabinet. Laten wij minimaal met elkaar afspreken dat wij mensen niet afstraffen als zij het goede doen. Ik zou graag willen dat de minister dat verzoek meeneemt naar het kabinet. Dan komen wij daar bij het belastingplan op terug. Ik snap dat zij daar niet onmid-

dellijk op kan reageren; dat vraagt overleg met de heer De Jager. Maar het zou goed zijn als zij tussentijds een brief stuurt waarin zij kenbaar maakt dat zij dit voorstel gaat steunen.

De heer **Jansen** (SP): Het laatste punt dat de heer Vendrik naar voren brengt, doet mij denken aan de motie die GroenLinks bij de algemene beschouwingen indiende die op jaarbasis een douceurtje van 1,5 mld. aan de huiseigenaren betekende. Wat kost dit ideeetje uit de losse pols van GroenLinks en waarvan wordt dit betaald?

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Ik heb net al gezegd dat ik een discussie wil voeren over de voeding van het FES, waar de extra aardgasbaten van dit jaar en de komende jaren naartoe gaan. De aardgasbaten worden nu hoofdzakelijk in de snelwegen gestopt. De hoofdmoot gaat naar minister Eurlings. Dat hele complex moet naar onze mening op de helling. Het adagium is dan "oude energie voor nieuwe energie". Daar moeten wij zoveel mogelijk van onze aardgasbaten voor gebruiken. Wij hebben deze nog 25 jaar. Laten wij die gebruiken om de energietransitie mogelijk te maken. Een onderdeel daarvan is dat je een stimuleringspakket voor de gebouwde omgeving daaruit financiert.

De heer **Jansen** (SP): Begrijp ik het goed dat GroenLinks voorstelt om nog meer belastinggeld in de richting van de eigenwoningbezitter te dragen? Dat vind ik een opmerkelijk voorstel, temeer omdat de meeste van die investeringen rendabele investeringen zijn die zich binnen de technische levensduur ruimschoots terugverdienen. Waarom moet daar nog meer belastinggeld naartoe worden gekruidd?

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Wij moeten constateren dat de energiebesparing in de gebouwde omgeving traag wordt gerealiseerd. Iedereen zit daar een beetje op elkaar te wachten. Dat laten wij vooral over aan individuele eigenaren. Het kabinet heeft geen concreet plan om iets te doen om bij de huishoudens in zes à zeven miljoen bestaande woningen te beginnen met zeer gerichte investeringen in energiebesparing en toepassing van nieuwe duurzame technieken. Ik doe een concreet voorstel. Je kunt zeggen dat je daarmee de huiseigenaren spekt, maar ik constateer dat zij op dit moment bij de bank moeten lenen om die energie-investeringen te financieren. Wij weten dat dit er de laatste tijd door de kredietcrisis niet gemakkelijker op is geworden. Ik denk dat heel veel huiseigenaren niet staan te trappelen om extra lasten naar zich toe te trekken waarvan het rendement zich pas over een aantal jaren terugverdient. Ondertussen moeten zij wel die hogere WOZ betalen. Laten wij eens kijken of deze route, als een van de vele, het mogelijk maakt huiseigenaren te stimuleren om echt iets te gaan doen aan een sector waar heel veel winst te behalen valt, namelijk energiebesparing in de gebouwde omgeving. Dan voeren wij onze eigen moties uit en komt het kabinet vanzelf ook over de brug. Dat is mijn idee.

De heer **Zijlstra** (VVD): Voorzitter. De miljarden vliegen hier over de tafel. Volgens mij is er maar een enkel vraagje voor de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat, die hier ook de hele tijd aanwezig is, maar zij krijgt bijna het grootste politieke hangijzer in haar mik

geschoven, namelijk wie verantwoordelijk is voor al dat uitstel. Wij zullen haar dat niet aanrekenen.

In het Energierapport wordt volgens ons een prima beschrijving gegeven van de huidige situatie. Complimenten daarvoor. Het biedt een uitgebreide analyse met veel gegevens over hoe wij ervoor staan. Dat is een belangrijk startpunt en dat heeft het kabinet goed gedaan. Velen hebben al gevraagd wat de keuzes zijn en waar wordt doorgepakt. Naar onze verwachting zou dat toch in het Energierapport moeten staan.

Ik noem allereerst dat onduidelijk blijft hoe wij slimme netwerken krijgen. Op pag. 67 staat dat het oplossen van locatieproblemen voor windenergie de hoogste prioriteit heeft, maar het is niet duidelijk hoe wij dat gaan doen. De uitruil van grootschalige Zon-PV wordt voorbereid, maar het blijft onduidelijk wat dit precies inhoudt. De overdracht van de verantwoordelijkheid voor de netaansluiting naar TenneT wordt onderzocht. Nu ja, onderzoeken. Zo zijn er heel veel voorbeelden. De crux van het rapport is toch welke keuzes er worden gemaakt. Ik begin met blz. 9, waar letterlijk staat: een energievoorziening die veel schoner is dan nu, die net zo betrouwbaar is en die ook nog betaalbaar is. Deze drie zijn niet altijd verenigbaar. Wij willen graag van het kabinet horen waar de prioriteit ligt. Voor de VVD-fractie ligt de prioriteit bij de betrouwbaarheid, want als het niet werkt, heb je er niet zoveel aan. Daarnaast moeten de mensen in het land het ook een beetje fatsoenlijk kunnen betalen. Het derde aspect is dat het schoon is. Het is alle drie belangrijk, maar wel in die volgorde.

Op pag. 13 staat niet voor niets dat een te sterke focus op schone energie de betrouwbaarheid in gevaar kan brengen. Volgens mij is dat een terechte constatering van het kabinet, maar wat doet men ermee? In dit Energierapport hinkt men naar onze mening op twee gedachten. Het is geschreven voor 2050, terwijl veel van de besproken maatregelen betrekking hebben op de klimaatdoelstellingen voor 2020. Van oudsher ging het Energierapport vooral over voorzienings- en leveringszekerheid, maar de discussie gaat vandaag vooral over het klimaatprobleem. Dat is ook wel een probleem, maar laten wij de betrouwbaarheid vooral niet uit het oog verliezen.

In het rapport wordt geconstateerd dat de productie van fossiele brandstoffen structureel achterblijft bij de vraag. Daarom moeten wij overstappen op duurzame energie. Ik denk dat iedereen aan deze tafel het daarmee eens is. Het perspectief voor 2050 is dat wij naar vervanging van fossiele brandstoffen moeten en dat leidt volgens ons tot andere keuzes. Wij investeren nu heel veel geld in windenergie, maar is windenergie een echte vervanging? Het draagt bij, want als er wind is, dan hoef je geen fossiele brandstoffen op te stoken. Maar het is natuurlijk geen echte vervanging in de zin van dat je daar een betrouwbaar netwerk, een betrouwbare energievoorziening van op kunt bouwen. Als het niet waait, dan heb je immers geen energie. Wij willen dus wel een continue aanvoer van energie. Dan heb je het over capaciteit voor opslag, OPAC, NorNed-kabel en Energie-eiland. Stop daar trouwens nu eens mee! Ik geloof dat de commissie-Veerman dat wel redelijk ten grave heeft gedragen. Het idee van het Innovatieplatform is leuk, maar laten wij de betere alternatieven oppakken, zoals een tweede kabel naar Noorwegen en zoals OPAC. De keuze voor windenergie – CCS is een andere – is gezien de schaarsteproblematiek niet zo verstandig. De

heer Jansen van de SP gaf het al aan. Je moet er 20% tot 25% meer energie in stoppen om dezelfde output te krijgen. Waarom steken wij niet meer geld in de doorontwikkeling van zonne-energie, osmose-energie, geothermische energie en kernfusie? Waarom steken wij niet meer geld in de technologische doorbraken die wij echt nodig hebben om het probleem te kunnen oplossen? Daar moet geld naartoe. Dus: innovatie, innovatie en nog eens innovatie! Dat is de new economy waar de heer Samsom het over had. Steek bijvoorbeeld 300 mln. in een nieuwe onderzoeksreactor in Petten, want die moet binnenkort vervangen worden. Daar is men bezig met onderzoek naar de vierde generatie kernreactoren, naar kernfusie. Dat is heel waardevol onderzoek. Dat zijn zaken die je moet regelen. Nogmaals, schaarste is wat de VVD betreft het kernpunt.

Dan kom ik bij het klimaatprobleem, want dat komt mooi samen. Voor het klimaatprobleem moet je ook kijken naar duurzame oplossingen. Je kijkt alleen wel iets verder dan naar 2020. Laten wij eerlijk zijn: er zijn twee theorieën over het klimaatprobleem. De eerste is de CO₂-theorie, en dat is de overheersende. De tweede is de theorie van de astrofysici, oftewel de theorie van de zonnecyclus. Het probleem is dat zij allebei niet gefalsificeerd zijn.

De VVD heeft het voorzorgprincipe als opstelling gekozen. Wij kunnen niet het risico nemen dat de CO₂-theorie inderdaad waar blijkt te zijn, dat wij twintig jaar niets doen en dat wij dan zeggen: dat is nou vervelend. Je moet dus wat doen! Het omgekeerde geldt ook, want je mag met de betrouwbaarheid van onze energievoorziening ook geen risico's nemen. Wij steken heel veel geld in de ontwikkeling van duurzame energie zoals wind, waarvan wij toch met z'n allen weten dat het geen echte vervanging is. Wij steken veel geld in CCS, waarvan wij dus maar moeten hopen dat het tot ontwikkeling gaat komen in 2020, 2030, wanneer het ook is. Je neemt dan toch wel risico's.

De oproep van de VVD is dat dit voorzorgprincipe ook moet gelden voor de betrouwbaarheid van onze energievoorziening. Dus ook daar zullen wij nu keuzen moeten maken waarvan wij zeggen: het is misschien niet ideaal, maar wij kunnen het risico niet lopen dat straks CCS niet van de grond komt.

De heer **Jansen** (SP): Ik kan mij vinden in de analyse van de heer Zijlstra over CCS, maar hij gooit wind en CCS op één hoop. Ik ben het ook nog met hem eens dat het niet altijd waait, maar ook windenergie levert natuurlijk gewoon per saldo kilowattuurtes op. Op dit moment zelfs aardig wat! Als je al die windmolens in heel Europa aan elkaar koppelt, dan waait het nu eens in de ene hoek en dan weer in de andere hoek. Kortom, daarmee kun je dat probleem oplossen. Dat weet de heer Zijlstra ook wel. Waarom worden wind en CCS door hem toch helemaal in dezelfde hoek geplaatst?

De heer **Zijlstra** (VVD): Ik gaf zelf al aan dat wind inderdaad een vervanging kan zijn. Als het waait, hoef je dat immers niet op te stoken. Het gaat erom dat je voor een stabiele energiehuishouding ook een stabiele aanvoer wilt hebben. Daar zit de crux. Een van de keuzen die je zou kunnen maken, heeft te maken met het netwerk. Het kabinet geeft in het rapport aan dat een groot deel van het netwerk de komende jaren vervangen moet worden, omdat het technisch einde levensduur is.

Maar ga je dan bijvoorbeeld voor investeringen in een gelijkstroomnetwerk? Als je dat doet, zou je qua wind nog meer stabiliteit kunnen inbouwen. Dan heb je veel minder energieverlies en heb je dus de mogelijkheid om windparken door heel Europa aan elkaar te knopen. Maar dat is een enorme investering. Echt enorm! Dan gaat het over heel veel miljarden. Dat is een keuze die je kunt maken, net zoals bij de gasronde. Maar zoals het nu geregeld is, is de aanvoer gewoon te onstabiel. Dat is het probleem waar wij voor staan. Het kabinet geeft aan dat er een "Smart Energy City"-scenario, een "Energieflexwerker"-scenario en een "Powerhouse"-scenario zijn. Dat gaan wij allemaal faciliteren qua netwerk, maar die drie zijn onverenigbaar. Je kunt ze niet alle drie faciliteren. Je moet keuzes maken, want de "Energieflexwerker" en het "Powerhouse" vereisen bijvoorbeeld dat je het energienetwerk aanpast en naar gelijkstroom toe gaat, want het vervoer van elektriciteit over meer dan 500 kilometer leidt tot zoveel energieverlies dat je beter een centrale kunt neerzetten. Over dat soort keuzes heb je het dus. Als je echt iets wilt, moet je dat soort keuzes maken, à la de gasronde, die wij overigens een verstandige keuze vinden.

De heer **Hessels** (CDA): Allereerst dank ik de heer Zijlstra voor zijn steun aan de opslag. Die is in dit hele systeem inderdaad erg nodig. Ik ben echter verbaasd over zijn heel kritische opmerkingen over windenergie. Wij hadden vorige week een debat over groene stroom met deze minister; volgens mij was ook de minister van VROM daarbij aanwezig. De woordvoerder van de VVD-fractie betoogde daarbij uit en te na dat voor de VVD windenergie zeer belangrijk en een van de toekomstscenario's was. Hoe heb ik het nu? Wat is nu de lijn van de VVD-fractie?

De heer **Zijlstra** (VVD): Gelukkig zat ik toen naast de VVD-woordvoerder. Dat scheelt een hoop, want daardoor kan ik die woorden goed terughalen. U overdrijft een tikje. De woordvoerder heeft precies hetzelfde gezegd als wat ik hier zeg. Windenergie is prima. De VVD is niet tegen windenergie, maar als je keuzes maakt voor 2050, is dat niet de verstandigste investering, want de stabiliteit en de continue aanvoer zijn problemen. Dat hebben wij vorige week aangegeven en dat geven wij nu weer aan. "Tegen windenergie" is te zwart-wit; ook "voor windenergie" is te zwart-wit. Wij maken andere keuzes. De PvdA-fractie gaf aan dat er sprake is van een enorme urgentie: straks is het land ondergelopen, moeten de ziekenhuizen leeg en vinden allerlei drama's plaats. Minister Cramer heeft ook al eens gezegd dat ons catastrofes te wachten staan. Als je van dat scenario uitgaat, snap ik niet dat kernenergie eigenlijk aan de kant wordt gezet. Laten wij eerlijk zijn: het is een van de zeer weinige grootschalige CO₂-arme opwekkingsmethoden van energie. Als die ellende zo groot is als de PvdA zelf zegt, heb je toch niet de luxe om kernenergie uit te sluiten? Dan moet je daar toch ook in meegaan? Natuurlijk zitten daar nadelen aan. Over de veiligheid is er volgens de VVD geen discussie meer. Bij de generatie 3+ is er één keer in de 100 miljoen jaar sprake van een kans op een ongeval. Onze dijken zijn gebouwd op basis van een kans op een dijkdoorbraak van één keer in de 10.000 jaar; daar weet de staatssecretaris alles van. Als er een dijk doorbreekt in Nederland, hebben wij een flink probleem. Daar doet niemand moeilijk over, maar een

kans van één keer in de 100 miljoen jaar voor een kerncentrale wordt wel als een veiligheidsprobleem gezien. Hoe veilig is veilig? Natuurlijk is het afval een probleem. Bij kolen gaan wij het onder de grond stoppen. Wij moeten maar afwachten of dat gaat werken, maar wat te denken van de 80.000 kubieke meter as die elke kolencentrale per jaar per 1000 megawatt oplevert? Daarin zitten cadmium, arsenicum, kwik en lood; dat zijn allemaal giftige stoffen die eeuwig giftig blijven. Hoe groot is het afvalprobleem dan nog? Laten wij die discussie helder voeren.

De heer **Samsom** (PvdA): Nou probeerde ik in mijn bijdrage juist eens uit die loopgraven van afval en veiligheid te klimmen en te praten over de kansen voor Nederland als je de juiste keuzes maakt voor de energievoorziening van de toekomst. U duikt meteen die loopgraven van afval en veiligheid weer in. Zo wordt het nooit een verstandige discussie. Welke verborgen kansen liggen er bij investeringen in kernenergie? U noemde de reactor in Petten van 300 mln. Die is voor 80% bedoeld voor het maken van medische isotopen en 40 mln. is bedoeld voor onderzoek. Dat maakt men bij Mitsubishi Heavy Industries tussen de koffie en de koek op en bij EDF lachen zij daarom. Waar liggen nou de kansen voor de Nederlandse economie bij een forse investering in kernenergie? En vergelijk dat nou eens met de kansen die er liggen bij offshorewind, blue energy en zelfs CO₂-opslag.

De heer **Zijlstra** (VVD): De reactor waarover wij het hebben, speelt een belangrijke rol in het onderzoek naar kernfusie, de materialen die daarbij gebruikt worden en reactoren van de vierde generatie. Daar liggen dus belangrijke, enorme kansen. Andere kansen die wij al aangaven, betreffen de geothermische energie. U hebt zelf de osmose al genoemd. Volgens de VVD-fractie – dat is het onderscheid met uw fractie – kunnen wij ons op dit moment niet de luxe veroorloven om dingen aan de kant te zetten en feitelijk op de lange baan te schuiven. Het is namelijk opmerkelijk dat verscheidene woordvoerders hebben gezegd dat zij opties als kernenergie en CCS niet willen uitsluiten. Wat is "niet uitsluiten"? Wij sluiten dit al een paar jaar niet uit. Elke keer schuiven wij de beslissingen vooruit. "Niet uitsluiten" is net politiek taalgebruik voor "wij gaan het voorlopig niet doen". Als je iets wilt en als je verschillende mogelijkheden wilt neerzetten, moet je niet zeggen: "wij gaan het niet uitsluiten". Je moet dan zeggen: "wij gaan doorpakken". Als er een aanvraag voor een vergunning binnenkomt, moeten wij de vergunning verlenen. Je kunt er ook voor kiezen om de vergunning niet te verlenen. Ook dat geeft helderheid. "Niet uitsluiten" komt echter neer op: "het volgend kabinet zal het wel beslissen".

De heer **Jansen** (SP): Mijns inziens komt de strategie van de fractie van de VVD erop neer dat men niet uitsluit dat er de komende tijd wat meer duurzame energie wordt geproduceerd en dat dit mooi meegenomen is.

De heer **Zijlstra** (VVD): De heer Jansen hoort mijn betoog. Mijn fractie maakt andere keuzen bij het stellen van prioriteiten. Wij steunen echter het beschikbaar stellen van veel geld voor innovatie. Het is prima dat het kabinet hiervoor geld beschikbaar stelt. Voor innovatie kan veel meer geld beschikbaar worden gesteld, geld dat

nu naar de SDE-regeling gaat. Ik heb het daarbij over innovatie op het gebied van osmose, van geothermische energie, van kernfusie en niet te vergeten van zonne-energie. Dit zijn innovaties waar geld voor moet komen en waarbij onze prioriteit ligt. Deze methoden hebben immers de potentie om de huidige energievoorziening te vervangen. Zij kunnen bijdragen aan een echte vervanging.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Mijn groenrechtse buurman had het zojuist over kolencentrales. Ik begrijp van de heer Zijlstra dat de uitstoot daarvan niet misselijk is. Hij begrijpt dat ik hiervan enorm schrik. Vindt de VVD-fractie dat wij wel voor een kerncentrale moeten kiezen, maar dan van kolencentrales moeten afzien?

De heer **Zijlstra** (VVD): Onze voorkeur gaat ernaar uit om een nucleaire centrale te bouwen.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): En om dan geen kolencentrales te bouwen?

De heer **Zijlstra** (VVD): De fractie van de VVD is niet de fractie van GroenLinks. In de groene discussie willen wij het realisme in de gaten houden. Er moet namelijk wel stroom worden opgewekt. Wij kunnen wel zeggen dat wij niet voor kerncentrales en niet voor kolencentrales kiezen, maar op die manier hebben wij straks onvoldoende energie. Daar ligt voor mijn fractie de streep. Met kernenergie moeten wij volgens ons de komende periode overbruggen, tijdens de overgang naar duurzame energie. Hiermee kunnen wij eventueel de bouw van kolencentrales voorkomen. Als de bouw van kerncentrales nodig is, is dat nodig. Wij zouden liever zien dat ze niet nodig waren.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Dit klinkt als "wij sluiten het niet uit". Daar was de heer Zijlstra zojuist op tegen. Er moest volgens hem helderheid komen. Ik snap dat hij kernenergie wil, maar hoe zit het met de kolencentrales? Er wordt gewerkt aan de vergunningverlening voor de bouw van kolencentrales in Nederland. Wat is de boodschap van de fractie van de VVD aan het energieveld? Kiest de VVD-fractie wel of niet voor kolencentrales?

De heer **Zijlstra** (VVD): De boodschap van de VVD-fractie aan het energieveld is mijns inziens buitengewoon helder. Wij moeten nucleaire capaciteit bouwen. Als daarvoor echter niet wordt gekozen, zullen wij met kolen moeten gaan werken. Zo simpel is het. Ik heb ook liever geen kolencentrales.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Er worden nu kolencentrales gebouwd. Is de conclusie van de VVD-fractie dat wij daarom maar moeten stoppen met kernenergie?

De heer **Zijlstra** (VVD): Ik ga straks nog even in op CCS. Daarmee kom ik mijns inzien een heel eind in de richting van de heer Vendrik.

De **voorzitter**: Voordat u dat doet, heeft de heer Van der Ham nog een vraag voor u.

De heer **Van der Ham** (D66): Stel dat wij in Nederland een aantal kerncentrales willen bouwen. De heer Zijlstra

weet net als ik dat er veel landen in Europa zijn die hiervoor plannen hebben. Ook in de rest van de wereld worden veel kerncentrales gebouwd. Er blijkt een heel praktisch probleem te zijn met de bouwcapaciteit. Als wij nu een kerncentrale zouden bestellen, hebben wij geluk als die er over tien jaar staat. Daarbij heb ik het nog niet over alle bureaucratie die hierbij komt kijken. In welke omvang kan volgens de VVD-fractie kernenergie een rol spelen in de energiehuishouding op de korte tot middellange termijn? Er is gewoon te weinig bouwcapaciteit.

De heer **Zijlstra** (VVD): Een betere motivatie voor het nemen van een snel besluit kan ik niet geven. Elk jaar dat wij nu wachten met het nemen van een besluit, leidt tot drie jaar vertraging. Wachten met het nemen van een besluit gebeurt als wij het hebben over "niet uitsluiten", waarover de fractie van D66 het heeft. Ik zal niet beweren dat kernenergie de oplossing is voor de periode tot 2020. Wij zijn echter bezig met het oplossen van problemen voor de periode rond 2050. Het bouwen van windmolens op de Noordzee vóór 2020 wordt overigens ook nog een hele klus. Op de wat langere termijn speelt kernenergie volgens mijn fractie een belangrijke rol. Om te voorkomen dat Nederland helemaal achteraan in de wachtrij terecht komt, moeten wij nu besluiten nemen. Dat lijkt mij ook voor de fractie van D66 een goede reden om te zeggen: misschien moeten wij een tandje bijschakelen.

De **voorzitter**: De heer Zijlstra vervolgt zijn betoog en rondt het af.

De heer **Zijlstra** (VVD): Voorzitter. Het kabinet steekt erg in op CCS. Het is overigens grappig dat het volgens het kabinet de bedoeling is dat CCS vanaf 2020 grootschalig wordt toegepast, terwijl minister Cramer in dit Huis toch verschillende keren heeft gezegd dat CCS een van de belangrijke middelen is tot 2020. Kan de minister zeggen hoe dat zit? Daarin zit toch wel een grote discrepantie. Bij CCS is toch de vraag of deze techniek echt gaat werken. De proefprojecten komen eraan. Daar nemen wij risico's mee. Met de heer Jansen ben ik het eens dat de overheid dit niet te veel moet subsidiëren. Dat is aan de markt. Wij moeten dit wel in wetgeving faciliteren. Met name het injecteren van kooldioxide is technisch het probleem. Het aantal putten in een leeg gasveld om gas omhoog te werken, is niet genoeg om het CO₂ er weer in te krijgen vanwege de tegendruk. Je hebt vele malen meer putten nodig. Je moet veel putten slaan voor grootschaligheid. Dat zijn allemaal technische problemen. De beschikbaarheid van onderlagen vormt ook een probleem.

Nogmaals, nemen wij niet te veel risico met CCS? Dan wordt ook de bouw van kolencentrales natuurlijk een beetje tricky. Hiermee kom ik een eind in de richting van de heer Vendrik. Wat gebeurt er namelijk? Je doet een aanvraag voor een kolencentrale. Je zegt daarbij dat die "capture ready" is. Dat is niet zo moeilijk; het is een kwestie van een paar aansluitingen en dat kost niet zo veel. Je moet een stukje grond reserveren voor eventueel zo'n afvanginstallatie. Als de CCS echter nooit van de grond komt, heb je gewoon een kolencentrale staan met heel veel uitstoot. Het kabinet constateert dat ook terecht in zijn Energierapport. Het zegt namelijk: als het niet werkt, dan hebben wij een groot probleem met onze CO₂-uitstoot. Nogmaals, wij zouden dat probleem

kunnen oplossen. Maak een andere keuze, ga voor nucleair. Dan weten wij in ieder geval zeker dat wij dat probleem niet hebben.

Het Emission Trading System, met andere woorden Europa, is ook een belangrijke voorwaarde. Ik doe nog een poging. Ik weet dat de trein denderd in de richting van de huidige oplossing. Toch houd ik nog een pleidooi voor het benchmarksysteem. Volgens ons gaat het met het ETS zoals dat nu is vormgegeven, namelijk niet de goede kant op. Wat zullen wij immers krijgen? Bij het benchmarksysteem wordt er belast vanaf een bepaalde gestelde norm. Als men het beter doet, krijgt men de rechten; als men het slechter doet, moet men betalen. Bij het huidige systeem moet men eigenlijk vanaf nul betalen. Dat leidt ertoe dat bedrijven veel geld moeten betalen voor CO₂-rechten. Daarmee is innovatiekapitaal, dat die bedrijven moeten investeren in doorontwikkeling, eigenlijk weg. De cashflow is weg. Dat zijn altijd de gelden geweest waaruit vooruitgang is voortgekomen; niet uit gelden van de overheid.

Het leidt tot een enorm circus van rondpompen van geld, van bureaucratie. Wij trekken 65 mld. eruit. Dat gaan alle overheden dan weer rondverdelen. Die doen dat vervolgens op verschillende manieren. Het leidt naar onze mening bovendien tot concurrentienadeel. Frankrijk heeft bijvoorbeeld al aangegeven dit geld te zullen terugsluizen naar de industrie. Gezien het wensenpakket hier aan deze tafel zullen wij dat in Nederland ongetwijfeld niet doen. Een Nederlands bedrijf heeft dus pech. Dan heeft het Franse bedrijf binnen Europa gewoon een concurrentievoordeel. "Randvoorwaarde voor de realisatie van de klimaatdoelen", zegt het kabinet op bladzijde 63, "is een Europees gelijk speelveld, zodat de concurrentiepositie van het Nederlandse bedrijfsleven niet negatief wordt beïnvloed". Als dat het uitgangspunt van het kabinet is, moet het zich in Brussel ontzettend hard maken om het ETS in de huidige vorm echt bij de schoenzolen af te branden, zou ik zeggen.

Er bestaat vaagheid over de vraag wie bij het ETS wordt uitgezonderd. Dat is natuurlijk de grote strijd. Als wij vanaf nul gaan belasten, verdwijnt industrie uit Europa: "carbon leakage". Als wij echter te veel uitzonderingen maken, gaat het systeem natuurlijk niet werken. Dat is een heel moeilijke vraag. Wat doen wij met dat geldcircuit? De marktwerking wordt verstoord. Daarop grijpt het kabinet dan in. Er ontstaat bureaucratie en oncontroleerbaarheid van staatssteun. Als er miljarden naar een bedrijf toe gaan, was dat dan carbongeld of is het andere ondersteuning? Dat zijn allemaal redenen waarom wij zeggen: kies voor het benchmarksysteem. Beloning is aantrekkelijker voor bedrijven. Als je het beter doet dan de norm, krijg je rechten. Vergelijk het met de netwarktarieven. Wij hebben een hele discussie gehad over de overwinst. Die overwinst bestond er met name in dat bedrijven het nog beter gingen doen omdat zij een voordeel zagen. Die stimulans moet het kabinet ook in het systeem brengen. Houd dus alsjeblieft op met het ETS in de huidige vorm; ga voor het benchmarksysteem. Ik rond mijn betoeg af met een paar losse punten. Wij hebben het uitgebreid gehad over kernenergie. Bij het netwerk is de kwestie: wisselstroom versus gelijkstroom. Dat zijn fundamentele keuzen, die enorme invloed hebben op de duurzaamheid. Wkk wil ik ook nog even aanhalen. De industriële wkk in Nederland is een probleem. Er staat op dit moment 4000 megawatt en zij kunnen niet meeprofiteren van de in het rapport

genoemde verbeterde omstandigheden. Zij hebben problemen en zij vervangen de komende jaren hun machinerieën. Als die 4000 megawatt dreigt te verdwijnen, omdat zij bijvoorbeeld niet uitgezonderd worden voor de stoomproductie of elektriciteitsproductie qua ETS, dan moet de minister heel wat windmolens bouwen om het verlies te compenseren.

Wat gaan wij nu doen met die energiebesparing? Er is al een blokkade bij woningen. De huurprijzen mogen niet verhoogd worden, dus gaan woningcorporaties niet investeren. Als ik 's avonds door het Kamergebouw loop – het zal ook te maken hebben met de traagheid van het systeem – dan staan vrijwel alle computers nog lekker te pruttelen. Dat geldt overigens niet alleen voor de Kamer, maar ook voor veel bedrijven. Daar ligt een enorme potentie. Er bestaan complete shut downsystemen en bedrijven die dat regelen. Waarom doen wij daar niets mee?

Het is wel heel zuur dat de minister als voorbeeld van energiebesparing de vliegtaks noemt. Het spijt mij, maar wij zien nu allemaal Nederlanders in de auto vrolijk naar Düsseldorf rijden – volgens mij is dat veel slechter voor het milieu – en daar alsnog het vliegtuig nemen. Dat lijkt mij niet echt een goed voorbeeld van energiebesparing. Ik sluit af met een positieve noot. De minister maakte een vergelijking met het strategisch energietechnologieplan, waarin Europa een aantal keuzen maakt. Het kabinet maakt andere keuzen, die meer – daar gaat het de goede kant op – innovatie van geothermische energie en dergelijke beogen. Dat is een kiem van goed beleid naar de toekomst. Ik roep de minister op dat beet te pakken en wie weet, wordt het dan nog wat.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Ik heb een vraag over de bezwaren van de VVD-fractie tegen ETS. U zei dat de CO₂-rechten geld kosten, maar volgens mij wordt het overgrote deel van die rechten op dit moment gratis weggegeven. Het levert dus alleen maar geld op. Wat is uw reactie daarop?

Als een bedrijf een hoeveelheid rechten, gebaseerd op een historisch uitstootniveau, heeft en het heeft allemaal innovatieve ideeën die het ook daadwerkelijk toepast, dan bespaart het CO₂ en houdt het rechten over die het op de markt kan verpatsen. Dan wordt innovatie dus beloond. Wat is nu precies uw probleem?

De heer **Zijlstra** (VVD): Dan moet u wel even weten hoe dat systeem werkt. Vanaf 2012 wordt dat fundamenteel anders en daar ligt de crux.

Uw voorbeeld geeft precies de kern van het benchmark-systeem aan. Europa kan daar met scherpe normen goed op sturen. Bedrijven moeten geprikkeld worden om het op wereldniveau zo goed mogelijk te doen. Ik neem altijd Corus als voorbeeld met staalproductie: anderhalve ton CO₂-uitstoot per ton staal. Dat is de wereldtop. Dan zet je de norm op 1,5 of 1,4 ton. Bedrijven worden geprikkeld en als ze het nog beter doen, krijgen ze rechten. Alle bedrijven die het slechter doen, moeten betalen. Daarmee heb je dezelfde stimulans, maar hou je de prikkel en het innovatiekapitaal bij de bedrijven. Laten wij eerlijk zijn: waar is de overheid door middel van investeringen erin geslaagd om echt technologische vooruitgang te boeken? Het waren altijd bedrijven die de vooruitgang boekten. Met het ETS-systeem wordt vanaf 2012 het kapitaal uit de bedrijven getrokken; de overheid gooit het in een grote pot en gaat het dan rondstrooien

naar bepaalde investeringen. De VVD-fractie heeft er vertrouwen in dat de bedrijven het echter veel beter kunnen.

De heer **Graus** (PVV): Voorzitter. Ik stel voorop dat de PVV-fractie de torenhoge subsidies voor groene energie onnodig vindt. De burger denkt een goedkope en milieuvriendelijke energievoorziening af te nemen, maar niets blijkt minder waar te zijn. De overheid speelt wel vaak voor Sinterklaas, maar de burgers moeten het betalen. Deze energie wordt vaak uit landen gehaald, waar men het woord "groen" nog moeten uitvinden. De burger financiert dus eigenlijk een soort milieupaniek. Mijn fractie vraagt de minister hiermee onmiddellijk te stoppen.

Als het kabinet 438 mln. investeert aan innovatieve maatregelen en verwacht dat dit circa 3 mld. aan innovatieve investeringen oplevert, waarom wordt het dan niet aan het bedrijfsleven zelf overgelaten maar moet het ondersteund en gesubsidieerd worden? Als het klopt wat in de stukken staat, dan pakken de bedrijven het volledig zelf op en zijn de subsidies helemaal niet meer nodig.

Ondanks zware SDE-subsidies en dankzij bureaucratische stroop lukt het niet met de zeewindmolens. Op dat punt overweeg ik dan ook een aantal moties in te dienen. Ik heb begrepen dat dat in de plenaire zaal zal gebeuren. Ik pleit ervoor om alsnog acuut te stoppen met het plan voor de windenergie op zee. Dan doel ik op de huidige generatie en de bestaande windmolens op het land. Voor die windmolens is het wachten op betere tijden want momenteel is het voor burgers en bedrijven echt één van de duurste vormen van energievoorziening, al weten zij dat vaak niet. Bovendien schijnen die zeemolens nogal wat problemen te veroorzaken voor defensieradars, de scheepvaart enzovoorts. Het kabinet mikt op 6000 megawatt per jaar in 2020, maar er is pas 230 megawatt gerealiseerd. Voor 2014 is 450 megawatt extra gepland. Dat zou betekenen dat er in zes jaar tijd nog 85% bij moet. Het is volstrekt onhaalbaar en zinloos om daarin nog te investeren. Graag wil ik daarop een reactie van de minister.

Hoe denkt de regering erover om de vergunning-aanvragen voor de bouw van enkele kerncentrales te versnellen? Ik heb al twee keer een motie ingediend om dat te bereiken. Mijn eerste motie werd gesteund door de heer Zijlstra. De tweede keer liet hij mij zelfs vallen. Misschien was hij net als mevrouw Verdonk op dat moment niet aanwezig. Dat zou ook nog kunnen. Ik ga de minister nu verzoeken om het coalitieakkoord op dat punt open te breken, want zij houdt zich daar steeds aan. Breek dat open, want het heeft echt te maken met leveringszekerheid van energie en onafhankelijkheid van andere landen. Anders worden wij straks nog bij oorlogen betrokken. Daaraan zullen meer mensen sneuvelen dan aan kerncentrales die worden gebouwd. Geloof mij: er komen oorlogen als wij afhankelijk blijven van onbetrouwbare landen zoals Rusland. De minister is op de hoogte van de eerste dreiging naar ons land: zij gaan de kraan dichtdraaien omdat wij een vriendje van de Verenigde Staten waren en zijn.

Ik vraag de minister om het welwillende bedrijf DELTA met hand en tand bij te staan bij de spoedige bouw van de kerncentrale generatie 3+. Ik hoop ook dat de minister de onderzoeken oppakt ten aanzien van de vierde generatie die ook nog zeer duurzaam kan worden. Ik

noem nogmaals de onafhankelijkheid van vaak onbetrouwbare gas- en olieleverende landen en daarmee het borgen van een primaire levensbehoefte en betaalbare energie voor onze burgers. Een paar maanden geleden werd de minister er nog heel boos om. Zij verhiel zelfs haar stem. Inmiddels blijkt dat zij een beetje gedraaid is. Dat moet overigens wel, gezien de toestanden in de wereld. Ik ben heel blij dat dat is gebeurd. Misschien kan zij het coalitieakkoord nog openbreken. Zij is mans genoeg om dat in ieder geval te proberen.

De heer **Hessels** (CDA): De heer Graus sprak over het welwillende bedrijf DELTA. Hoe staat de heer Graus tegenover dat bedrijf als het gaat om wat het nu doet met het dochterbedrijf Solland in zijn achtertuin?

De heer **Graus** (PVV): Ik wil daarover op dit moment geen uitspraken doen als de heer Hessels dat respecteert. Dat is immers een heel andere zaak.

De heer **Hessels** (CDA): Dat zijn wij niet van de heer Graus gewend.

De heer **Graus** (PVV): Ik spreek nu over een kerncentrale en wil het daartoe beperken. Die discussie zullen wij nog wel voeren. Ik neem althans aan dat daarover nog AO's of andere debatten worden gepland. Laten wij daarover nu niet spreken.

De heer **Jansen** (SP): De meeste fracties aan deze tafel die niet zo enthousiast zijn over kernenergie kunnen wel een aantal voordelen daarvan opsommen. De SP-fractie ziet ook duidelijk een aantal voordelen. Hoe zit het met de PVV-fractie op dit punt? Ziet zij als voorstander van kernenergie ook nadelen, of is het alleen maar geweldig allemaal?

De heer **Graus** (PVV): De heer Jansen doelt waarschijnlijk op het afval enzovoorts. Hij weet ook dat het binnen honderd tot vierhonderd jaar geneutraliseerd kan worden. Er zijn genoeg opslagmogelijkheden. Voor een heel land zou die opslag in een eengezinswoning kunnen. Die zaken worden misschien ook nog opgelost. Misschien wordt dat in de toekomst nog wel verduurzaamd. Dat wil niet zeggen dat wij moeten achterblijven. Als wij dermate afhankelijk blijven van Rusland en andere boevenlanden, moeten wij ervoor oppassen dat meer mensen sneuvelen in oorlogen en crisissituaties dan als gevolg van de derde of de vierde generatie kerncentrales. De kans dat het laatste gebeurt, is namelijk heel klein. Het gaat dus om het stellen van prioriteiten. Je moet toch vooruit. Zo kan het ook niet. Aan alles zijn risico's verbonden. 0% risico bestaat niet. Dat heeft de heer Jansen mij dan ook niet horen zeggen. Wij zijn tegen de huidige generatie windmolens. Maar ik begrijp ook dat er windmolens in de maak zijn die mogelijk een hoog rendement hebben, die niet zo duur zijn en die mogelijk voor een iets stabielere energievoorziening kunnen zorgen. Ik heb het nu over de huidige generatie; laat dat heel duidelijk zijn. Nu zijn ze nog te duur, hebben ze een te laag rendement en is de energievoorziening instabiel. Wij vinden het huidige energiebeleid volkomen onrealistisch. Zonder een goede energievisie in het energiebeleid hebben ons land en onze industrie geen toekomst. Ik zal dit de komende maanden heel vaak

zeggen: een goede energievoorziening is de basis van een goede economie. Dat ontbreekt gewoon. Wij hebben geen continuïteit in de levering van energie. Daarom pleit ik heel sterk voor kerncentrales. Ik heb niet voor niets twee keer een motie ingediend. Ik pleit ook voor meer steun van de Kamer en van de regering voor het OPAC-verhaal, vooral nu blijkt dat de provincie Limburg bereid is zelf een investering te doen in haalbaarheids-onderzoeken en dergelijke. Daar hebt u het tot nu toe laten afweten, terwijl uw wiegje toch in Zuid-Limburg gestaan heeft. Ik had toch iets meer van u verwacht voor uw eigen provincie en uw eigen mensen die daar wonen, familieleden en vrienden, terwijl u weet dat Zuid-Limburg in zwaar weer verkeert. De heer Hessels zegt "het is voor het hele land". Dat klopt, maar ik wil ook op uw persoonlijke gevoelens inspelen. U weet dat het momenteel heel slecht gaat met Zuid-Limburg wat de economische groei en werkgelegenheid betreft. Dit zou een mooie bijdrage kunnen leveren. Los van onafhankelijkheid en dergelijke is ook de werkgelegenheid van belang. Met de bouw en het in stand houden van zo'n OPAC is een heleboel werkgelegenheid gemoeid, waarvoor ik ook wil pleiten. Ik sluit mij aan bij de woorden van de heer Zijlstra. Hij heeft gezegd dat de wind geen stabiele energievoorziening is en dat er geen stabiele aanvoer door wind is. Ik zal zo een grafiekje rond laten gaan. Het lijkt de hartslag van een of andere stervende milieuactivist; u zult zien dat het volstrekt instabiel is.

De heer **Jansen** (SP): Bij een stervende milieuactivist zie je juist heel weinig uitschieters. Die is namelijk bijna dood.

De heer **Graus** (PVV): Die zitten er ook in, alleen op de verkeerde momenten. Ik heb de problemen van windenergie genoemd: duur, laag rendement en wisselvalligheid. Die wisselvalligheid, het grootste probleem, zal toch moeten worden aangevuld door gascentrales, terwijl het Nederlandse gas op raakt als wij zo doorgaan tot 2020. Moeten wij niet stoppen met het verspillen van gas naar het buitenland tegen heel lage prijzen? Wij verpatsen het gewoon. Moeten wij het niet bewaren, puur voor verwarming van onze eigen huishoudens? Moeten wij voor de industrie niet die kerncentrales opzetten en het relatief goedkope gas gebruiken voor onze eigen burgers? Het tweede grote probleem is het lage rendement. Ik heb al voorspeld – nu blijkt het ook uit te komen – dat het windpark op zee met een capaciteit van 6000 megawatt maar gemiddeld 1500 megawatt zal opleveren, terwijl een grote kerncentrale al snel op zo'n 1600 megawatt continu zit. Het is een stabiele leverancier van energie. Ik heb reeds twee keer een motie ingediend over de bouw van de derde generatie kerncentrales. Toen was mijn punt het onbetrouwbare Rusland. Ik meen dat een van mijn collega's nog zei: beginnen jullie in plaats van Antillianen en Marokkanen nu ook Russen te bashen? Inmiddels is iedereen gedraaid als een blad aan de boom. Wij waren de enigen die voor kernenergie waren, de rest was echt tegen kernenergie. Maar nu blijkt dat iedereen, ook datzelfde CDA, is gedraaid omdat zij zien dat wij uiteindelijk gelijk hebben gehad. Dus zo gek is de PVV nog niet. Een goede energievoorziening is de basis van een goede economie. Gaat Nederland onderzoek doen naar de

vierde generatie kerncentrales, die zelfs zeer duurzaam kunnen zijn? Ik heb vorig jaar al gesproken over duurzaamheid in verband met kernsplijting, maar toen werd ik ook nog uitgelachen. Nu staat inmiddels een of andere deskundige ermee in de Volkskrant. De PVV wil haalbaarheid en betaalbaarheid van energie voor burgers en bedrijven. De PVV wil geen onnodig dure energie onder leiding van klimaatkabouters en energieclowns. Onze partij wil geen afhankelijkheid van politiek instabiele en onbetrouwbare landen. De PVV wil geen afhankelijkheid van zogenaamde flexibele energie. Wij willen geen windmolenwaan, althans van de huidige generatie. Wij moeten stoppen met ons gas te verspillen naar het buitenland. Wij moeten een onafhankelijk nucleair land worden. Hiervoor zal ik wederom een motie indienen: tegen de windmolens, maar voor kernenergie. Ik zal daarmee doorgaan totdat ik erbij neerval, want dat schijnt hier nogal eens te helpen, zoals ik de laatste tijd heb gemerkt.

Het is logisch dat ik als Zuid-Limburger met OPAC kom. Hierover heb ik ook al twee keer een motie ingediend. Een keer had het CDA zelfs toegezegd om die te steunen, maar die steun werd helaas ingetrokken. Ik stond er toen wederom alleen voor. Ik heb dat twee keer gedaan. Er blijkt meer draagvlak te zijn, waarvoor hulde. Ik ben ook heel blij. Dat wordt een belangrijke ondersteuning voor grootschalige energieproductie en een belangrijke stap, ook weer, naar onafhankelijkheid en leveringszekerheid. Het is immers een bewezen technologie, het is snel realiseerbaar en het zorgt voor een economische impuls. Ik zou willen dat, als het er komt, het naar Zuid-Limburg gaat. Want daar is de economische impuls het hardst nodig; vanwege de bouw en de werkgelegenheid zou het daar heel erg welkom zijn. Het gaat immers niet goed met Zuid-Limburg, en specifiek met Parkstad gaat het ook helemaal niet goed. Laten wij met zijn allen Zuid-Limburg helpen om er bovenop te komen en laten wij de glorie tijden laten herleven die Zuid-Limburg ooit heeft gekend.

De PVV-fractie vraagt, nadat eerder twee moties over de OPAC zijn verworpen, de bereidheid van de regering en de Kamer om het OPAC-verhaal te ondersteunen. Ik wil dat wij kunnen rekenen op die steun, om bovenstaande redenen. Laat dit nu eens boven de partijpolitiek staan. Laten wij nu eens realistisch zijn en niet denken: "Het is Graus van de PVV, dus moeten wij het bij voorbaat niet steunen, want het is een PVV'er die het zegt." Laten wij gewoon die provincie helpen en met name Zuid-Limburg. Ik vind dat deze vraag en deze twee moties niet nodig hadden moeten zijn bij een Zuid-Limburgse minister van wie het wiegje daar heeft gestaan. Ik vind het jammer dat er niet meer vanuit de minister zelf is gekomen. Wanneer er voor OPAC wordt gekozen, is Limburg "the place to be", want Zuid-Limburg heeft de benodigde stabiele steenlaag op 1400 meter diepte en er is voldoende ruimte voor een bovengronds meer. Dat kan ook nog een heel mooi stuk natuur worden. Voorts is er een gemakkelijke verbinding met de Maas en tot slot heeft Zuid-Limburg het hardst die economische impuls nodig. Om die redenen hoop ik dat zowel de regering als de Kamer mij hierin steunt.

De **voorzitter**: Zou u uw betoeg kunnen afronden?

De heer **Graus** (PVV): Ja, ik ben zo klaar. De PVV-fractie vraagt meer steun voor de verwezenlijking van een en

ander en stelt ook voor om met de Kamer een werkbezoek af te leggen in Zuid-Limburg. Ik denk dat wij dat gewoon moeten doen en dat iedereen dan pas moet oordelen. Er werd over klimaatveranderingen gesproken. Deze maken deel uit van de evolutie van de aarde en komen door niets anders. Uranium is een godsgeschenk. De regering moet zich niet laten leiden door klimaatclowns. Regering, neem uw verantwoordelijkheid en zorg ervoor dat wij niet een afhankelijk, onbetrouwbaar land worden, een kabouterland! Het is de laatste keer dat ik dit vraag. Neem dit alstublieft serieus! Zojuist heb ik verteld dat er mensen gaan sneuvelen, want er komen oorlogen van energieafhankelijkheid. Net zoals het gaat met geloof, gaat het met energie. Er komt altijd narigheid van, er zullen altijd mensen sneuvelen. Regering, kies alstublieft voor die veilige derde en vierde generatie kerncentrale.

De heer **Hessels** (CDA): De heer Graus weet dat de CDA-fractie al bezig was met OPAC voordat de PVV werd opgericht. Als andere Zuid-Limburger – niet alleen het wiegje van de minister stond er, maar ook het mijne – wil ik hierover nog één heel belangrijke opmerking maken. Het maakt helemaal niet uit of het Zuid-Limburg, Noord-Limburg, Zeeland of Groningen is, waar OPAC komt. OPAC moet er komen! Daarbij is belangrijk – ik vraag aan de heer Graus of hij dat ook onderschrijft – dat de ondergrond geschikt is voor de vestiging van een pompaccumulatiecentrale onder de grond. De heer Graus weet ook dat in 90% van Zuid-Limburg de ondergrond daarvoor niet geschikt is, net als in 90% van heel Nederland. Moeten wij daar niet primair naar kijken, voordat wij met allerlei verhalen komen over met name de werkgelegenheid in Zuid-Limburg, hoe belangrijk die ook is? Een goede energievoorziening – de heer Graus zegt het zelf – is toch veel belangrijker dan de locatie waar zo'n zaak als OPAC moet komen?

De heer **Graus** (PVV): In Zuid-Limburg is zo'n stabiele ondergrond aanwezig. Er is ruimte, er is een verbinding met de Maas, er is alles. Het is heel gezellig om met de heer Hessels een lekker Limburgs pilsje te drinken, bijvoorbeeld op het Plein als de gebouwen van de Tweede Kamer moeten worden ontruimd. Ik snap alleen niet dat hij mij als Limburgse medestrijder twee keer niet gesteund heeft met een motie. De uitvinder van het hele OPAC-verhaal snapte dat ook niet. De heer Hessels kan er wel langer mee bezig zijn geweest, maar dan zou hij mij echt hebben moeten steunen. Bij de AID is het vorige week ook gebeurd. Ik heb al eens gezegd dat de D van CDA staat voor "draaikonten". Het is de tweede keer dat het CDA Limburg niet steunt, terwijl Limburg in zwaar weer zit. Ik begrijp dat echt niet. Het gaat daar echt slecht met de economische groei. Gun het die Zuid-Limburgers toch een keer! Het AID-hoofdkantoor, alles wat er na de mijnensluiting is gebracht, wordt er weer weggehaald. Gun Limburg die werkgelegenheid! Alle mogelijkheden zijn er, dat weet u. De stabiele steenleg is er, de plaats voor meer is er, de verbinding met de Maas is er en de welwillendheid is er van een provincie die wil investeren en van de mensen die er willen gaan werken. Ik snap niet dat u zegt dat het niet uitmaakt of het Midden- of Noord-Limburg is. Dat heeft het CDA ook met de AID gedaan. Het moet naar Zuid-Limburg, want daar is zwaar weer en niet in Midden- en Noord-Limburg.

De heer **Van der Ham** (D66): Ik vraag mij af of de kernenergielobby het zo fantastisch vindt dat u zijn belangrijkste ambassadeur bent in de Tweede Kamer, maar dat moet hij zelf beoordelen. U zei dat Nederland volstrekt onafhankelijk moet worden van het buitenland en kernenergie gebruiken als belangrijkste energieopwekking. Waar in Nederland kunnen wij uranium winnen?

De heer **Graus** (PVV): Wat u zegt is heel grappig en ik begrijp het wel, maar u weet dat de beperkte uranium die ervoor nodig is, honderden jaren kan worden gebruikt als wij uitgaan van een kerncentrale van de vierde generatie. Ik verwijs u naar het artikel in de Volkskrant dat ik u zal geven. Dat moet u maar eens lezen, dan hebt u uw antwoord. Het is een technisch verhaal en het heeft geen zin dat ik het hier voor u ga uitsplitsen. De heer Zijlstra heeft het gelezen. U zegt dat ik ambassadeur ben voor de kernenergie. Toen ik twaalf jaar was, reed ik op een fiets van Nederlands fabricaat, zo'n vies bruin ding. Daar zat een sticker op met "Kernkraft JA". Dat was een sticker met een Duitse vlag. Toen was ik al bezeten van kernenergie. Als kind was ik al geïnteresseerd in kernenergie, dus ik ben een liefhebber van kernenergie. Als volksvertegenwoordiger weet ik nu ook, dat het pure noodzaak is. Dat is niet omdat ik een ambassadeur ben van kernenergie, maar wij komen er niet meer omheen. Wij zijn achterlijk als wij denken dat wij er omheen komen. Dan zijn wij een achterlijk land. Kijk bijvoorbeeld naar Frankrijk. Na de oliecrisis in 1973 heeft Frankrijk tientallen kerncentrales gebouwd en daardoor is het land al onafhankelijk. Wij zijn nog steeds afhankelijk van onbetrouwbare landen als Rusland. Als die landen de kraan dichtdraaien, hebben wij een probleem en daar gaat het om, niet om dat ik een ambassadeur ben. U vraagt zich af of de mensen daar blij mee zijn. Ik denk dat heel veel mensen wel blij zijn dat ik voor kernenergie opkom en voor die mensen doe ik het. Ik doe het voor de mensen die wel blij zijn dat ik er zit.

De vergadering wordt van 15.50 uur tot 16.05 uur geschorst.

De **voorzitter**: Ik heb overlegd met de griffier. Wij hebben uiterlijk tot 17.00 uur de tijd. De minister en de staatssecretaris beginnen zo direct met hun beantwoording in eerste termijn. Nu was er een plenaire afronding geregeld, waarin ook eventuele moties konden worden ingediend. Die plenaire afronding wordt niet mogelijk geacht voor het herfstreces. Ik heb daarom met de griffier besloten dat deze plaatsvindt voorafgaand aan de behandeling van de begroting van Economische Zaken. Deze zaken staan weliswaar los van elkaar, maar wij zijn dan toch bij elkaar. Ik zie iedereen instemmend knikken.

De heer **Hessels** (CDA): Mijn voorkeur gaat toch uit naar een afronding deze week.

De **voorzitter**: Het is echt onmogelijk om de afronding deze week te houden.

De heer **Van der Ham** (D66): Op de desbetreffende dinsdag zijn enkele woordvoerders in het buitenland.

De **voorzitter**: Het gaat over een woensdag.

De heer **Hessels** (CDA): Wij kunnen dit beter in onze commissie bespreken. Op die woensdag zijn drie woordvoerders in het buitenland. Wanneer de minister in het buitenland is, dan wordt daarmee rekening gehouden. Het zou goed zijn als hetzelfde gebeurt wanneer de woordvoerders in het buitenland zijn.

De **voorzitter**: Goed, wij kijken daar nog naar.

Minister **Van der Hoeven**: Voorzitter. Ik hoop dat de Kamer het mij niet kwalijk neemt als ik niet op alles inga. De Kamer heeft twee uur en drie kwartier gesproken. Dat is prima, maar ik kan niet in een halfuur alle vragen beantwoorden, met name omdat er soms heel tegengestelde dingen naar voren kwamen. Bijna alle sprekers zijn het erover eens dat de analyse en de beschrijving compleet zijn en dat wij daar iets mee kunnen, maar als ik hen beluister over wat er moet gebeuren, dan zit daar toch een behoorlijk aantal tegenstellingen in. Moet de energieopslag centraal of decentraal plaatsvinden? Moeten er kolencentrales komen en is kernenergie een optie? De Kamer is het ook niet eens over wat de markt moet doen en wat de overheid. Er zijn sprekers die zeggen: nu moet je kiezen! Anderen zeggen: houd alle opties open. Moet ik sturen op het doel of op het middel? Is er sprake van een revolutie of een evolutie? Is Nederland een powerhouse of hebben wij te maken met een flexscenario? Doen wij alles onafhankelijk in eigen land of doen wij een aantal dingen toch liever samen in Europa? Kortom, er zijn nogal wat verschillende invalshoeken. Ik zal proberen om ze enigszins bij elkaar te brengen, maar dat zal mij niet gemakkelijk vallen. Ik begin met het noemen van de uitgangspunten: toekomstvastheid, kosteneffectiviteit en internationale oriëntatie. Onder deze drie dingen kom je echt niet uit. Dat betekent dat de energievoorziening schoon, slim en gevarieerd moet zijn. Je komt dus vaak terecht in en-enscenario's waarin de gelijktijdigheid en soms de tijdigheid een rol spelen, en zelden in of-ofscenario's, omdat je daarbij in aanvaring komt met je eigen uitgangspunten. Natuurlijk moeten marktpartijen een taak hebben die ligt binnen de gestelde randvoorwaarden of binnen internationaal of nationaal verband. Ik ben het zeer met de Kamer eens dat wij een open en innovatieve markt moeten hebben, waarin innovatie en concurrentie worden beloofd die ten goede komen van de milieu- en klimaatdoelstellingen en de consument. Met concurrentie is dan niks mis. Soms moet je met elkaar samenwerken in de vorm van platforms en taskforces en meerjarenafspraken maken omdat dit sneller tot resultaat leidt dan wetgeving en handhaving. Met alle respect, maar wij zijn geen energie-eiland. Onafhankelijkheid van Nederland op het gebied van energie? Ik zie dat wij samenwerken met onze burens en dat onze burens dankbaar zijn dat wij er zijn. Via NorNed regelen wij een aantal zaken met Noorwegen. Dat kun je toch niet allemaal afknippen? Mijnheer de voorzitter, dat gaan wij echt helemaal niet doen.

De **voorzitter**: Wij zullen dat in de Handelingen opnemen.

Minister **Van der Hoeven**: Dat is goed. Je moet dus werken aan betere netwerken en aan meer internationale netwerkverbindingen voor gas en elektri-

citeit, zodat een diversificatie ontstaat en je niet afhankelijk bent van één leverancier. Dat moeten wij niet hebben. Wij werken aan marktintegratie bij gas en elektriciteit, bijvoorbeeld in Noordwest-Europa. Zoals ik al zei: je moet in ieder geval onomwonden kiezen voor transitie naar een duurzame energievoorziening die structureel, betrouwbaar, betaalbaar en schoon is. Misschien is dat wel het Nederland als het smart en flexibel powerhouse, zoals onder andere de heer Samsom het noemde. Ik denk dat wij wat dat betreft nog een heleboel te gaan hebben, maar dat wij wel op de goede weg zijn.

Er wordt gezegd dat geen keuzes worden gemaakt. Laat ik een paar dingen noemen waarbij wel degelijk een keuze wordt gemaakt. Dat laat onverlet dat op een aantal punten voortschrijdend inzicht zal leiden tot keuzes. Als je nu alles vastlegt voor de komende 40 of 50 jaar, dan geef ik je op een briefje dat je daar spijt van krijgt. Sommige dingen heb je nog onvoldoende op je netvlies staan. Wij kiezen in ieder geval voor Schoon en Zuinig, energiebesparing op 1, duurzame energie op 2 en CO₂-reductie op 3. Alle instrumenten zijn er. De akkoorden zijn gesloten. Wij gaan het nu dus gewoon uitvoeren. Wij kijken in 2010 hoe ver wij staan. Kolen en kernenergie. De mogelijkheid voor kolen houden wij inderdaad open. Met CCS. Zonder meer. Daar moet je naartoe. Dat is gewoon een *conditio sine qua non*. Wij zijn ook bezig met een CCS task force. Er zijn best nog wel wat losse einden, ook bij de grootschalige pilot en demoprojecten, het wetgevend en juridisch kader en dat soort dingen meer. Dat is echt nog niet opgelost, maar wij werken daaraan. Over kernenergie is vaker met de Kamer gesproken. Wat in het coalitieakkoord staat, staat er. Wordt een aanvraag ingediend, dan wordt deze in behandeling genomen. Natuurlijk versnellen en versoepelen wij de procedures. Die moeten soepeler worden. Daarin hebben de leden gewoon gelijk. Ik ben blij dat de rijkscoördinatieregeling zowel door de Tweede als door de Eerste Kamer is aangenomen. Die werkte voor de Waddenzee en die werkt nu voor Randstad 380. Er komen meer projecten. Zij zal ook gelden voor de coördinatie van Wind op zee. Nederland als gasrotonde: daaraan wordt concreet gewerkt. Ik kom daar dadelijk op terug. Ook is gevraagd naar het veiligstellen van de netten. Later deze week zullen wij praten over het rapport-Kist. Ik laat het daarom even hierbij.

Dan het waarborgen van de betaalbaarheid. De werking van de markt moet worden verbeterd. Ik denk dan aan marktintegratie en aan de aanpassing van de regels op de gasmarkt. Alle aanbevelingen die de NMa dit weekend heeft gepubliceerd, zijn opgepakt of worden opgepakt in wetgevingstrajecten die op dit moment worden gevolgd. Ook daarop kom ik zo meteen terug. Voorzitter. Dit is mijn algemene inleiding. Er is geprobeerd om het wat te ordenen. Ik ga iets zeggen over duurzaamheid en innovatie, wind op zee, aansluitbeleid en netwerken, CCS, gasrotonde, ETS, internationaal klimaatbeleid en kernenergie. Alhoewel, over kernenergie heb ik eigenlijk al alles gezegd wat ik daarover te zeggen heb, dus dat streep ik maar door. Ik zal ook ingaan op de energiebesparing en de energiemix. Ik zal proberen om dat af te ronden.

Ik begin met de duurzaamheid en innovatie. Hoe je het ook wendt of keert, dit zijn belangrijke punten. Wij investeren deze kabinetsperiode 7 mld. Daarvan is 4 mld.

bestemd voor duurzame energie, 1,2 mld. voor energiebesparing, 1 mld. voor CO₂-reductie en 900 mln. voor energie-innovatie. Dit is opgenomen in het werkprogramma Schoon en Zuinig. Het energiebeleid is natuurlijk meer dan alleen maar schoon en zuinig. Het gaat ook over de internationale olie- en gasmarkt, de energie-infrastructuur en de energiemix. Het hangt met elkaar samen, dat is heel simpel. Als je een energievoorziening hebt die schoon is, maar onbetaalbaar of onbetrouwbaar, schiet het allemaal niet op, dus je moet zorgen dat je de trajecten op deze drie aspecten tegelijkertijd in gang zet.

Door een aantal woordvoerders zijn alternatieven geopperd voor de financiële kant van de SDE. Geen misverstand, alle beschikkingen die dit kabinet afgeeft, zijn langjarig gedekt. Die financiering hebben wij eerder geregeld. De heer Samsom merkte terecht op dat een volgend kabinet niet goed bezig is, als men het daarbij laat. Ook een volgend kabinet zal op dit traject moeten doorgaan en opnieuw moeten investeren. Hoeveel dat is, hangt af van de kostprijs en de prijs van CO₂. Wij gaan Schoon en Zuinig in 2010 evalueren. Dan hebben wij een nieuwe referentieraming en een beeld van de kosten. Ik denk dat wij dan ook kijken naar de evaluatie van de financiering van de SDE. Ik neem de suggesties mee, maar het is lastig om nu uitspraken te doen voor een volgend kabinet.

Door de Kamer is ook gesproken over het FES. De bedoeling is dat de nieuwe FES-wet de Kamer in de loop van het volgend jaar bereikt. Deze wet is gebaseerd op de brief die de Kamer niet meer met mij gaat bespreken, dus ik neem aan dat ik verder kan gaan zoals daarin staat. Anders moet de brief nog op de agenda worden gezet, maar daar ga ik niet over. Bij de FES-wet wordt ook gekeken naar de bedragen die daarvoor nodig zijn. Wanneer de Kamer de brief accepteert die er nu ligt, inclusief 1,7 mld. als basisvoorziening, is dat mijn uitgangspunt. Als zij dat niet wil of als zij meer wil, moet zij dat zelf aan de orde stellen. Dat kan ik niet voor haar doen.

De heer **Samsom** (PvdA): De FES-wet gaat vooral over de vraag waaraan wij het geld uitgeven. Bij de algemene financiële beschouwingen is door meerdere fracties aangegeven dat wij nog over de voeding van het FES willen spreken. De minister zegt dat in 2010 wordt geëvalueerd. Mijn voorstel is om de financiering van de SDE reeds in 2009 te bekijken. De reden daarvoor is dat langjarige investeringen, bijvoorbeeld voor offshore windmolenparken, in 2009 moeten worden voorbereid om in 2013, 2014 en 2015 tot resultaat te leiden. Is de minister bereid om de SDE-financiering in de komende periode te bekijken, zodat wij conclusies kunnen trekken over wat wij hiervoor in de volgende kabinetsperiode moeten reserveren, al dan niet via het FES?

Minister **Van der Hoeven**: Ik bekijk dat van jaar tot jaar, omdat het van jaar tot jaar mogelijk is om andere accenten te leggen. Ik moet nog even een goed moment kiezen om de Kamer over de resultaten te informeren. Wij zijn dit jaar pas begonnen met de SDE, dus het is wel erg snel, als u mij niet kwalijk neemt.

De heer **Samsom** (PvdA): Mag ik de suggestie doen dat de Voorjaarsnota van volgend jaar een goed moment zou zijn, omdat daarbij vaak in FES-achtige sferen wordt

geschoven en gedacht? Dat geeft u nog enige tijd om de financieringsbehoefte na 2012 iets verder uit te diepen.

Minister **Van der Hoeven**: Ik zou dat wel willen, wat de heer Samsom vraagt, maar wij zijn net begonnen met de nieuwe SDE. Iedereen heeft tot 1 augustus van dit jaar aanvragen kunnen indienen, dus wat hij vraagt, is wel heel krap. Je kunt toch moeilijk op basis van driekwart jaar conclusies trekken. Ik durf dat niet, want dat vind ik echt te krap. Laten wij even kijken hoe wij daar verstandig mee omgaan. Wij hebben iets in gang gezet waarbij mensen rekenen op een commitment dat wij door moeten zetten. Wij moeten niet hebben dat wij na driekwart jaar alweer iets anders gaan doen. Dat is een beetje in tegenspraak met datgene wat de Kamer mij heeft opgedragen.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Het spijt mij wel, maar ik ga echt niet wachten tot volgend jaar. Na het herfstreces, over ruim twee weken, bespreken wij de begroting voor Economische Zaken plus de FES-wet. Daarbij staat uiteraard ook centraal hoe het verdergaat met de SDE, al was het maar omdat deze regeling een heel tumultueuze geschiedenis heeft. Daarbij is ook de vraag in hoeverre er voldoende budget is voor het begrotingsjaar 2009. Wij hoeven dit debat wat mij betreft vandaag niet te voeren, maar ik ga ervan uit dat de minister van Economische Zaken over twee weken helder kan presenteren wat de laatste inzichten zijn bij de SDE en hoe deze worden doorvertaald naar volgend jaar. Het zou wel heel sneu zijn als wij er nu alweer achter komen dat er bijvoorbeeld te weinig geld is. Dan kunnen wij dat bij de begroting over twee weken gaan regelen.

Minister **Van der Hoeven**: U moet mij niet naar iets vragen wat u in feite al hebt. U hebt deze informatie, want die staat in de begroting. Als u meer wilt uittrekken vanuit het FES, dan kan dat niet, want het FES is belegd op dit moment. Die gelden zijn uitgegeven, dat is ook wat de heer Samsom terecht zegt. Als je iets nieuws wilt, dan moet je dat op een ander moment doen. Voorzitter. De Kamer moet zich erover beraden wat zij precies van mij wil, want dit zijn verschillende signalen. Het lijkt mij prima om in het kader van het FES op een aantal zaken terug te komen, maar over de voeding en de bestemming van het FES heeft de Kamer van mij een brief gekregen.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Er spelen nu twee dingen een rol. Je kunt denken zoals je wilt over wat er via de SDE gebeurt in deze kabinetsperiode. Zoals iedereen die dat debat gevoerd heeft zich herinnert, heeft de SGP-fractie daarover een eigen positie ingenomen. Dat loopt nu. Maar de heer Samsom zegt: wat gebeurt er daarna? Daar val ik hem in bij. Om dan slagkracht te ontwikkelen, moet je dat denkproces en het uitlijnen van het een en ander naar voren halen, zodat je goed in de startblokken staat. Dat zou in de loop van komend voorjaar moeten kunnen gebeuren.

Minister **Van der Hoeven**: Maar dan is het niet op basis van een evaluatie over wat de SDE tot nu toe heeft opgeleverd. Dat is te krap.

De heer **Samsom** (PvdA): Ik bedoelde een inschatting van de financieringsbehoefte na 2012. Die gebeurt

natuurlijk deels op basis van de evaluatie van de SDE, maar vooral op basis van de doelstellingen zoals wij die hebben en de inschattingen van diverse parameters die daarbij horen, zoals kosten en CO₂-prijzen. Die inschatting hebben wij nog niet gekregen van het ministerie van EZ. Die wil ik graag hebben. Die kan het komende voorjaar komen, en dan kunnen wij nog altijd besluiten hoe wij verder discussiëren. Laten wij dingen ordentelijk, maar wel met gezwinde spoed doen.

Minister Van der Hoeven: Ik zal dat pogen, met de kanttekening dat het maken van een inschatting van de financieringsbehoefte geen enkele garantie geeft dat het geld er komt. Daar gaat een volgend kabinet over.

De heer **Jansen** (SP): Ik heb een wat ruimere vraag gesteld over de financiering: hoe denkt de minister de publieke en/of private financiering te verhogen naar aanleiding van de kritiek van de Algemene Energieraad? Die zegt: er moet jaarlijks 4 mln. tot 5 mln. op tafel komen. Dat is bijvoorbeeld mogelijk door dat verplicht aandeel duurzame energie. Dat is een manier om het private deel te verhogen. Hoe gaat u dat doen?

Minister Van der Hoeven: Mijnheer de voorzitter. U wilt om vijf uur stoppen. Ik heb een heel pakket. Ik wil best van hot naar her door mijn teksten gaan. Daar heb ik geen enkele moeite mee, maar dan komt de rest niet aan bod. Als de heer Jansen het niet erg vindt, ik kom nog bij het antwoord op zijn vraag.

De **voorzitter:** Daarin val ik de minister ook bij. Zij heeft al van tevoren aangegeven dat zij niet op alles kon ingaan. Het is dus ook de verantwoordelijkheid van de Kamer om dat mee te nemen in tweede termijn – die ik deze middag niet meer zie gebeuren – dan wel in de plenaire afronding. Zo zit de wereld in elkaar.

De heer **Jansen** (SP): Ik ben ervoor om het dan praktisch te houden en de minister haar termijn te laten afmaken. Dan kunnen wij daarna nog een ronde interrupties houden. Dan houden wij een beetje een gelijk speelveld op dit terrein.

De **voorzitter:** Laat de minister eerst maar haar eerste termijn afmaken!

Minister Van der Hoeven: Voorzitter. Ik ga mijn best doen.

De heer Vendrik vroeg wat ik in EU-verband gedaan heb om de introductie van een verplicht aandeel duurzame energie te stimuleren. Die hernieuwbare energie is een onderdeel van de prioriteit bij de onderhandeling over het energie- en klimaatpakket. In het richtlijnvoorstel wordt de mogelijkheid voor een gezamenlijke verplichting opengehouden. Uit de discussies is echter wel duidelijk geworden dat elk land zelf wil bepalen hoe het beleid wordt vormgegeven. Een gezamenlijke Europese verplichting lijkt op dit moment dus niet zo verschrikkelijk reëel.

Er is gesproken over het geld uit het FES dat aan duurzame energie wordt uitgegeven. Ik heb aangegeven wat er op dit moment in zit. Wij geven naast datgene wat wij voor de SDE uitgeven, ook nog geld uit via de MEP, via de verplichtingen die via de MEP lopen en die na 2012 vrijvallen. Daarbij is het van begin af aan een optie

geweest om datgene wat vrijvalt in de MEP ook weer in de SDE te kunnen gebruiken.

De nieuwe FES-wet komt volgend jaar. Ik ga niet in op de problemen die er zijn bij Solland Solar en DELTA. Volgens mij is dat iets wat op een andere plek moet worden uitgevochten.

Mevrouw Ortega-Martijn heeft gesproken over de kleinschalige duurzame energieopties. Ja, die nemen wij zeker ernstig. Dat gaat over zon-PV, investering in zonneboilers en warmtepompen. De doelstelling is om aan het eind van de kabinetsperiode in 100.000 bestaande extra woningen deze vormen van duurzame energie een plek te hebben gegeven.

Natuurlijk worden regionale initiatieven daar waar mogelijk ondersteund. Zij moeten aansluiten bij de Innovatieagenda. Dat is in veel gevallen het geval; dan is dat dus geen punt. Wij werken zeven thema's uit over een aantal doorsnijdende onderwerpen. Op de smart grids kom ik straks in het algemeen terug.

De vraag van de heer Jansen over Green4sure is bekend; die stelt hij elke keer. Ik heb aangegeven dat ik dat niet doe. Wij kiezen voor het groene scenario en voor Schoon en Zuinig. Dat is niet helemaal hetzelfde als Green4sure. De heer Hessels en anderen vroegen om een reductie van centrale productie ten behoeve van decentrale productie in het kader van wkk. Er is natuurlijk een vrije markt voor productie. Ik kom daar straks op terug, maar de bedoeling is dat "duurzaam" sowieso voorrang krijgt. Daar zijn twee dingen voor te regelen. In de eerste plaats moet je bij de netcapaciteit een aantal zaken doen en in de tweede plaats moet je, daar waar het in de transitiefase zit, ook het congestiemanagement een plek geven. Ik weet wel dat dit vervelend is, want dit betekent dat degenen die duurzaam produceren, niet op het net terecht kunnen en niet betaald krijgen. Daar komt het op neer. Ik vind dat ook vervelend. Daarom doen wij twee dingen in het wetsvoorstel dat naar de Kamer komt. In de eerste plaats staan daarin de mechanismen voor de toedeling van de schaarse capaciteit; dat betreft het congestiemanagement. In de tweede plaats wordt ervoor gezorgd dat de netcapaciteit wordt vergroot. Ook de hoogrenderende wkk hoort onder die duurzame elektriciteit thuis.

De heer **Graus** (PVV): U zegt dat duurzaamheid voorgaat, maar betreft u daar ook de vierde generatie van de kerncentrales bij in de toekomst?

Minister Van der Hoeven: Nee, want die is er niet.

De heer **Graus** (PVV): Gaat de 3+, de vierde generatie van kerncentrales, bij die duurzaamheid horen? Daar hebben wij het zojuist over gehad. Ik heb het stuk van de Volkskrant genoemd. Daarin staat duidelijk dat...

Minister Van der Hoeven: Ik heb het over iets anders. Ik heb het over welke energie voorrang krijgt bij het instromen op het net. De duurzaam geproduceerde energie krijgt in de toekomst via een wettelijke regeling voorrang op het net. Ik kom daar straks nog even op terug. Dat is dus iets anders dan waar de heer Graus naar vraagt.

De heer **Hessels** (CDA): Betekent dit ook dat binnen het kader van dezelfde wet verboden wordt om binnen dat congestiemanagement duurzaam geproduceerde

elektriciteit af te schakelen? Dat zou dan namelijk een oplossing zijn.

Minister Van der Hoeven: Ik kom daar straks op terug, ook op de procedure die u graag zo snel mogelijk wilt laten verlopen. Aan dat wetsvoorstel zitten immers nog wel een paar andere haken en ogen vast. Er lopen uiteraard enkele "blue energy"-projecten, samen met SenterNovem. Dat is prima. Het Aanvalsplan Warmte komt dit jaar. Het is ongelooflijk belangrijk dat wij investeren in een beperking van de hoeveelheid restwarmte en in het beschikbaar komen van duurzame warmte. Daar zijn wij het over eens. Op dit moment loopt een tender over duurzame warmte en koude. Daar zit ongeveer 10,8 mln. subsidie in. Die UKR-tender is met name bedoeld voor de gebouwde omgeving en de tuinbouwkassen. Ik ben erg benieuwd wat dit gaat opleveren, omdat dit ook in het kader van het Aanvalsplan Warmte kan laten zien hoe het kan. Dat kan de verdere ontwikkeling ook een duwtje in de goede richting geven.

Ik bekijk op dit moment hoe wij een prikkel kunnen geven aan installaties die elektriciteit uit biomassa opwekken om hun restwarmte nuttig aan te wenden. Dat loopt op dit moment. Daarbij gaat het niet om separate opwekking van duurzame warmte, maar om het benutten van de warmte bij elektriciteitsopwekking uit biomassa. Er zijn nog andere vormen van duurzame warmte waar buiten de SDE beleid op wordt gevoerd, namelijk de zonnewarmte en de aardwarmte.

Ik ben het met de heer Van der Ham eens dat het van belang is dat binnen de EU coördinatie en afstemming van onderzoek plaatsvinden. Dat is allemaal niet zo gemakkelijk. Het kader is het strategische energie-technologieplan van de EU. Daar staan zes speerpunten in. Ik hoop dat die speerpunten op Europees niveau tot een begin van coördinatie gaan leiden. Wij hebben het daarbij over de tweede generatie biobrandstoffen, CCS, met name offshore windenergie en grootschalige inzet van zon-PV en zon-CSP. Over de laatste twee zaken hebben wij eerder gesproken. Dit gaat over de Europese smart grid, waartoe ook kernenergie behoort. Ik hoop echt dat dit leidt tot Europese afstemming. Die zou het een stuk gemakkelijker maken, met name voor de Nederlandse onderzoeksprojecten, om hierop goed in te springen.

Ik zeg de heer Zijlstra dat ik altijd een voorstander van innovatie ben geweest. De VVD-fractie heeft echter nooit iets voor de SDE-regeling gevoeld. Mevrouw Neppérus heeft dit meer dan eens in de Kamer gemeld. Ik vind het consistent dat de heer Zijlstra dit nu nogmaals naar voren brengt. Binnen de SDE-regeling ligt een accent op innovatie. Ik ben het eens met de heer Zijlstra dat wij moeten bezien hoe wij de innovatiemotor op gang krijgen, vooral omdat wij meters moeten maken. Dit brengt overigens weer nieuwe innovaties op gang, waardoor opties steeds rendabeler worden. Ik ben het zeer eens met de heer Zijlstra als hij zegt dat wij moeten blijven investeren in innovatie, ook op het gebied van de geothermie. Hiervoor zijn vele demonstratieprojecten opgezet en gesteund. Daarbij speelt het probleem van de risicoverzekering voor boren. Ik kom hierop graag terug in het kader van het Aanvalsplan Warmte. Geothermie krijgt in dit plan een plaats. Dit brengt mij op het tweede grote punt, namelijk wind op zee. Hierover zal ook de staatssecretaris enkele

opmerkingen maken. Ik ben het eens met de heer Vendrik dat wij aan de slag moeten. In de brief van de staatssecretaris van 4 april staat precies wat wij gaan doen. Daaraan mag de heer Vendrik mij houden. Op dit punt zal de staatssecretaris echter verder ingaan. Ook ik ben van mening dat het stopcontact op zee voordelen biedt. Wij hebben echter afgesproken dat wij een project laten lopen. Dit project zal eind dit jaar worden afgerond. De resultaten ervan wil ik afwachten. Ik wil ook weten over welke technieken en kosten wij daarbij spreken. Het lijkt mij vrij logisch dat wij met het stopcontact op zee aan de slag gaan. Hoe wij dat doen en tegen welke prijs, moet nog worden bezien. In januari of februari ligt er een voorstel voor een wijziging van de Elektriciteitswet bij de Tweede Kamer. Wanneer dit wetsvoorstel precies zal worden ingediend, hangt af van de vraag wanneer het terug is van de Raad van State. Dit wetsvoorstel is op dit moment in procedure. Als ik de voortgang van de procedure rond dit wetsvoorstel laat ophouden totdat ik de informatie over het stopcontact heb, zou alles naar achteren schuiven. Daarom laat ik deze procedure doorlopen. Wij zullen bezien of op basis van de informatie over het project rond het stopcontact op zee via een nota van wijziging de netbeheerder hiervoor bevoegd kan worden gemaakt. Op die manier houden wij de snelheid erin en kunnen wij toch het resultaat van het genoemde project afwachten. Ik hoop dat de Kamer hiermee instemt.

Daarbij speelt uiteraard de vraag over de socialisering van de kosten. Ook ik vind dat wij op een aantal momenten kosten zullen moeten socialiseren. Als wij echter al direct zeggen dat alle kosten, bijvoorbeeld de kosten voor funderingen, gesocialiseerd moeten worden, lijkt mij dat wel erg gemakkelijk. Op die manier weten marktpartijen immers al direct dat iedereen hiervoor wel zal betalen. De prikkel is dan weg om het op een goedkope en innovatieve manier te doen. Ik vind dus dat eerst de markt op dit punt keuzen moet maken. Wij moeten niet op voorhand zeggen dat wij deze kosten zullen socialiseren. De fundering moet uiteraard aansluiten bij de gekozen turbines en de palen. Daarbij maakt het nogal wat uit of wij turbines van 3 MW of van 5 MW gebruiken. De laatste zullen wat verder uit elkaar komen te staan. Als wij nu al zeggen dat wij de kosten gaan socialiseren, weet iedereen wat er gaat gebeuren. Dat zeggen wij dus niet. Eerst moet de markt met een goed verhaal komen. Daarna zullen wij zien hoe wij hiermee omgaan.

De heer Hessels heeft gevraagd naar de commissie-Elverding en de procedures bij wind op zee en op land. Op 23 mei hebben wij aangegeven dat wij de aanbevelingen van de commissie-Elverding overnemen. Dit advies ging echter niet over energieprojecten. Eerder hebben wij wel een aantal trajecten in gang gezet waarbij energieprojecten verder werden geholpen. Ik denk daarbij aan het Bureau Energieprojecten en de rijks-coördinatieregeling. Deze regeling kan op een aantal punten soelaas bieden.

Ik ken het initiatief van Darwind in Den Helder. Bij de implementatie van wind op zee is slechts in beperkte mate sprake van technologie die zich heeft bewezen. Eventuele verbeteringen van de turbines kunnen heel fors doorwerken in de totale kosten van een offshore windpark. Ik denk dat het uitstekend is dat er een turbine wordt ontwikkeld die specifiek geschikt is voor het gebruik op zee. De problemen daarbij zijn bekend.

Binnen de Brusselse steunkaders kan ik echter niet meteen één bedrijf daarvoor steunen. Dat gaat niet. Ik ben wel aan het bekijken op welke manier wij het binnen de SDE mogelijk kunnen maken om op aanvraag subsidie te verstrekken voor de bijzondere en risicovolle inzet van innovatieve windmolens. Ik kan het niet specifiek op één fabriek richten. Maar dit zou, denk ik, zeker kunnen helpen om de plaatsing van een aantal turbines uit die fabriek in het derde Nederlandse windpark op zee aantrekkelijker te maken. Ik moet dit zodanig formuleren dat ik hiermee niet problemen met Brussel krijg. Als de Kamer mij hiervoor even de tijd gunt, komen wij daar wel uit.

Het opgesteld vermogen voor windenergie levert elektriciteit als de molens draaien. Dat klopt, zeg ik tegen de heer Graus. Bij wind op zee reken je dan met zo'n 3650 vollasturen per jaar. Bij kolencentrales en kernenergie heb je dat probleem niet. Daarbij kun je dus met 8000 vollasturen per jaar werken. Dat is de reden waarom in de SDE een subsidie per gerealiseerd kilowattuur wordt geboden en niet per megawatt opgesteld vermogen. Dat zijn namelijk twee verschillende dingen. De heer Graus overdrijft wel een beetje als hij denkt dat er maar 1500 MW echt vermogen wordt geproduceerd. Dat is natuurlijk niet waar.

De heer **Graus** (PVV): Ik heb dit genoemd als gemiddeld effectief rendement. Ik heb heel duidelijk "gemiddeld" gezegd.

Minister **Van der Hoeven**: Ik heb het gehoord. Zoals men wel gemerkt zal hebben, heb ik daar een andere mening over. Iedereen moet hiervan natuurlijk van vinden wat hij ervan vindt. Wij moeten echt niet bagatelliseren wat met wind op zee allemaal mogelijk is. Voorzitter. Ik kom op het aansluitbeleid en de netwerken. Dit is erg belangrijk, omdat dit aansluit bij Voorrang voor duurzaam. Ik kom dadelijk ook te spreken over het afschakelen. In het wetsvoorstel dat in ontwikkeling is, gaat het erom dat de netbeheerder de elektriciteit van duurzame bronnen onbelemmerd moet transporteren. Later, als het wetsvoorstel is aanvaard, moet dus in geval van schaarste op de netcapaciteit de elektriciteit van niet-duurzame bronnen worden teruggeregeld. Dat is niet gemakkelijk, zoals men zich zal kunnen voorstellen. Het is wel het uitgangspunt waarvoor wij gekozen hebben. Om dat altijd te laten lopen heb je ook een systeem voor congestiemanagement nodig. Zeker in de periode dat er nog schaarste van de netwerkcapaciteit is, kun je namelijk niet zonder congestiemanagement. De bepalingen die de verantwoordelijkheden rond congestiemanagement expliciet regelen, zullen wij daarom vastleggen in het wetsvoorstel. Zal dit ingaan op de precieze uitwerking van het systeem, waarnaar de fractie van GroenLinks vroeg, bijvoorbeeld de wijze waarop de producenten worden geselecteerd? Ik denk van niet. Dat is lastig. Juist dit element moet je namelijk bij veranderde omstandigheden kunnen wijzigen. Daarom bevat het wetsvoorstel wel de basis om dat te kunnen doen, maar zal het via nadere regels, bijvoorbeeld een AMvB of ministeriële regeling, verder moeten worden ingevuld. Zoals ik al heb aangegeven, komt dit wetsvoorstel eraan. Ten behoeve van de behandeling ervan, zal ik dan gelijktijdig een ontwerp van deze nadere regels aan de Kamer sturen. Dan kunnen de leden zien in hoeverre de

nadere regels een uitwerking zijn van de juridische grondslag die in het wetsvoorstel wordt geregeld. Dit regelt dus ook de voorrang van wkk, zeg ik tegen de heer Samsom. Daarmee sluit ik aan bij de definitie in de EU-richtlijn inzake duurzaamheid, want daar valt wkk ook onder. Ik heb aangegeven wanneer dat wetsvoorstel komt. Tegelijkertijd moeten wij nu al iets doen. Wij moeten namelijk een kader hebben voor het signaleren van en reageren op congestie. Daarmee is men op dit moment bezig. Dat lukte niet zo gemakkelijk door TenneT en Energiened. Ik kom dus op korte termijn met een aantal maatregelen, die ook leiden tot een betere bewaking van de feitelijke netbelasting. Ik zal die maatregelen opnemen in de regeling voor tariefstructuren en voorwaarden. Die regeling biedt ook de basis voor de Netcode. Ik zal de Kamer dit concept zo spoedig mogelijk doen toekomen. Dan kunnen wij daarover eventueel van gedachten wisselen. Acuut is het probleem in het Westland. Dat is inderdaad waar. Daar moet dan ook snel het systeem van congestiemanagement worden toegepast. Daarbij is te zien dat het systeem binnen de bestaande wettelijke structuur ontwikkeld is. Het is niet ideaal, maar het is bruikbaar en het is nodig. Wij starten in november. Er is in oktober al een aantal voorlichtingsbijeenkomsten. Wij lopen inderdaad vooruit op de aanpassing van de codes en op de invoering van het wetsvoorstel Voorrang voor duurzaam, maar het systeem werkt op basis van vrijwilligheid. Het is goed dat wij in ieder geval een poging doen om de problematiek in het Westland op deze manier op te lossen.

Wij hebben gekeken naar de kosten voor het systeem van congestiemanagement. Die worden gesocialiseerd, want dat is echt de enige mogelijkheid binnen het huidige wettelijk kader. Dat betekent een eenmalige stijging van de kosten per huishouden van maximaal € 1,50. Alles heeft zijn prijs en volgens mij wordt het probleem op deze manier voor het moment opgelost.

De heer **Zijlstra** (VVD): Voorzitter. Mag ik voorstellen dat wij deze discussie bij de behandeling van het wetsvoorstel voeren? Ik heb namelijk allerlei vragen.

Minister **Van der Hoeven**: Mijnheer Zijlstra. Dit heeft niets te maken met het wetsvoorstel. Dit is wat er nu gaat gebeuren.

De heer **Zijlstra** (VVD): Dan stel ik nu maar mijn vragen. Bij congestiemanagement betalen wij natuurlijk straks twee keer voor het leveren van geen stroom: eerst wordt subsidie verstrekt op het neerzetten van wkk-capaciteit en vervolgens wordt bij netwerkproblemen geld verstrekt voor het niet produceren van stroom vanwege een overcapaciteit. Mijn fractie is voor zo veel mogelijk voorrang voor duurzaam, maar twee keer betalen voor het leveren van geen stroom is toch wel een moeilijke verhaal.

Minister **Van der Hoeven**: Het is zo lang als het breed is. Als u vindt dat ik het congestiemanagement niet moet doen, dan mag u aan de Westlandse tuinders uitleggen waarom zij inderdaad financiële problemen krijgen. Ik probeer een tijdelijke oplossing te vinden. Ik ben het met u eens dat het eigenlijk anders moet, maar dat gaan wij doen met het wetsvoorstel.

De heer **Zijlstra** (VVD): Dit toont vooral aan dat mijn fractie zeer terecht de SDE-regeling niet zo'n briljant plan vond. De capaciteitsproblemen in het Westland hebben ook te maken met een distributiebedrijf aldaar dat is vergeten links en rechts investeringen te plegen. Om nu de tuinders helemaal te vrijwaren, is wel heel gemakkelijk de andere kant op geredeneerd. Die tuinders mogen best hun verantwoordelijkheid – zij zijn bij dat bedrijf betrokken – nemen; het wordt nu wel weer heel gemakkelijk afgewenteld op de belastingbetaler.

Minister **Van der Hoeven**: Als u het geen goed idee vindt, dan moet u dat nu zeggen – dat doet u nu dus – maar dat moet u mij ook vertellen hoe het wel opgelost kan worden.

Nogmaals, er is een heel specifiek probleem in het Westland. Wij spreken daar niet voor het eerst over; volgens mij was u, of iemand anders van uw fractie, een van de Kamerleden die mij heeft opgedragen het probleem op te lossen, zodat de mensen aldaar niet met een probleem opgezadeld worden. Op deze manier lossen wij dat tijdelijk op.

Ik ben het bijzonder met u eens dat het in zijn totaliteit om netcapaciteit gaat en dat je duurzaam voorrang geeft. Dat betekent dus dat je niet duurzaam moet afschakelen; op dit moment ontbreekt het mij echter aan de macht en een wettelijke basis daartoe. Ik moet het dus, helaas, tijdelijk op deze manier doen.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Wat is nu uw precieze inzet bij dat wetsvoorstel? Wat zal voorrang voor duurzaam in de praktijk inhouden? Wordt het afkopen van duurzame bronnen door niet-duurzame bronnen de regel? Wordt niet-duurzaam daarentegen inderdaad afgeschakeld?

Dat lijkt mij namelijk heel kostbaar en heel complex, zeker als je op termijn de basislasten verder verhoogt met nog meer kolencentrales in het land. Dan wordt het probleem alleen maar vergroot. Dan hebben wij misschien de duurzame-energieproducenten een douceurtje gegeven, maar schieten wij er vanuit duurzaamheidsperspectief geen moer mee op. Als puntje bij paaltje komt – zij het dat er een financiële transactie plaatsvindt – wordt duurzaam afgeschakeld om ruimte te bieden voor niet-duurzaam. Dat kan toch nooit de uitkomst zijn? Hoe gaat u dat oplossen?

Minister **Van der Hoeven**: U hebt gelijk dat dit inderdaad een probleem is. Dat is nu precies de reden dat op dit moment iedereen die gevraagd wordt naar zijn mening over het wetsvoorstel, vooral kijkt hoe hij er zelf het beste uitkomt.

Uiteindelijk moet er een combinatie komen van enerzijds congestiemanagement – je zult netverzwaringen moeten hebben, een van de punten waar het natuurlijk om het draait, zoals de heer Zijlstra al zei – en anderzijds een systeem waarin duurzaam voorrang krijgt boven niet-duurzaam. Dat heb ik natuurlijk niet in een jaar geregeld.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Ik ben blij dat u dit prangende probleem erkent. Als wij dat op termijn echt willen oplossen, moeten wij dan niet vandaag automatisch de politieke conclusie trekken dat in de praktijk duurzaam altijd voorrang krijgt, inderdaad op het net komt en dat de basislasten in Nederland niet uitgebreid

mogen worden? Met andere woorden: dat powerhouses-cenario moet van tafel, want het levert precies dit probleem op. Hoe meer kolencentrales, hoe groter het probleem.

Minister **Van der Hoeven**: Ik zat eigenlijk te wachten op het moment waarop de heer Vendrik met dit punt zou komen.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Ja, gek hè?

Minister **Van der Hoeven**: De heer Vendrik weet dat er ook een aantal andere mogelijkheden is. Hij is ook benaderd door EnergieTransitie en de Algemene Energieraad met andere opties voor de basislast. Ik wil graag bij de behandeling van het wetsvoorstel hierover verder spreken met hem. Hij heeft een punt met zijn opmerking dat je zeker bij dit onderwerp tot bepaalde keuzes moet komen die altijd voorrang voor duurzaamheid regelen. Dat is op dit moment niet het geval. Zeker in de komende jaren zal er een combinatie zijn van congestiemanagement aan de ene kant en voorrang voor duurzaamheid omdat er geïnvesteerd wordt in de netten aan de andere kant. Als de heer Vendrik wil weten hoe het zit met de investeringen in de netten die zich gedeeltelijk in andere overheidshanden bevinden dan die van de Rijksoverheid, denk ik dat het verstandig is dat wij daarop terugkomen in het kader van het rapport van de commissie-Kist.

De heer **Hessels** (CDA): In mijn eerste termijn heb ik betoogd dat het probleem is ontstaan doordat de netbedrijven nu niet proactief mogen investeren. Wordt dit ook opgelost door de maatregelen die de minister gaat nemen?

Minister **Van der Hoeven**: De netbeheerders hebben de wettelijke plicht om iedereen aan te sluiten en het transport te regelen. Op een aantal plekken waar dat nu niet het geval is, is netuitbreiding nodig. Dit is ook een antwoord op de vraag van de heer Van der Vlies, die hier expliciet naar informeerde. Er worden op dit moment stevig wat investeringen gedaan, zowel regionaal als landelijk. Het gaat hierbij om Randstad 380 en om extra capaciteit in het Westland en het Noorden. Ik ben ook een fundamenteelere herziening gestart van het reguleringskader, om te bezien of de netbeheerders niet snellere en betere prikkels kunnen krijgen om tijdig te investeren, zodat iedereen op dat net kan. Dat is het punt waar het om gaat: tijdig investeren. Op dit moment is het reguleringskader vooral ingericht op efficiency. Het reguleringskader moet worden aangepast ten behoeve van de innovatie in netten en van het opheffen van de verschillen in planning en realisatie van de elektriciteitsproductie en het elektriciteitstransport. De heer Hessels vroeg hier nadrukkelijk naar. Ik heb dit ook uitgelegd in het Energierapport. Op dit moment wordt het overigens opgepakt in een project.

Dit brengt mij bij het punt van CCS. Het denken over CCS is een beetje raar verlopen. Eerst werd het omarmd als dé oplossing. Daarna werd het bekritiseerd. Als wij het echter ontdoen van alle franjes en de emoties die ermee samenhangen, is het wel zo dat CCS een transitietechnologie is. Bovendien kan dankzij CCS steenkool benut blijven worden als relatief goedkope en ruim beschikbare brandstof, zonder dat de CO₂-

doelstellingen in gevaar worden gebracht. Het is ongelofelijk belangrijk om meer kennis te ontwikkelen over CCS, enerzijds omdat het moet kunnen worden toegepast in Nederland en Europa, anderzijds omdat het een geweldig exportartikel is naar landen als China, waar een ongelofelijk grote behoefte aan energie is en waar men op dit moment kolencentrales zonder CCS bouwt. Verder is het van belang om te kijken hoe het juridische en wettelijke kader is, hoe het veiligheidskader en de verantwoordelijkheid rondom CCS geregeld zijn. Ook dit wordt op dit moment bekeken. Het is van belang dat de pilots en de proeffabriek snel en voortvarend worden uitgevoerd. Er is een Taskforce CCS met daarin deskundigen, zowel marktpartijen en overheden als maatschappelijke organisaties. CCS roept inderdaad vragen op. Het kost op een aantal punten ook energie, maar je moet een keuze maken over betrouwbaarheid, betaalbaarheid en schoon. Die drie zaken lopen parallel. Als je het volgtijdelijk laat lopen, schuif je CCS inderdaad naar achteren. Dat is niet verstandig. Er moet echt voor gezorgd worden dat die drie zaken parallel lopen, zodat het wel degelijk lukt.

De CCS-ontwikkeling verloopt in fasen. Op dit moment steunen wij een aantal experimenten. Daarna komen de grotere demo's en dan komt de volledige uitrol. Er worden natuurlijk verschillende jaartallen genoemd. U mag best weten dat ik ook het liefst zou zien dat het zo snel mogelijk gebeurt. Daar hebben wij allemaal belang bij. Op dit moment lopen de experimenten. De grotere demo's, die naar mijn mening vanuit Europa gesteund moeten worden, komen daarna. De capaciteit en kennis die op deze manier worden ontwikkeld, rol je daarna uit. Het is een transitie waarbij wij ons moeten realiseren dat Nederland geen eiland is. Het is van belang dat wij samen met andere landen de kennis ontwikkelen. Nog niet zo lang geleden hebben wij met Saudi-Arabië een CCS-conferentie gehouden om te bezien wat er gezamenlijk kan worden gedaan. Het is een probleem dat op meerdere plaatsen speelt. Naarmate er meer kennis is op dit punt, is een en ander sneller te commercialiseren.

De heer **Zijlstra** (VVD): Wij zeggen niet eens dat de minister datgene wat zij wil doen met CCS sowieso niet moet doen. Wij zouden alleen andere keuzes maken. De minister spreekt van betrouwbaar, betaalbaar en schoon. CCS is op dit moment niet betrouwbaar. Het is immers zeer de vraag of de techniek gaat werken. Op het punt van de betaalbaarheid is het niet goed, omdat het duidelijk een hogere elektriciteitsprijs oplevert. In eerste termijn heb ik al gezegd dat er per 1000 megawatt een arena vol met giftig as ontstaat. De minister wil de CO₂ onder de grond stoppen maar gaat wel door met CCS. Zij wil echter niet het pad nucleair bewandelen. Ik krijg die twee, dus CO₂ en CCS, niet in mijn hersenpan verenigd. Kan de minister mij nog eens uitleggen hoe zij die gekke kronkel heeft gemaakt?

Minister **Van der Hoeven**: Wat de heer Zijlstra zegt, vind ik een beetje raar. Als wij inderdaad niet moeten investeren in kennis of iets nieuws, in dit geval in CCS, hadden wij dat ook niet moeten doen in kennis over kernenergie en kernfusie.

De heer **Zijlstra** (VVD): Ik zeg niet dat de minister dat niet moet doen.

Minister **Van der Hoeven**: Oké.

De heer **Zijlstra** (VVD): Ik zeg alleen dat de minister die weg gaat met die kanttekeningen daarbij, maar dat zij vooralsnog weigert om die andere route te kiezen. Zij schuift het vooruit door te zeggen dat zij die route niet uitsluit. Dat is volgens mij niet te verenigen: als zij voor het een gaat, moet zij logischerwijs toch ook voor het ander gaan?

Minister **Van der Hoeven**: Nu ken ik de heer Zijlstra weer. Nu stookt hij gewoon weer in de coalitie. Dat moet hij niet doen. Over die kwestie hebben wij al eerder met elkaar van gedachten gewisseld. Deze periode gaan wij niet bouwen. Mocht er een aanvraag komen, dan zullen wij die netjes in behandeling nemen.

De heer **Van der Ham** (D66): Wat er gestookt wordt, is op dit moment niet heel interessant. De minister heeft in verschillende debatten gezegd dat er ook ten aanzien van de CCS-ontwikkeling onzekerheden zijn en dat wij op een gegeven moment onze mind moeten opmaken. Op een bepaald moment kunnen wij bijvoorbeeld tot de conclusie komen dat het wel degelijk een goede transitietechnologie is, waaraan wij de komende tien, vijftien of twintig jaar iets kunnen hebben. Misschien komen wij echter tot de conclusie dat het allemaal interessant is, maar dat er geen opschaling mogelijk is en dat die technologie niet echt een grote bijdrage kan leveren. Wat is voor de minister het moment om haar mind op te maken en in te schatten of die technologie daadwerkelijk een grote rol kan spelen, los van de vraag of er in een volgende kabinetsperiode besloten zal worden tot kernenergie?

Minister **Van der Hoeven**: Als het over CO₂ gaat, zijn er in mijn optiek drie elementen aan de orde. Ten eerste moet je het afvangen. Dat is geen punt. Vervolgens kun je het gebruiken, bijvoorbeeld als groeigas. Ten tweede dien je het te verminderen. Dat houdt in dat je wat de kolencentrales betreft moet nagaan of er op dat punt ook een aantal technologische verbeteringen te bedenken is. De heer Van der Ham weet net zo goed als ik dat die er inderdaad zijn. Ten derde houd je iets over wat je moet opslaan. Hoe je het ook wendt of keert, het CCS-verhaal, met name het use, reuse and storage, blijft gelden. Je moet op dat punt dus informatie en kennis ontwikkelen. Zelfs als wij binnen de EU zouden zeggen dat het alleen kolencentrales mogen zijn die volledig met CCS zijn uitgevoerd, geldt het scenario van de heer Samsom. Laten wij onze ogen niet dicht doen. Als wij die kennis niet ontwikkelen, weten wij wat er gebeurt in andere landen in de wereld waar een groeiende behoefte aan energie is. Voor mij is die transitietechnologie van CCS dus sowieso heel belangrijk, hoe je het ook wendt of keert. Ik vind dus dat wij nu echt in die demonstratieprojecten moeten investeren. Ik vind dat wij op dit moment in demonstratieprojecten moeten investeren. Het McKinseyrapport geeft dat ook aan. Daarna ga je het opschalen. Op dit moment moet je heel goed kijken wat dat betekent voor de plek waar je je CO₂ gaat opslaan. Je moet kijken naar het juridisch kader en je moet helder maken wat het betekent. Wij zijn er op dit moment mee bezig. Wij zullen niet alleen de veiligheidsvragen goed moeten beantwoorden, maar ook een verdraaid goede communicatie moeten hebben met burgers, bedrijven en

wetenschappers, zodat er niet allerlei woeste verhalen in de wereld komen. Je kunt niet overal "nee" tegen zeggen en dan zeggen: het komt allemaal van de wind. O nee, dat wilde iemand anders niet. En de zon? O ja, dat wilde ook iemand anders niet. Dat gaat niet. Je moet inzetten op technologieën die de oplossing dichterbij brengen.

De heer **Jansen** (SP): NOGEPa heeft gezegd dat er in totaal voor acht kolencentrales nog capaciteit is onder de Noordzee en onder het vasteland van Nederland. Is het de moeite waard om voor zo'n klein beetje dit tot topprioriteit van het kabinet te maken?

Minister **Van der Hoeven**: Ik heb niet gezegd dat het een topprioriteit is. Ik heb gezegd dat het een transitieprioriteit is. Hoe je het ook wendt of keert, je ontkomt er niet aan. Je zult in die kennis op dat punt moeten investeren. Ik heb ook gezien wat NOGEPa heeft verteld. Je ziet daar ook dat andere mensen er andere opvattingen over hebben. Ik ben het wel met u eens dat, op het moment dat je dat koppelt met Rotterdam CO₂-rotonde, je niet de illusie moet hebben dat je hier alle CO₂ van de wereld kunt opslaan. Dat gaat natuurlijk niet. Ik ben er wel van overtuigd dat Rotterdam als handelsplek iets te bieden kan hebben, maar dat gaat over meer en over heel wat anders dan het hierheen halen en opslaan. Dat brengt mij bij de gasrotonde. Dat gaan wij dus doen. Die gasrotonde is ook nodig, omdat je op die manier beter kunt omgaan met je eigen reserves in het veld van Slochteren en in de kleine velden. Tegelijkertijd haal je je gas uit verschillende bronnen hiernaar toe, zodat je je capaciteit en kennis heel goed kunt benutten op dat punt.

De **voorzitter**: Ik heb een voorstel van orde. De minister wil hierna nog een tweetal thema's beantwoorden en de Kamer wil graag volledig beantwoord worden. De staatssecretaris zit er welwillend bij om te kijken hoe snel het vijf uur wordt en dan gaan wij over tot de orde van de dag. Het lijkt mij verstandig dat wij het notaoverleg om vijf uur stoppen en dat er morgen in de procedurevergadering door de Kamer wordt besloten wat zij wenselijk acht. Een aantal varianten kan dan de revue passeren. De beantwoording van de staatssecretaris laten wij schriftelijk passeren, de minister moet nog in de gelegenheid gesteld worden haar thema's in de richting van de Kamer uit te spreken en de Kamer moet zelf nog bepalen of dat voorafgaand aan de begrotingsbehandeling is dan wel of het toch na de begrotingsbehandeling plaatsvindt, omdat een aantal woordvoerders bij de Verenigde Naties is. Ik vind dat het hier niet gewisseld kan worden; daar heeft de heer Hessels volstrekt gelijk in. Morgen hebben wij de procedurevergadering.

Minister **Van der Hoeven**: Als het goed gaat, spreken wij deze week nog over de reactie op het rapport-Kist en de voorbereidingen voor de Energieraad. Het is misschien aardig om bij de voorbereidingen voor de Energieraad het ETS, het internationaal klimaatbeleid en de Europese aspecten mee te nemen, want dat komt in ieder geval aan bod in de Energieraad. Bij Kist komt alles aan de orde wat te maken heeft met de netten, met prijzen, met investeringen en dergelijke.

De **voorzitter**: Wij zitten dan met hetzelfde spanningsveld dat voor Kist maar twee uur is uitgetrokken, maar wij zullen de suggesties meenemen. Dan zal de Kamer daartoe een besluit nemen. Ik dank u allen voor uw inbreng.

Sluiting 16.58 uur.